

Lise Kristin Nymo

Fødselslyter og familierelasjoner

En komparativ undersøkelse av uektefødtes økonomiske og sosiale rettigheter i perioden 1274 til tidlig 1400-tall

Masteroppgave i Historie

Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl

Mai 2019

Lise Kristin Nymo

Fødselslyter og familierelasjoner

En komparativ undersøkelse av uektefødtes økonomiske og sosiale rettigheter i perioden 1274 til tidlig 1400-tall

Masteroppgave i Historie
Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

 NTNU
Norwegian University of
Science and Technology

Forord

For snart to år siden startet jeg på masterprogrammet for historie på NTNU, uten at jeg egentlig hadde noen formening om hva jeg hadde lyst til å skrive om. Etter litt prøving og feiling klarte jeg til slutt å peile meg inn på et tema som skulle vise seg å være veldig givende og gøy å jobbe med. Dette siste halve året har vært mildt sagt hektisk, men oppgaven ble ferdig til slutt!

Den første jeg må takke er veilederen min, Randi Bjørshol Wærdahl. Tusen takk for at du tok imot meg på den måten du gjorde i høst, og for at du gjennom året har klart å roe frynsete student-nerver. Dine gode tilbakemeldinger og innspill har vært gull, og har gjort arbeidet med denne oppgaven mye lettere.

Tusen takk til de fine folka på lesesalen, som har holdt humøret oppe til siste slutt. Tusen takk for turer, både rundt på Dragvoll og til det store utland, for fredagskake, og for fine stunder på lesesalen med mye latter og fjas. Uten dere hadde masterarbeidet blitt veldig ensomt, og sannsynligvis en del kjedeligere. Takk også for gode tips og faglige diskusjoner nå på innspurten. Særlig vil jeg takke Tina for at du har tatt deg tid til å lese korrektur på oppgaven min, og for at du har vært lett å spørre om alt middelalderrelatert.

Ellers må jeg få takke alle andre gode venner som har loset meg gjennom arbeidet med denne oppgaven, med oppmuntrende ord, avbrekk fra lesesalen, og ved å sørge for at jeg har hatt et liv utenfor skole og jobb. Man kan ikke be om bedre støttespillere i livet, digger dere! Takk også til fantastiske kollegaer ved LUSH Trondheim, dere er noen av de fineste menneskene jeg vet om, og på grunn av dere gleder jeg meg til å dra på jobb hver dag. Takk for at dere har holdt ut med meg det siste året, når nesten alt jeg har snakket om har vært masteroppgaven min, og for at dere har gitt meg et fristed fra lesesalen. Det har betydd mye.

Til slutt må jeg takke samboeren min Didrik. Takk for at du lager mat til meg nesten hver dag, selv om du også skal levere master nå, og takk for at du holder ut med meg, uansett hvor masterstressa jeg har vært, du er best!

Lise Kristin Nymo

Trondheim 14.05.2019

Forkortelser

DN	Diplomatarium Norvegicum
RN	Regesta Norvegica
NGL	Norges gamle love
MMB	Månedmatsbatsbol

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Tema	1
1.2 Forskningsstatus	2
1.2.1 Norge.....	2
1.2.2 Island.....	4
1.2.3 Sverige	4
1.2.4 England	6
1.3 Problemstilling og avgrensing	8
1.3.1 Begreper.....	8
1.4 Kilder og metode	9
1.4.1 Metode	9
1.4.2 Kilder og kildekritiske utfordringer	10
1.5 Disposisjon av oppgaven	11
2 Teori og ideal	13
2.1 Norge	13
2.1.1 Før 1274.....	13
2.1.2 Etter 1274.....	14
2.2 Norden	17
2.2.1 Island.....	17
2.2.2 Sverige	18
2.2.3 Danmark.....	19
2.3 England.....	20
2.4 Kristenrett	21
2.5 Sammenfatting.....	22
3 Ættledning	25
3.1 Forskningstatus.....	25
3.2 Ættledning i teorien	26
3.3 Norsk praksis	26
3.3.1 Egne barn	26
3.3.2 Ættledning av andres barn	31
3.3.3 Ættledning med andre arvinger.....	31
3.4 De som ikke ble ættledet	33
3.5 Forhold utenfor Norge	34
3.5.2 Sverige	35

3.5.3 Danmark.....	36
3.5.4 England	36
3.6 Sammenfatting.....	38
4 Gaver og arv	41
4.1 Forskningstatus.....	41
4.2 Lovene	41
4.3 Norsk praksis	42
4.3.1 Gaver.....	42
4.3.2 Testamenter.....	44
4.4 Gaver og arv utenfor Norge.....	48
4.4.1 Island.....	48
4.4.2 Sverige	48
4.4.3 Danmark.....	49
4.4.4 England	50
4.5 Sammenfatting.....	51
5 Uektefødte og kirken.....	53
5.1 Forskningstatus.....	53
5.2 Lovene: Kirkens forhold til uektefødte	54
5.3.1 Prestebarn.....	55
5.3.2 Prestevielse av uektefødte.....	58
5.4 Praksis utenfor Norge	62
5.4.1 Island.....	63
5.4.2 Sverige	64
5.4.3 Danmark.....	64
5.4.4 England	64
5.5 Sammenfatting.....	66
6 Konklusjon.....	69
7 Bibliografi	I
7.1 Trykte kilder	I
7.2 Register.....	I
7.3 Oppslagsverk	I
7.4 Litteratur	II
7.4 Nettressurser	IV

1 Innledning

1.1 Tema

I Norge fantes det under senmiddelalderen flere måter å definere familie og slekt. Familien besto som regel av gifte foreldre og deres barn, og kan også beskrives som kjernefamilien. Kjernefamilien kunne også være utvidet til å inkludere besteforeldre. Slekten var derimot en større gruppe, og her finnes det ulike definisjoner. I Norge hadde man et bilateralt samfunn, som regnet barn som en del av både sin mor, og sin fars slekt.¹ I det bilaterale samfunnet kunne både menn og kvinner arve etter sine foreldre, dersom man var ektefødt.² Var man ikke ektefødt ble derimot situasjonen annerledes.

De uektefødte barna faller utenfor dette kjernefamiliebegrepet. Foreldrene deres var ikke gift, og de hadde derfor ikke automatisk arverett etter foreldrene slik som ektefødte arvinger hadde. Man kunne få arverett etter sine foreldre dersom man hadde blitt ættledet. Ættledning var å legitimere eller godkjenne uekte barn, slik at de fikk arverett og odelsrett på linje med ektefødte barn. Dette kunne bli gjort både av foreldre og andre medlemmer av familien, og kunne gjøres uavhengig av slektskap, som en type adopsjon.³ Under ættledningen var en forelder, som oftest faren, tilstede for å ættlede barnet. Hans nærmeste arveberettigede slektninger var også til stede for å akseptere barnet på lik linje med de ektefødte arvingene.⁴ Det finnes flere forklaringer på hvorfor foreldre valgte å ættlede sine barn. Det kunne være både økonomisk og politisk motivert, men det kan også forklares med at foreldrene følte kjærlighet for sine barn. Lover om ættledning fantes både i Gulatingsloven, Frostatingsloven og Landsloven. Uektefødte barn var en del av alle samfunnslag, og deres foreldre kunne være både verdslige og geistlige, til tross for at geistlige skulle leve i sølibat.

Tema for denne oppgaven er hvordan de norske uektefødte ble behandlet og tatt hånd om av sine foreldre i senmiddelalderen. Jeg vil se på hvordan lovtekstene, med hovedfokus på Magnus Lagabøtes Landslov fra 1274, forholdt seg til uektefødte, og hvordan disse sto i forhold til sine ektefødte søsken. Ved å se på disse lovtekstene vil jeg vise hvilken rettslig status de uektefødte hadde, og at de hadde en annen rettslig status enn ektefødte. Gjennom å undersøke diplomaterialet vil jeg vise at det fantes flere ulike måter for foreldrene å ta seg av sine

---

¹ Øye, Ingvild: Kvinner, kjønn og samfunn. Fra viktigtid til reformasjon. I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie fra vikingtid til 200-årsskiftet*. Red. Ida Blom, Sølvi Sogner, Gro Hagemann, Kari Melby, Hilde Sandvik, Ingvild Øye. Oslo 2005: 62.

² Øye 2005: 63.

³ Imsen, Steinar og Winge, Harald. *Norsk Historisk Leksikon: Kultur og Samfunn ca 1500-ca 1800*. 2.utg. ed. Oslo: Cappelen Akademisk Forl. 1999: 486.

⁴ Øye 2005: 66.

uektefødte barn. Ved å undersøke diplomaterialet vil jeg også vise at det ikke alltid var overenstemmelse mellom teori og praksis. Jeg vil også bruke nordisk og engelsk forskning for å sette de norske forholdene i en internasjonal kontekst.

1.2 Forskningsstatus

En av målene med denne oppgaven er å sette de norske forholdene i en internasjonal kontekst. Jeg har derfor valgt å dele inn historiografien i flere deler. Jeg vil først se på den relevante forskningen fra Norge. Da det er gjort lite forskning på temaet kreves det en diskusjon rundt forskningstradisjonen på feltet. Jeg vil så undersøke annen nordisk forskning, da jeg ønsker å sette Norge i en nordisk kontekst. Til slutt skal jeg se på engelsk forskning. Både den nordiske og engelske forskningen er mer omfattende enn den norske og trenger å være med for å kunne plassere Norge i en europeisk kontekst, og den er viktig for å forstå hva som skilte seg ut i Norge.

1.2.1 Norge

Det har generelt blitt forsket lite på uektefødte barn i Norge. En av de som har forsket på uektefødte barn i senmiddelalderen er Erik Gunnes. Han har skrevet en artikkel om sølibat for geistlige, men tar ikke her opp andre enn prestebarn.⁵ Leser man kun Gunnes kan det virke som at det bare var mennesker som tilhørte det øvre sosiale sjiktet som hadde mulighet, og lyst, til å ættlede sine barn.⁶ Gunnes har stort fokus på høygeistligheten i sin artikkel, noe som kan være med på å farge denne oppfatningen. Han gir dermed ikke et helhetlig inntrykk av den faktiske situasjonen, da det finnes mange eksempler fra kildematerialet som omhandler personer utenfor denne sosiale gruppen. Han argumenterer også for at selve sølibatkravet var basert på ideologiske idealer, og at sølibat ikke var praktisk mulig for de fleste i geistligheten. I tillegg argumenterer han med at kun en liten elite klarte å rette seg etter sølibatkravet. Derfor mener han også at antallet prestesønner steg på 1300-tallet.⁷ Det var fortsatt mange uektefødte prestebarn etter svartedauden, som vi vil se nedenfor.

Med unntak av Gunnes finnes det lite som retter seg spesifikt inn mot mitt tema. I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, fra 2005, skriver Ingvild Øye om senmiddelaldersamfunnet, men hun tar ikke for seg uektefødte barn i noen særlig grad. Hun

---

⁵ Gunnes, Erik: Prester og deier – sølibatet i norsk middelalder. I *Hamarspor. Eit festskrift til Lars Hamre*. Red. Steinar Imsen og Gudmund Sandvik. Universitetsforlaget 1982, ss. 20-44.

⁶ Gunnes 1982: 31.

⁷ Gunnes 1982: 43.

tar likevel for seg hvordan en ættledning fungerte, og hvilken funksjon den hadde. Fokuset i denne boken er ikke på uektefødte barn, men gjennom at hun forklarer ættledning kan vi se at det har vært en forståelse for hvordan disse har fungert, og hvilken funksjon de hadde. Sandvik skriver i denne boken også litt om uektefødte etter 1500, men det nevnes ikke her noe om ættledning.⁸

Som bakgrunn for de norske forholdene vil jeg bruke Ersland og Sandviks *Norsk Historie 1300-1625 Et rike tek form*. De diskuterer i denne boken generell norsk historie, men det som er mest relevant for denne oppgaven er deres gjennomgang av norsk kirkehistorie. De argumenterer for at gjentatte pestutbrudd rammet ulike deler av kirken på ulike måter, og at lokalkirkene ble rammet hardest av dette, mens det ikke gikk like hardt ut over domkapitlene.⁹ De diskuterer ikke hvilken rolle de uektefødte hadde innad i kirken, noe Gunnes heller ikke går dypt inn på. Dermed får de ikke vist et helhetlig bilde. Dette vil jeg undersøke nærmere nedenfor.

Et viktig element i denne oppgaven er arv. Dette er forsket på generelt i Norge, og blant annet Lars Ivar Hansen går i «*The Field of Property Devolution in Norway during the Late Middle Ages: Inheritance Settlements, Marriage Contracts and Legal Disputes*» gjennom de norske arvelovene, og arveklassene. Han argumenterer for at de ulike aktørene var opptatt av å sikre arv til sine barn og arvinger. Han skriver derimot ikke spesifikt om de uektefødte, og forklarer dermed ikke hva som skjedde med disse personene, eller om foreldrene var like opptatt av å sikre deres arv.¹⁰

Mange av de menneskene som dukker opp i kildene kan man også finne igjen andre steder. Som et oppslagsverk på disse menneskene har jeg brukt Knut Helles *Konge og gode menn i Norsk riksstyring ca. 1150-1319*. Slik kan jeg kontekstualisere kildene, og klare å si noe om hvem disse menneskene var, og deres rolle i det norske samfunnet. Han skriver ikke spesifikt om uektefødte, og vil dermed fungere som et oppslagsverk.¹¹ Jeg vil i tillegg til dette bruke diverse bind av *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid* for å definere begreper, og for å få en bakgrunn for de norske og andre nordiske forholdene. Dette er da kun begrepsdefinisjoner og ikke en analyse av forholdene i Norge.¹²

---

⁸ Øye 2005.

⁹ Ersland, Geir Atle, Hilde Sandvik, and Una Thoresen Dimola. *Norsk Historie 1300-1625 : Eit Rike Tek Form*. Vol. B. 2. Oslo: Samlaget, 1999.

¹⁰ Hansen, Lars Ivar I. "The Field of Property Devolution in Norway during the Late Middle Ages: Inheritance Settlements, Marriage Contracts and Legal Disputes." *Medieval Law and Its Practice* 16 (2013): 272.

¹¹ Helle, Knut. *Konge og gode menn i Norsk riksstyring ca. 1150-1319*. Scandinavian University Books. Bergen: Universitetsforlaget, 1972.

¹² Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid: 22: Register*. Vol. 22. Oslo: Gyldendal, 1978.

Det har altså blitt gjort lite i den norske middelalderforskningen på dette temaet. Den nærmeste forskningen kommer fra Island, og Norge blir kun nevnt sporadisk i litteraturen som omhandler norden. Det vil derfor være lite forskningslitteratur å støtte seg på i diskusjonen om forholdene i Norge, og den litteraturen som kommer til å være relevant har hovedfokus på andre ting enn den økonomiske og sosiale sikringen av uektefødte. Kildene må derfor her stå i hovedfokus, og jeg vil forsøke å tolke disse kildene, og sette dem i kontekst så godt som mulig, uten å ha et rammeverk av tidligere forskning å støtte meg på. De bøkene og artiklene som diskuteres nedenfor vil da være gode pekepinner på hvordan norske forhold kan settes i en internasjonal kontekst.

1.2.2 Island

Det har blitt gjort mer forskning på uektefødte på Island enn i Norge, og jeg velger her å trekke frem to arbeider som særlig viktige. I *Frillar och fruar, politik och samlevnad på Island 1120-1400* skriver Auður Magnúsdóttir om de islandske forholdene for uektefødte, og hun tar for seg både teori og praksis. Magnúsdóttir hevder at rollen til de islandske uektefødte var politisk, særlig innenfor geistligheten. Hun hevder også at å klare å ta seg av mange barn, ektefødte eller ei var en del av den maskuline kulturen på Island.¹³ Agnes S. Arnórsdóttir skriver i sin bok *Property and Virginty: The Christianization of Marriage in Medieval Iceland, 1200-1600* om strategier for å sikre sine uektefødte barn økonomisk. Arnórsdóttir argumenterer for at strategiske giftermål var en viktig måte å sørge for sine barn, og hun legger også vekt på at man i det islandske samfunnet ofte var for nært beslektet til å kunne gifte seg, men da dette skjedde likevel ble det søkt om mange dispensjonstillatelser fra paven, slik at deres barn ikke ble ansett som uektefødte.¹⁴

1.2.3 Sverige

Den svenske forskningen er også mer omfattende enn den norske. Den som har skrevet mest om de svenske (og finske), forholdene er nok Mia Korpiola. I boka *Planning for Death: Wills and Death-related Property Arrangements in Europe, 1200-1600* fra 2013, argumenterer Korpiola og Anu Lahtinen for at selv om det ikke var en etablert praksis for ættledning i samfunnet, fantes det andre strukturer som gjorde at foreldre kunne ivareta sine uektefødte barn, noe de også benyttet seg av. Disse skal ha vært blant annet donasjoner og gaver gitt til barna

---

¹³ Magnúsdóttir, Auður. *Frillar och Fruar, Politik och samlevnad på Island 1120-1400*. Göteborg 2001.

¹⁴ Arnórsdóttir, Agnes S. *Property and Virginty : The Christianization of Marriage in Medieval Iceland, 1200-1600*. Århus: Aarhus University Press, 2010.

mens foreldrene fortsatt var i live.¹⁵ Korpiola skriver også i *Between Betrothal and Bedding: Marriage Formation in Sweden 1200-1600* at uektefødte barn i Sverige var helt avhengige av at deres foreldre ga dem gaver. Hun konkluderer med at disse barna ble tatt vare på av sine foreldre.¹⁶

I bøkene over er det skrevet lite om kirken, og uektefødte sin rolle her. Sven Erik Pernler har imidlertid i sin bok *Sveriges kyrkohistoria, hög – och senmedeltid skrevet om svensk kirkehistorie fra middelalderen. Selv om denne boken ikke direkte handler om uektefødte tar han for seg deres stilling innad i den svenske kirken. Han konkluderer her med at det på midten av 1200-tallet var veldig mange i den svenske geistligheten som var prestesønner, og som selv hadde egne barn og var gift. Han mener likevel, da dette ble håndtert, at den svenske kirken fulgte kanonisk rett.¹⁷ De nevnte bøkene tar delvis for seg lovene, men for å få et bedre bilde av dette burde man se andre steder. Elsa Sjöholm skriver i sin bok *Sveriges medeltidslagar* om lover i den svenske middelalderen. Hun poengterer også at den svenske Landsloven har motstridende arvebestemmelser, og påpeker at det norske arvesystemet er ulikt det svenske, da de norske arveklassene åpner for arv til uektefødte barn.¹⁸*

1.2.4 Danmark

Fra den danske forskningen tar *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today* for seg arvelover og arvetradisjoner i Danmark i middelalderen. I denne boken konkluderer Helle Vogt med at det ikke finns noen testamenter fra Danmark i denne perioden der geistlige refererer til sine uektefødte barn. Hun mener likevel at disse må ha eksistert, men at geistligheten da hadde andre måter å sørge for disse.¹⁹

Thyra Nors skriver i «*Illegitimate children and their high-born mothers*» om uektefødte barn i dansk middelalder, og går gjennom lovgiving og endringer som skjedde under middelalderen. Hovedvekten i artikkelen ligger på mødrene til de uektefødte, og ikke selve barna. Hun argumenterer for at mens Danmark i lovene hovedsakelig presenterer et monogamt

---

¹⁵ Korpiola, Mia, and Anu Lahtinen. *Planning for Death: Wills and Death-related Property Arrangements in Europe, 1200-1600*. Vol. Volume 23. Medieval Law and Its Practice: Leiden; 2013.

¹⁶ Korpiola, Mia. *Between Betrothal and Bedding: Marriage Formation in Sweden 1200-1600*. Vol. V. 43. Northern World; Leiden: Brill, 2009.

¹⁷ Pernler, Sven-Erik, and Lennart Tegborg. *Hög- Och Senmedeltid*. Vol. 2. Stockholm: Verbum, 1999: 19-20.

¹⁷ Magnúsdóttir 2001.

¹⁸ Sjöholm, Elsa. *Sveriges Medeltidslagar : Europeisk Rättstradition I Politisk Omvandling*. Vol. 41. Skrifter (Institutet För Rättshistorisk Forskning). Lund, 1988

¹⁹ Vogt, Helle: Protecting the individual, the kin and the soul: donation regulations in Danish and Norwegian medieval legislation. I *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today*. Red. Ole-Albert Rønning, Helle I.M Sigh og Helle Vogt. Rutledge Studies in Cultural History. London 2017: 140.

samfunn, der friller ikke hadde noen økonomisk gevinst, så var ikke de danske kongene monogame på 1200-tallet. Hun mener også at det ikke finnes noe som tilsier at frillene var fattige kvinner, og at disse på tidlig 1200-tall ofte kom fra de øvre samfunnslagene.²⁰

I Mia Korpiolas bok *Between Betrothal and Bedding: Marriage Formation in Sweden 1200-1600* tar hun for seg hvordan danske foreldre kunne sørge for sine barn. Hun argumenterer for at Danmark var det nordiske landet der kirken påvirket ekteskapslovgivningen mest, og at ekteskapet lå her under kirkelig jurisdiksjon så tidlig som 1241.²¹ Hun hevder også at ved å ta barn inn i sin slekt, kunne man knytte felles bånd og gjensidig slektskap mellom foreldrene og barn.²²

1.2.4 England

Den engelske forskningen er mer omfattende enn den norske og nordiske. Det kan være flere grunner til dette, men det finnes generelt mer kildemateriale her enn det gjør i for eksempel Norge. Nicholas Orme skriver i sin bok *Medieval Children* om barn og barndom i middelalderen. Han poengterer at foreldre brydde seg om sine barn, og at de hadde både respekt og kjærlighet for disse. I forbindelse med dette tar han opp uektefødte barn. Orme mener at det fantes om lag 4.5% uektefødte i den engelske befolkningen rundt år 1500, og at det dermed skal ha vært relativt uvanlig å være uektefødt i England.²³ Disse tallene står i sterk kontrast til de tallene Katharine Carlton og Tim Thornton presenterer i sin artikkel «*Illegitimacy and Authority in the North of England, c.1450-1640*». Her legger de frem 11% uektefødte i det generelle aristokratiet, og 20% i den engelske adelen. Dette er ganske sprikende tall, og nedenfor vil jeg se nærmere på årsaker til dette. Carlton og Thornton argumenterer også for at de uektefødte i aristokratiske familier hadde en plass i familien, at familien brydde seg om dem, og at de kunne bli akseptert av denne familien.²⁴

Laura Wertheimer skriver i sin artikkel «*Illegitimate Birth and the English Clergy, 1198-1348*» fra 2005 om uektefødte barn i den engelske kirken. Hun argumenterer i denne artikkelen for at den største majoriteten av uektefødte som var en del av kirken var barn av verdslige, ikke geistlige. Disse uektefødte trengte dispens for å tre inn i kirken, og ifølge

---

²⁰ Nors, Thyra. "Illegitimate children and their high-born mothers", *Scandinavian Journal of History*, 21 no 1 (1996).

²¹ Korpiola 2009: 178.

²² Korpiola 2009.

²³ Orme, Nicholas. *Medieval Children*. New Haven: Yale University Press, 2001.

²⁴ Carlton, Katharine, Thornton, Tim. "Illegitimacy and Authority in the North of England, c.1450-1640." *Northern History* 48, no. 1 (March 2011): 23-40.

Wertheimer ble dette mer og mer rutinemessig gjort på 1300-tallet.²⁵ Wertheimers artikkel «*Children of Disorder: Clerical Parentage, illegitimacy, and Reform in the middle ages*» fra 2006 er også relevant. Her diskuterer hun kirkens innstilling til uektefødte barn, og hun konkluderer med at kirken viste sin autoritet gjennom å viske ut forskjellene mellom ulike typer uektefødte barn, slik at alle havnet i samme kategori, og at dette styrket kirkens standpunkt.²⁶

Noe av den aller nyeste forskningen på dette temaet kommer fra Sara McDougall. I sin artikkel «*Bastard Priests: Illegitimacy and Ordination in Medieval Europe*» fra 2019 skriver hun om uektefødte prester, og hvilken rolle disse hadde innad i kirken. Hun argumenterer med at til tross for at idealpresten var ektefødt og adlød kirkens sølibatkrav, var dette langt fra det som var praksis. Ifølge McDougall resulterte dette i at mange flere personer ble presteviet enn om prestene ikke fikk uektefødte barn. Stigmaet rundt å være uektefødt skal heller ikke ha hindret de uektefødte i å gå inn i kirken.²⁷

Hvor stor forskningslitteraturen er varierer dermed mellom de ulike landene. Det er definitivt mest forskning fra England. Mye av den nordiske litteraturen tar bare delvis for seg uektefødte, og det er sjeldent dette har vært hovedfokuset i bøkene og artiklene som omhandler tema. I Norge har det blitt forsket lite på uektefødte barn i middelalderen, og det finnes lite litteratur på temaet, både for aristokratiet og bondestanden sin del. Forskning på dette vil kunne gi innsikt i flere ting. For det første er det flere gode eksempler på hvordan familiedynamikken fungerte utenfor kjernefamilien, som viser at foreldre investerte i barnas fremtid selv om de var utenomekteskapelige. Forskning på temaet vil også kunne gi informasjon om hvordan rettssystemet ble utført i praksis, særlig når det kom til arv. Det er også mange interessante perspektiver på kirken, og deres forhold til uektefødte barn. Det finnes dermed mange spennende perspektiver som fortjener å komme frem i lyset. Denne sosialhistoriske undersøkelsen vil kunne bidra til en mer helhetlig forståelse av det norske middelaldersamfunnet. Den norske middelalderforskningen har dermed flere sider som burde komme frem, både med hensyn til helheten i den norske middelalderforskningen, men også med hensyn til den internasjonale forskningen, som mangler det norske perspektivet i debatten om uektefødtes behandling, både i teori og i praksis.

---

²⁵ Wertheimer, Laura. "Illegitimate Birth and the English Clergy, 1198-1348." *Journal of Medieval History* 31, no. 2 (2005).

²⁶ Wertheimer, Laura. «Children of Disorder: Clerical Parentage, illegitimacy, and Reform in the middle ages.» *Journal of the History of sexuality* 15, no. 3 (2006): 382-407.

²⁷ McDougall, Sara. "Bastard Priests: Illegitimacy and Ordination in Medieval Europe," *Speculum* 94, no. 1 (January 2019): 138-172.

1.3 Problemstilling og avgrensning

Denne oppgavens overordnede problemstilling er: *Hvordan var forholdet mellom teori og praksis i behandlingen av uektefødte i Norge i perioden fra 1274 til tidlig 1400-tall?*

Jeg vil forsøke å trekke ny informasjon ut fra kildene, for å bidra til et mer helhetlig bilde av behandlingen av uektefødte i Norge, som ikke bare inkluderer geistligheten. Jeg vil undersøke hvordan foreldre kunne sikre sine uektefødte barn både økonomisk, men også sosialt, og om dette sammenfalt med loven. Jeg vil også se på hva som var bakgrunnen til at foreldre ønsket å sikre disse barna. Avgrensingen i tid vil i denne oppgaven være fra 1274 med Magnus Lagabøtes Landslov, til tidlig 1400-tall.

For å kunne belyse den overordnede problemstillingen vil underproblemstillingene være følgende: 1. Hvorfor ønsket man å ivareta sine barn? 2. Var det kun de fra de øverste samfunnslag som kunne ættlede sine barn? 3. Hvordan løste man arv til barn som ikke hadde arverett? 4. Kunne de uektefødte barna være en ressurs i det samfunnet de levde i? Denne oppgaven vil være delt inn i ett kapittel om teori(lovene) og tre kapitler om praksis. Underproblemstillingene blir til dels diskutert i hvert kapittel om praksis, men hvert av disse har sin overordnede underproblemstilling. Deler av praksisen er overlappende, og noen av eksemplene kan dukke opp i flere av kapitlene, da de samme aktørene kan ha hørt til i flere av mine kategorier.

1.3.1 Begreper

Det er her nyttig å komme med noen begrepsforklaringer, på begreper som kommer til å dukke opp hyppig i denne masteroppgaven.

Ættledning var som nevnt tidligere å legitimere eller godkjenne uekte barn, slik at de hadde arverett på linje med ektefødte barn, og dette kunne bli gjort av både foreldre og andre.²⁸ Når et barn ble ættledet ble det tatt inn i familien, og ble en del av faren eller morens ætt. Dette hadde både en sosial og en økonomisk hensikt.

Denne oppgaven kommer til å ta opp gaver og donasjoner foreldrene kunne gi til sine uektefødte barn. Donasjon brukes som oftest om gaver som ble gitt til kirken, og ikke om gaver som ble gitt til verdslige. Jeg vil bruke gavebegrepet når jeg omtaler den norske praksisen, men dersom forskningen fra andre land bruker donasjonsbegrepet vil jeg også bruke dette når jeg omtaler deres funn. Donasjonsbegrepet og gavebegrepet vil i denne oppgaven være tett knyttet

---

²⁸ Imsen og Winge 1999: 486.

opp mot hverandre, og vil ha den samme betydningen. Disse kan defineres som når noen gir noe til en annen, og den som mottar gaven har full eierrett på dette.²⁹

Begrepet 'frille' kommer til å bli brukt om de kvinnene som bodde sammen med menn, og som hadde barn med dem, uten at disse var gift. Dette begrepet kommer ofte opp når det er snakk om geistlige, men vil også være relevant for kvinner som levde med verdslige menn.³⁰

Kirken var en viktig aktør i middelalderen. Ofte ble det søkt om dispensjonstillatelse, blant annet for uekte fødsel. Dispens er å få fritakelse for gjeldende lover eller avtaler. Når for eksempel biskopene søkte om dispensjonstillatelse søkte de om at noen kunne få tre inn i geistligheten til tross for at dette ikke i utgangspunktet var lov.³¹ I disse dispensjonssøknadene ble det ofte søkt om dispens for fødefeil og fødselslyter, det vil si uekte fødsel.

1.4 Kilder og metode

1.4.1 Metode

I arbeidet med denne oppgaven vil jeg systematisk gå gjennom de tilgjengelige kildene for å finne relevant informasjon om mitt tema. Jeg ser i utgangspunktet etter all informasjon som omhandler uektefødte barn. Jeg ønsker ikke å begrense meg selv ved å kun fokusere på visse sosiale grupper, og ser dermed etter informasjon som omhandler alle samfunnslag. Dette gjør det mulig å få en helhetlig oversikt over materialet som omhandler de norske uektefødte. Siden det har blitt forsket lite på dette tidligere finnes det heller ingen oversikt over hvor slike kilder kan befinne seg, og det blir derfor nødvendig å lete gjennom så mye som mulig av materialet som er relevant for min periode. Jeg vil gå gjennom lovene for å finne relevant informasjon om de uektefødte i disse. Jeg vil så sammenligne teori og praksis for å se i hvor stor grad disse sammenfalt. Jeg ønsker å se hvordan den norske praksisen kan sammenlignes med praksis fra andre deler av Europa. Gjennom en slik sammenligning vil jeg kunne plassere Norge i en større europeisk kontekst. Jeg velger derfor å se på de andre nordiske landene, for å se hvilke likheter og forskjeller det var mellom landene, og jeg velger å se på England fordi man vet at det var store forskjeller mellom disse landene. I England har det blitt gjort mye mer forskning på dette, og jeg vil derfor kunne støtte meg på tidligere forskningslitteratur når jeg ser på den engelske praksisen.

---

²⁹ Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid: 5: Frälsebrev-gästgiveri*. Vol. 5. Oslo: Gyldendal, 1960: 653.

³⁰ <https://www.naob.no/ordbok/frille> Hentet 24.04.2019.

³¹ Dispensasjon. (2018, 7. mai). I Store norske leksikon. Hentet 24. april 2019 fra <https://snl.no/dispensasjon>

1.4.2 Kilder og kildekritiske utfordringer

Min oppgave vil i hovedsak benytte diplommateriale trykt i *Diplomatarium Norvegicum* som kilde til norsk praksis, og trykte utgaver av lover og retterbøter som kilde til lovene. Oppgaven min er avgrenset fra Landsloven fra 1274 og frem til tidlig 1400-tall, en tidsramme som begge disse kildetyperne omfatter. Kildeomfanget er ikke det største, men det finns likevel rundt 100 diplomer som omtaler uektefødte barn. Dette gjør det mulig å se mønstre, og man kan sette materialet opp mot hverandre og prøve å si noe om hva som var vanlig. Slik kan man forsikre seg om at de diplomene man ser på ikke er enkelttilfeller, og dersom de er enkelttilfeller kan man forsøke å si noe om hvorfor. Det finnes også en del om uektefødte i lovene. Dette betyr at det er relativt enkelt å se disse i sammenheng med hverandre. Slik som med alle kilder har disse kildene både muligheter og problemer knyttet til seg. Jeg har valgt å ikke bruke sagalitteratur i denne oppgaven, da jeg mener diplomatiet og lovverkene danner et solid nok grunnlag å trekke konklusjoner fra.

Lovene gir en god innsikt i hva som var idealet i senmiddelalderssamfunnet, og de er en god pekepinn på hva som kan ha vært viktig for menneskene som levde da. Lovene har flere problemer knyttet til seg, som man må være obs på i arbeidet med dem. De representerer som sagt kun et normativt ideal i senmiddelalderssamfunnet, og reflekterer ikke nødvendigvis det som var den faktiske situasjonen, eller hva som var praksis. Lovene var altså idealistiske, og ble skrevet ut fra et moralistisk synspunkt. Et annet problem er at man ikke kan vite om mange av lovene ble skrevet fordi det var slik man ønsket at det skulle være, eller om de tok utgangspunkt i praksis. Jeg vil jobbe mest med Magnus Lagabøtes Landslov, men vil også bruke *Norges gamle love* for å finne retterbøter. Jeg skal også bruke Gulatingsloven og Frostatingsloven for å undersøke om lovene om uektefødte hadde endret seg.

En annen viktig kilde er diplommateriale. Det er ikke veldig mange diplomer som omtaler uektefødte barn fra denne tiden. Dette kan føre til at man ikke får se den reelle situasjonen i samfunnet, da man bare har et lite utvalg kilder å forholde seg til. Det finnes for eksempel nesten ingen kilder om uektefødte barn fra Nord-Norge, noe som betyr at man ikke tydelig kan se praksisen nord for Trøndelag. Det er også et problem at kilder kan ha gått tapt, og dette kan også begrense vår forståelse av senmiddelalderssamfunnet. Mange av kildene som omhandler kirken er skrevet på latin, noe jeg ikke har kompetanse i. Dermed vil jeg være avhengig av andre oversettelser for å klare å forstå disse. Andre forskere kan dermed ha oversatt disse feil, uten at jeg plukker dette opp. Noen av kildene står også avskrevet på tysk i *Die Lübecker Bergenfahrer Und Ihre Chronistik*. Jeg kan heller ikke godt nok tysk til å oversette disse selv, så vil også her være avhengig av andres oversettelser.

De trykte kildene vil altså bidra til å skape en forståelse av både teori og praksis. Disse kildene er varierte, og det er viktig å være bevisst på problemer knyttet til disse. For meg vil særlig språk være et hinder knyttet til flere av kildene. Likevel gir diplomaterialet en unik innsikt inn i den norske praksisen, da denne ikke kommer frem i de trykte lovene eller retterbøtene.

1.5 Disposisjon av oppgaven

Denne oppgaven vil være delt inn i ett kapittel om teori(lovene) og tre kapitler om praksis.

I kapitlet om lovene vil jeg gå gjennom lovene som omhandlet uektefødte i Norge, fra Landsloven, og med diverse retterbøter. Her vil jeg også ta for meg de relevante lovene før Landsloven, og se om det skjedde en endring eller om disse var like. Jeg vil så se på relevante lover fra Island, Sverige, Danmark og England, for å kunne sette de norske lovene inn i en europeisk kontekst.

I første del av hvert kapittel om praksis vil jeg ha en gjennomgang av de lovene som er relevant for den praksisen jeg skal undersøke. I andre del av disse kapitlene vil jeg se på praksisen, og jeg vil gå gjennom kildene som omhandler de ulike kategoriene. Her vil jeg diskutere underproblemstillingene mine, og se på om det er samsvar mellom teori og praksis. I tredje del av disse kapitlene skal jeg se på praksis fra Island, Sverige, Danmark og England. I fjerde del av disse kapitlene vil jeg sammenligne norske og europeiske forhold. Her skal jeg også gå inn på hvordan forholdene i andre land kan sammenlignes med Norge, og se hvor store forskjellene mellom landene var, og om det var forskjeller i det hele tatt. Å plassere Norge i en europeisk kontekst vil bidra til å forstå både særtrekk ved det norske samfunnet, og håndteringen av de norske uektefødte, og for å se felleseuropeiske trekk i håndteringen av disse barna i middelaldersamfunnet.

Kapitlene mine om praksis vil være delt inn slik: ættledning, gaver og arv, og uektefødte og kirken. Kapittel 3 om ættledning vil ta for seg diverse ættledninger, og må være med for å skjønne hvordan mange valgte å sørge for sine uektefødte barn. Ættledningene fra Norge skaper også en sterk kontrast til for eksempel praksisen i Sverige, og er da et viktig ledd i å forstå hvordan man sørget for disse barna. Kapittel 4 om gaver og arv vil ta for seg hvordan foreldre kunne sørge for sine barn uten å ættlede dem. Dette kapitlet er viktig for å forstå hvordan foreldre kunne benytte seg av ulike strategier, og vil gi et innblikk i ulike måter å gi arv. Mitt siste praksiskapittel vil være kapittel 5: uektefødte og kirken. Dette kapitlet vil forsøke å vise hvordan de norske geistlige kunne sørge for sine uektefødte barn, som ikke skulle eksistere. Dette kapitlet vil være som en «case study» på de norske geistlige. Deler av praksisen i de

andre kapitlene dreier seg også om geistlige, men jeg mener det er viktig å få med dette som et eget kapittel for å få frem særegenhetene som ble tydelig for meg mens jeg jobbet med kildene. Praksisen blant geistlige har én stor forskjell fra praksisen hos verdslige, nemlig at de brøt loven dersom de fikk barn. Selv om uektefødte med verdslige foreldre fortsatt var illegitime, var barn av geistlige ulovlige, og skulle i teorien ikke eksistere. Derfor vil jeg se på hvordan de geistlige og kirken forholdt seg til disse barna.

2 Teori og ideal

Uektefødte barn hadde ikke den samme rettslige statusen som ektefødte barn hadde i middelalderen. Siden de ikke hadde blitt født innenfor ekteskapet ble de ikke ansett som legitime. Kirken spilte en stor rolle i denne oppfatningen, da det å få barn utenfor ekteskap ble sett på som synd, og disse barna ble da sett på som et produkt av synd.³² Dette påvirket blant annet arv og odel. Lovverket inneholdt bestemmelser som spesifiserte hvor uektefødte stilte i arverekken, og hvordan ættledning påvirket deres arverett i forhold til ektefødte arvinger.³³ Disse lovtekstene hadde altså mye å si for hvordan uektefødte ble behandlet økonomisk etter foreldrenes bortgang.

Det finnes ikke ett entydig svar på når, og hvorfor, barn som ble født utenfor ekteskapet begynte å bli ansett som uektefødte.³⁴ Dette kan være knyttet til ekteskapets stigende status og betydning, noe som igjen er tett sammenvevd med kirkens styrkede rolle i folks liv. Hvordan lovverket forholdt seg til disse uektefødte barna varierte i stor grad mellom de ulike europeiske landene, og det var forskjeller ikke bare mellom norden og Vest-Europa, men også mellom øst og vest-norden. Lovene var et normalisert ideal, og de representerte det som var idealene i samfunnet, og hvordan ting skulle fungere i en perfekt verden. Dette betyr at de ikke nødvendigvis reflekterte den faktiske situasjonen i samfunnet. Jeg vil i dette kapittelet derfor se nærmere på lovverkene som omfattet de uektefødte i Norge, norden og i England, for så å sammenligne likheter og forskjeller ved disse. I kapitlene nedenfor vil jeg se på i hvor stor grad praksisen forholdt seg til disse lovene.

2.1 Norge

2.1.1 Før 1274

Det fantes bestemmelser om ættledning både i Frostatingsloven og i Gulatingsloven, og begge disse lovsamlingene inneholder spesifikasjoner for hvordan ættledningen skulle foregå. I Gulatingsloven, den eldste av de norske lovsamlingene, kunne man ættlede sine barn dersom dette ble godkjent at ens nærmeste arving. Her var det også et krav om at den som hadde blitt ættledet måtte lyse ættledningen sin hvert tjuende år, for at den fortsatt skulle være gjeldende. Det kommer også frem at søsken også kunne ættlede hverandre, så en ektefødt bror kunne for eksempel ættlede en uektefødt bror.³⁵ I Gulatingsloven skiltes det også mellom horunge,

---

³² Wertheimer 2006: 382.

³³ NGL 3 s 11 og 115.

³⁴ McDougall 2017: 2.

³⁵ Robberstad, Knut. *Gulatingslovi*. Vol. 33. Norrøne Bokverk. Oslo: Samlaget, 1937: 80.

risunge og tyboren sønn. Horunge var et barn som ble født av en fri kvinne som ikke hadde fått giftingsgave selv om hun og faren var sammen. Risunge var et barn som hadde blitt avlet i hemmelighet. Tyboren sønn var sønnen av en trellkvinne, og som hadde blitt gjort fri før sin tredje julenatt. Disse var her i samme arveklasse, den syvende arveklassen, så fremt de ikke hadde blitt ættledet. Det var totalt 13 arveklasser. Kristendomsbolken i Gulatingsloven regulerte ekteskapet.³⁶ Frostatingsloven spesifiserte at kvinner kunne ættlede, og være vitne til ættledninger på samme måte som menn. Kvinner kunne derimot ikke ættlede menn, og menn kunne ikke ættlede kvinner. Frostatingsloven inneholdt i kristendomsbolken også bestemmelser om ekteskapet.³⁷

2.1.2 Etter 1274

I Magnus Lagabøtes landslov blir arverekken gjennomgått, og delt inn i 13 arveklasser, og det er tydelig at loven setter ektefødte sønner over andre arvinger. Hver klasse inneholdt ulike slektninger og familiemedlemmer som kunne arve deg etter din død. Helt øverst i første arveklasse befant ektefødte barn seg, og det var også her barnebarn skulle arve dersom deres foreldre hadde gått bort. I dette systemet skulle en sønn ha en halvpart, og om han hadde to søstre skulle disse ha en fjerdedel hver. I denne arveklassen skulle sønnene også ha odelsjorden, mens døtrene skulle få utjorden og det som var av løsøre dersom det ikke fantes mer jord. Dersom det ikke var noe jord å arve skulle den eldste sønnen få hovedbolet. Barn som ikke hadde blitt ættledet var i trettende arveklasse, og arvet om det ikke fantes andre arvinger som var ektefødte.³⁸ Her kan vi se en endring fra de gamle lovene, der uektefødte hadde vært i syvende arveklasse. De hadde dermed blitt flyttet ut til den siste arveklassen med den nye Landsloven. Hadde de blitt ættledet ville de ha vært i andre arveklasse, før det kom en retterbot som endret dette i 1318. De som hadde blitt ættledet skulle deretter være i første arveklasse sammen med de ektefødte barn. Det var altså den ektefødte sønnen som skulle arve mest i Norge.³⁹ En endring som skjedde med Landsloven var at det ikke lenger ble skilt mellom ulike typer uektefødte, og alle ble nå omtalt som frillebarn.

Ættledningene hadde flere spesifikasjoner som måtte følges for at disse skulle bli ansett som gyldige. Etter Landsloven ble innført skulle den som ættledet, dens nærmeste arving, og den som skulle bli ættledet sammen dra til kirken, der de skulle holde i samme bok, og den som

---

³⁶ Robberstad, Knut. *Gulatingslovi*. Vol. 33. Norrøne Bokverk. Oslo: Samlaget, 1937: 120 og 41-42.

³⁷ Sandnes, Jørn, Jan Ragnar Hagland, and Frosta Historielag. *Frostatingslova*. Norrøne Bokverk. Oslo: Samlaget I Samarbeid Med Frosta Historielag, 1994: IX 21, s.137, 245 og 42-44.

³⁸ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86

³⁹ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 80.

ættledet skulle gi den som ble ættledet arverett, med samtykke fra sin nærmeste arving. Også her måtte ættledningen lyses hvert tjuende år, noe som var likt de tidligere lovene.⁴⁰ Når et barn ble ættledet av sin familie kunne dette komme til å endre arverekkefølgen og minske hva andre arvinger hadde rett på. Derfor måtte de nære slektingene også være til stede under ættledningen.

I Norge kunne ikke uektefødte som ikke hadde blitt ættledet arve sine foreldre med mindre det ikke var noen andre arvinger, men foreldre kunne gi gaver til disse. Før Landsloven kunne man fritt gi en tiendedel av sin formue, inkludert land, til hvem man måtte ønske. Dette kunne gjøres uten samtykke fra de nærmeste arvingene, men om man ville gi mer enn dette måtte arvingene samtykke. Landområdene som ble donert bort kunne være en tiendedel av arvet land, og en fjerdedel av kjøpt land. I noen tilfeller hadde også slekten et ord med i saken angående hvilke land som ble donert bort.⁴¹ Med Landsloven kom det nye regler for dette, og man kunne nå gi en fjerdingsgave, det vil si, en fjerdedel av hele sin formue, til hvem man enn måtte ønske, uten at man trengte samtykke fra sine nærmeste arvinger.⁴²

Etter Magnus Lagabøtes tid ble det sendt ut flere retterbøter om arv og stillingen til uektefødte i loven. Blant annet ble det gjort rettelser for hva som skjedde om foreldrene til uektefødte barn giftet seg etter faren hadde vært gift med en annen og fått ektefødte barn med dem, og om eldste uektefødte sønns arverett til hovedgården.⁴³ Det ble utsendt en retterbot til Magnus Lagabøtes landslov som inneholdt en ny tronfølge, der for eksempel ektefødte sønn av ektefødte datter ble flyttet til tredje arveklasse, og ektefødte sønn av uektefødte datter ble flyttet til niende arveklasse. Denne retterboten ble utsendt av kong Håkon Magnusson i 1302. Kong Håkon hadde to døtre, Ingeborg og Agnes, og ingen sønner. Agnes var uektefødte, noe som kan forklare hvorfor det ble nødvendig for Håkon å endre tronfølgerloven. Agnes var den eldste av de to barna, og dette kan ha vært enda en av grunnene til at denne retterboten ble nødvendig.⁴⁴ I tronfølge-loven var det krav om å være ektefødte i de første seks av 13 arveklasser.⁴⁵

I en dom fra 1318 bestemte kong Håkon Magnusson at ættledning fra det tidspunktet skulle gjøre at den som ble ættledet skulle ta arv på samme måte som ektefødte barn. Grunnen til denne dommen var usikkerhet blant lagmennene rundt hvordan ættledningskapitlet i Landsloven skulle tolkes.⁴⁶ Denne dommen erstattet en tidligere dom, der det ble fastsatt at

---

⁴⁰ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

⁴¹ Vogt 2017: 133.

⁴² *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 94.

⁴³ NGL 3 s 11 og 115.

⁴⁴ NGL 3 nr.14.

⁴⁵ NGL 2 s.24-32.

⁴⁶ DN 4 nr. 123.

ættledningen av et søskenpar ikke ga dem rett på arv etter deres bestemor, som døde etter deres far, som hadde ættledet dem.⁴⁷ Kong Håkon Magnusson ga da dette søskenparet rett på arven etter sin bestemor.⁴⁸ Om man ikke ble ættledet kunne man også motta gaver fra sine foreldre. På 1100-tallet kunne man motta 10 prosent av midlene til den som donerte uten at man trengte tillatelse fra andre arvinger.⁴⁹ Etter Magnus Lagabøtes Landslov tredde i kraft i 1274 kunne man fritt gi, og motta en fjerdingsgave. Disse gavene kunne være en fjerdedel av midlene til den som ga gaven, og kunne gis uten andre arvinger samtykke.⁵⁰

Det fantes et skille mellom verdslig og kirkelig lovgiving. Etter at sølibat ble innført for prester og andre geistlige på 1100-tallet var det i teorien ulovlig for geistlig å gifte seg, og å få barn. Dette var en av tingene som skulle være med på å lage et skille mellom de geistlige og den verdslige befolkningen. Prestene skulle for eksempel heller ikke delta i krig, de skulle dømmes i egne kirkelige domstoler, og de skulle være et forbilde for andre gjennom hvordan de oppførte seg. I Norge ble kravet om sølibat først prøvd innført i andre halvdel av 1100-tallet, cirka 100 år etter resten av Europa. Det var altså ulovlig for de geistlige å få barn, og de barna som hadde geistlige foreldre skulle ikke eksistere.⁵¹ Kirken og gud hadde også en rolle i lovgivningen om ekteskap. Kristendomsbolken i Landsloven spesifiserte ingen ting om ekteskap. Det gjør derimot kapittelet om arvetallet, og der står det blant annet at om en kvinne lå med en annen en hennes egen ektemann var dette et brudd på både guds og menneskers lov. Dette var fordi kirkelige anliggender på denne tiden ble regulert i erkebiskop Jons kristenrett.⁵² Dette er en kontrast til tidligere lovsamlinger, der ekteskap var regulert i kristendomsbolken, og det skjedde dermed en endring mellom de eldre lovsamlingene og Landsloven. Dette skillet kom som et resultat av reformbevegelsen i kirken, og kirkens ønske om å ha sine egne lover. Presteskapet stilte for alvor krav om å ha sin egen domstol og domsrett etter opprettelsen av erkebispesetet i Nidaros i 1152. Dette gjorde at kirken hadde jurisdiksjon i saker som omhandlet kirkelige anliggender, som for eksempel ekteskap, og lover som omhandlet geistlige.⁵³

Lovverket som omhandlet uektefødtes rett og status var altså både komplisert og grundig, men som vi ser over hadde det muligheter for tolkning, og behøvde oppklaring i visse

---

⁴⁷ DN 4 nr.123.

⁴⁸ DN 4 nr. 123.

⁴⁹ Vogt 2017: 133.

⁵⁰ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 94.

⁵¹ Gunnes 1982: 23.

⁵² NGL 2 s.341-386.

⁵³ Seip, Jens Arup, and Det Norske Videnskaps-akademi. *Settargjorden I Tunsberg Og Kirkens Jurisdiksjon*. Oslo: I Kommissjon Hos Jacob Dybwad, 1942: 8.

tilfeller. Denne oppgaven skal senere undersøke hvordan middelaldersamfunnet forholdt seg til disse lovgivingene.

2.2 Norden

2.2.1 Island

Den rettslige statusen til de uektefødte barna endret seg på Island med innførelsen av lovboken Jónsbók i 1281. Før Jónsbók ble innført kunne man ifølge Grágás, en tidligere islandsk lovsamling, ikke legitimere sine uektefødte barn på Island. Barn ble regnet som uektefødte dersom de ble unnfanget før ekteskapet, og de kunne ikke legitimeres selv ved at foreldrene giftet seg. Dette endret seg med innføringen av den yngre kristenrett i 1275, og man kunne da legitimere sine barn gjennom å gifte seg.⁵⁴ Grágás var et resultat av islandsk lovgiving, og ble utviklet på Alltinget. Denne lovsamlingen var påvirket av den norske lovgivingen, men var i hovedsak bestemt med tanke på det islandske samfunnet.⁵⁵ Mellom Grágás og Jónsbók innførte det islandske alltinget Járnsíða i årene 1271-1273, som var en revidert versjon av den norske Gulatingsloven.⁵⁶ Jónsbók var en revidert versjon av Magnus Lagabøtes Landslov, og var stort sett de samme lovene, justert for å passe islandske forhold. I Jónsbók hadde de norske lovene fått mye større plass enn tidligere, og mange av lovene tok ikke hensyn til islandsk sedvane. Islandske stormenn var ikke fornøyde med loven, og i 1281 kom det store protester fra både geistligheten og bøndene, om blant annet de nye arvelovene.⁵⁷ I Jónsbók ble arveretten til uektefødte endret, og det ble et skille mellom frillebarn og horbarn. Frillebarn var barn født fra forhold der en mann hadde en frille, altså en kvinne som han var sammen med, som bodde med han. Horbarn ble født fra forhold der mannen eller allerede var gift med en annen, og moren til dette barnet ble ansett som horkvinne.⁵⁸ Samtidig med dette ble frillesønnens arverett større enn frilledatterens, noe som speiler lovgivningen for arv for sønner og døtre i Norge. Frillebarna hadde altså arverett, men siden det ble et skille mellom disse og horbarn bestemtes det også at horbarn ikke skulle ha noen arverett etter sine foreldre.⁵⁹ Dette er ulikt lovgivningen i Norge,

---

⁵⁴ Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid: 20: Vidjer-øre*. Vol. 20. Oslo: Gyldendal, 1976: 607.

⁵⁵ Wærdahl, Randi Bjørshol. *The Incorporation and Integration of the King's Tributary Lands into the Norwegian Realm, C. 1195-1397*. Vol. 53. The Northern World. Leiden: Brill, 2011: 123.

⁵⁶ Wærdahl 2011: 123-124.

⁵⁷ Wærdahl 2011: 126.

⁵⁸ Magnúsdóttir 2001: 110.

⁵⁹ Magnúsdóttir 2001: 151.

der uektefødte hadde arverett, dog i trettende arveklasse, noe som i praksis betydde at alle andre arvinger hadde arverett før dem.⁶⁰

Man kunne som uektefødt også på Island bli ættledet av sine foreldre, og ved å bli tatt inn i deres slekt fikk de arverett i andre arveklasse. Dermed kunne de arve sine foreldre om det ikke fantes noen ektefødte barn.⁶¹ Hovedarvingene var altså ektefødte barn, men lovene i Jónsbók åpnet også for at det var mulig å gi land og verdier til sine uektefødte barn gjennom donasjoner og gaver. Slik kunne de uektefødte på Island tilegne seg arv etter sine foreldre på en lovlig måte, selv om de ikke hadde blitt ættledet.⁶² Ved å ættlede sine barn fikk de arverett i andre arveklasse, noe som gjorde at de kunne arve, men fortsatt ikke like mye som legitime arvinger.⁶³

På Island kom det forbud mot å gifte seg for prestene i andre halvdel av 1200-tallet. Det skal ha gått mye lengre tid før sølibatkravet ble innført og gjennomført i norden enn i resten av Europa.⁶⁴ Man kan anta at sølibatkravet ikke ble gjeldende på Island før kristenretten ble gjeldende i 1275, og denne ble gjeldende for hele landet i 1354. I denne kom det eksplisitte forbud mot å gifte seg og å ta til seg kvinner for alle prester, munk, diakoner og subdiakonene. Sølibatkravet kan ha fått gjennomslag i både Norge og Island så sent som på 1300-tallet.⁶⁵

2.2.2 Sverige

Ættledning hadde vært en mulighet i noen av de eldste svenske lovtekstene, men fra rundt 1200-tallet ble det bare brukt til å ta treller inn i familien, ikke til å legitimere barn. Ættledning forsvant som mulighet fra svensk lov på 1300-tallet sammen med trellholdet. Den eneste måten man kunne legitimere sine barn i Sverige var dermed at foreldrene giftet seg. Dette kunne endre arverekken, og det var ikke uvanlig at de nye arvingenes krav på arven ble utfordret av andre arvinger.⁶⁶ Elsa Sjöholm mener at den svenske Landsloven er et kompromissprodukt, på grunn av mange kompliserte bestemmelser om blant annet arv, og at mange av disse bestemmelsene er motstridende. Hun påpeker også at det norske arvesystemet var ulikt det svenske, da de

---

⁶⁰ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

⁶¹ Magnúsdóttir 2001: 156.

⁶² Agnes Arnórsdóttir: Gender and donation culture in Iceland from 1300 to 1600. I *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today*. Red. Ole-Albert Rønning, Helle I.M. Sigh og Helle Vogt. Rutledge Studies in Cultural History. London 2017: 169.

⁶³ Magnúsdóttir 2001: 156.

⁶⁴ Magnúsdóttir 2001: 130-131.

⁶⁵ Magnúsdóttir 2001: 139.

⁶⁶ Mia Korpiola og Elsa Trolle Önnerfors: Inheritance Law, Wills, and Strategies of Heirship in Medieval Sweden. I *Planning for Death: Wills and Death-related Property Arrangements in Europe, 1200-1600*. Vol. Volume 23. Medieval Law and Its Practice: Leiden; 2013: 59.

norske arveklassene åpnet for arv til uektefødte barn.⁶⁷ Man kunne derimot gi sine barn arv og midler gjennom gaver og donasjoner. I Östergötlands lens lover varierte summen som kunne gis, og den var avhengig av hvor mange arvinger som fantes. I likhet med den norske lovgivingen ga den svenske loven arvefordeler til sønner over døtre, og om en hadde for eksempel en sønn og to døtre, skulle sønnen ha halve arven mens hver av døtrene skulle motta en fjerdedel hver. Derfor, om en ønsket å gi gaver og arv til noen andre enn sine ektefødte barn, skulle den kunne motta en like stor andel som det en datter ville fått, i denne situasjonen en femtedel av arven, mens den ektefødte sønnen ville mottat 2/5 av arven. Om en person ikke hadde noen ektefødte barn kunne de donere eller gi bort opptil halvparten av sine midler, mens resten skulle gå til andre lovlige arvinger.⁶⁸ I Sverige hadde de ulike lover i forskjellige deler av landet, og dermed var det også ulik praksis i donasjonslovene. I deler av Sverige kunne man for eksempel donere bort mer av formuen sin om man var frisk enn om man var syk. Deler av den svenske lovgivingen var også lik den norske, i og med at man kunne donere en tiendedel av formuen sin uten arvingers samtykke.⁶⁹

I 1248 ble det bestemt at alle prestere i Sverige skulle leve i sølibat. Alle prestene som var gift hadde ett år på å skille seg fra sine koner, og det ble også bestemt at prestene som var over 50 år gamle skulle få lov til å fortsette å være gift. Prestene fikk heller ikke fortsette å bo sammen med sine barn, og disse barna skulle sendes bort. Prestesønnene kunne derfor ikke arve etter sine fedre lenger. Dette var for å hindre at de arvet kirkeeiendommer. De kunne likevel fortsatt få testamentert sine fedres private løsøre til seg etter deres død.⁷⁰

2.2.3 Danmark

Danmark forbydde ekteskap for prestere på starten av 1100-tallet. Dette var det tidligste av noen av de skandinaviske landene. Til tross for dette fortsatte kampen om de relasjonene prestene hadde der langt ut på 1300-tallet.⁷¹ Fra 1234 ble barn som ble født utenfor ekteskapet ansett som uektefødte ifølge den danske kirken. Disse barna kunne få arverett dersom foreldrene giftet seg. Det var ulike lover i ulike deler av Danmark, i Jylland ble loven om uektefødtes arverett endret til at disse barna også kunne arve dersom deres far anerkjente dem på tinget.⁷² Det fantes i Danmark ulike typer uektefødte, og de ulike lovgivingene delte de opp forskjellig.⁷³ Danmark

---

⁶⁷ Sjöholm 1988: 124.

⁶⁸ Vogt 2017: 131.

⁶⁹ Vogt 2017: 132 og 133.

⁷⁰ Pernler 1999: 19-20.

⁷¹ Magnúsdóttir 2001: 130.

⁷² Nors 1996: 18-19.

⁷³ Nors 1996: 31.

hadde en ordning der foreldre kunne gi sine barn arverett, kalt lysing. Disse lysingene skulle skje på tingene, og skulle være av offentlig karakter.⁷⁴ Dette hadde likhetstrekk med ættledningene fra Norge og Island. De danske lovene utviklet seg, og gikk fra å vurdere en donasjon som gyldig ut ifra hvor mange vitner som var tilstede da donasjonen ble gjort, til å vurdere den gyldig kun dersom den ble annonsert offentlig på tingene. Man kunne gi sine uektefødte barn arv gjennom å gi dem slike donasjoner, dersom lysing ikke var mulig. Testamenter var ikke regulert av loven i Danmark. Det var vanligere å gi gaver og donasjoner mens man fortsatt var i live, og enn å gi testamentariske gaver i Danmark.⁷⁵

2.3 England

I England ble alle barn som ikke kom fra et legitimt ekteskap betraktet som uektefødte. Det vil si at hvis foreldrene ikke var gift, eller om de av noen grunn ikke kunne gifte seg, for eksempel fordi de var i nær slekt, ble barna ifølge både kirken og engelsk lov uektefødte. Kirken kunne akseptere et barn som ble født utenfor ekteskapet som ektefødt dersom foreldrene giftet seg med en gang, men dette gjaldt ikke for engelsk «common law», der disse barna ble ansett som uektefødte selv om foreldrene giftet seg. Kirken i England skilte heller ikke mellom ektefødte og uektefødte når det kom til religiøse rettigheter og plikter, eller hvordan barna ble behandlet. Unntaket fra dette var at de som var uektefødte trengte dispens fra paven for å kunne tre inn i kirkeorganisasjonen.⁷⁶ Denne lovgivningen var i utgangspunktet tiltenkt sønner av menn i geistlige embeter, og den skulle oppfordre disse geistlige til å holde seg sølibat.⁷⁷ Engelsk «common law» ga ikke uektefødte retten til å arve sine foreldres status eller eiendommer, noe som gikk igjen i Norden og Norge også, dersom man ikke hadde blitt ættledet.⁷⁸ Siden uektefødte barn ikke skulle arve noe, gjorde denne loven at uektefødte barn av trelle ble født frie, fordi de ikke skulle arve sine foreldres status.⁷⁹ Det fantes altså et ganske tydelig skille mellom sekulær og religiøs lovgivning i England. Den engelske lovgivningen var delt i to, og kirken skulle ha sine egne domstoler som tok seg av saker som blant annet omhandlet uektefødte. De sekulære domstolene skulle ta seg av saker som omhandlet blant annet eiendom og landområder.⁸⁰ Lovene som omhandlet de uektefødte i England ble ikke konsekvente og

---

⁷⁴ Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid: 11: Luftmotståndsrett*. Vol. 11. Oslo: Gyldendal, 1966: 28.

⁷⁵ Vogt 2017: 134.

⁷⁶ Orme 2001: 56.

⁷⁷ Wertheimer 2006: 383.

⁷⁸ Orme 2001: 56.

⁷⁹ Orme 2001: 57.

⁸⁰ Helmholz, R. H. "Bastardy Litigation in Medieval England." *The American Journal of Legal History* 13, no. 4 (1969): 361-362.

tydelige før midten av 1300-tallet. Loven skilte også mellom barn som ble født utenfor ekteskapet, og barn som ble født som følge av utroskap dersom en eller begge foreldrene var gift med andre.⁸¹ Loven gjorde at de barna som ble født som følge av utroskap ofte ikke ble ansett som uektefødte.⁸² Kirken og den sekulære loven hadde også ulike syn på om barn som var født av foreldre som hadde skilt seg var uektefødte eller ikke. Om foreldrene måtte skille seg av grunner de ikke hadde kontroll over, for eksempel at de var i slekt uten at de viste om det, skulle deres barn bli ansett som ektefødte. Om de skilte seg for grunner som de kunne kontrollere, for eksempel om de var nært beslektet og viste om det, skulle barna deres anses som uektefødte. Den engelske loven opererte med at barn ikke ble uektefødte dersom foreldrene skilte seg på grunn av slektskap, men de ble ansett som uektefødte dersom de skilte seg fordi en av foreldrene hadde lovet å gifte seg med en annen, før giftermålet barna kom fra.⁸³ Det var altså forskjell i hvordan kirken og den engelske loven behandlet og betraktet uektefødte.

Man hadde ikke mulighet til å ættlede sine barn i England eller Sverige slik som man kunne i Norge og Island. På grunn av de strenge bestemmelsene i engelsk «common law» hadde ingen uektefødte barn arverett etter sine foreldre. Det var derimot fullt lovlig å gi sine uektefødte barn testamentariske gaver, eller å gi dem donasjoner. Disse gavene og donasjonene kunne inneholde både land og eiendommer, samt pengeverdier eller annet løstøre. Slike testamentariske gaver var ikke i eksplisitt konflikt med arvingenes rettigheter, og gjorde det mulig for uektefødte å få arv etter sine foreldre uten at de måtte få godkjenning fra de andre arvingene.⁸⁴

2.4 Kristenrett

Ønsket om at geistlige skulle leve i sølibat kan spores helt tilbake til 200-tallet, sammen med et ønske om at geistlige skulle skille seg ut fra de verdslige. Gifte biskoper og prester ble sett på av noen som mindre hellige enn de som levde i sølibat.⁸⁵ Dette ønsket blomstret for alvor frem på 900-tallet i Burgund, og ble etter hvert også etablert i Roma. Under Bourges-konsilet i 1031 ble det bestemt at gifte prester ikke lengre kunne bo sammen med sine koner, og det ble også bestemt at prester og geistlige ikke skulle gifte seg.⁸⁶ Under reformpavedømmet i høymiddelalderen ble det et skarpere skille mellom geistligheten og resten av befolkningen. Presten skulle være av god moral, og han skulle være et forbilde for sin menighet. En av tingene

---

⁸¹ Helmholz 1969: 369.

⁸² Helmholz 1969: 370.

⁸³ Helmholz 1969: 371.

⁸⁴ Carlton og Thornton. 2011: 25.

⁸⁵ Frazee, Charles A. "The Origins of Clerical Celibacy in the Western Church." *Church History* 41, no. 2 (1972): 151.

⁸⁶ Frazee 1972: 160-161.

som bidro til dette skillet var bestemmelsen om at geistlige skulle leve i sølibat.⁸⁷ På det første og andre lateralkonsil (1123 og 1139), etter en lang kamp for å reform innad i kirken, ble det fastslått at det var ulovlig for geistligheten å gifte seg. Det hadde vært en lang kamp internt i kirkeorganisasjonen, men det var fortsatt vanskelig for de sentrale maktene i kirken å få presteskapet til å bøye seg etter disse nye reglene, noe vi vil se nærmere på nedenfor.⁸⁸ Selv om disse bestemmelsene kom på 1100-tallet var det ikke alle steder og kirkeprovinser som rettet seg etter dette.

Fra andre halvdel av 1100-tallet fikk det å være uektefødt en fastere definisjon, at man var født utenfor ekteskapet. I denne perioden fikk også denne definisjonen mer fotfeste, og ble viktigere for folk som var uektefødte. Ekteskapets rolle styrket viktigheten av å være ektefødt, og etter hvert skulle personers fødestatus også ha mye å si for både arv og hvordan samfunnet betraktet dem. Å være ektefødt ble viktig tidlig særlig når det kom til arverekkefølgen til tronen, og skulle senere også ha betydning for arv av eiendommer og løsøre.⁸⁹ Frem til midten av 1100-tallet fantes det også lite i den katolske kanoniske retten om uektefødte barn. I de dominerende tekstene fra perioden kommer det ikke klart frem hva som er synspunktene på uektefødte barn, eller på ektefødte barn, da språket og terminologien som ble brukt også kan ha referert til folk med lavere sosial status, slaver, eller til personer man var glade i. Kanonisk rett hadde allikevel lenge sett på sex innenfor ekteskapet som den eneste seksuelle relasjonen som kunne produsere legitime avkom og arvinger, og om en mann ønsket å få barn med en kvinne burde han gifte seg med henne. Kirken så altså på de barna som ble født utenfor ekteskapet som illegitime, og mente de ikke skulle kunne arve sine foreldre.⁹⁰

2.5 Sammenfatting

Det var altså ganske store spenn i lovgivningen som omhandlet uektefødte både innad i norden, og mellom norden og England. En av hovedforskjellene i lovgivningen er hvordan de ulike landene forholdte seg til ættledning. I Norge og på Island var å ættlede sine barn en godt innarbeidet del av både eldre og yngre verdslig lov, og gjennom disse ættledningene kunne også de uektefødte barna få krav på arv etter sine foreldre, eller andre som tok dem inn i sin ætt. Det var også forskjeller mellom lovgivningen i Norge og Island. I Norge hadde ættledede barn arverett etter sine foreldre. Dette ble spesifisert i Magnus Lagabøtes landslov fra 1274, og ga

---

⁸⁷ Ingesman, Per. *Kirkens Historie*. Bind 1. København 2012: 561.

⁸⁸ Frazee 1972: 167.

⁸⁹ McDougall, Sara. *Royal Bastards: The Birth of Illegitimacy, 800-1230*. First ed. Oxford Studies in Medieval European History. Oxford, 2017: 166.

⁹⁰ McDougall 2017: 167-168.

barn som hadde blitt ættledet arverett i andre arveklasse.⁹¹ Senere skulle dette endre seg etter en retterbot i 1318, der kong Håkon Magnusson bestemte at fra da av skulle alle som ble ættledet ta arv på lik linje med sine ektefødte søsken. Dette kom som følge av usikkerhet blant mange av lagmennene rundt hvordan ættledningskapitlet i Landsloven skulle tolkes.⁹²

Etter innføringen av Jónsbók i 1281 kunne uektefødte på Island bli ættledet av enten sine foreldre, eller andre, noe som var likt det norske systemet. Jónsbók var en revidert versjon av den norske Landsloven, og gjorde dermed den islandske lovgivingen likere den norske. Som et resultat av dette ble det motstand mot lovsamlingen blant islandske stormenn og bønder.⁹³ Islandsk lovgivning skilte dog mellom frillebarn og horbarn.⁹⁴ Frillebarn var barn med frillemor. En frille var en kvinne som bodde med en mann, og de var i et forhold sammen, uten å være gift. Horbarn ble født fra forhold der mannen allerede var gift med en annen, og moren til dette barnet ble ansett som horkvinne.⁹⁵ Horbarn hadde ikke noen arverett etter sine foreldre, og frillebarn hadde arverett i sjette arveklasse for frillesønner og trettende arveklasse for døtre.⁹⁶ Dette var ulikt den norske lovgivingen, der man i Landsloven ikke lenger skilte mellom ulke typer uektefødte. Der ble man ansett som uektefødt, og hadde lik status for loven uavhengig av foreldrenes forhold til hverandre. Uektefødte barn i Norge havnet i trettende arveklasse.⁹⁷ Ble man ættledet i Norge etter 1318 hadde man full arverett på lik linje med ektefødte søsken.⁹⁸ På Island fikk barn som ble ættledet arverett i andre arveklasse, altså bak ektefødte arvinger, noe som ligner det tidlige norske systemet.⁹⁹

Den svenske lovgivingen står i kontrast med den norske, der den største forskjellen er den svenske bruken av ættledning i kontrast til den norske. Kun i de eldste svenske lovtekstene sto det nevnt noe om ættledning, og det ble fra 1200-tallet ikke brukt for å ta uektefødte barn inn i sin ætt, slik som det ble brukt i Norge og på Island, men til å ta trelle inn i familien. Ættledning falt helt ut av bruk i Sverige fra 1300-tallet av, mens den norske lovgivingen rundt de uektefødte ble styrket i samme periode. Man kunne kun legitimere sine uektefødte barn dersom foreldrene giftet seg med hverandre.¹⁰⁰ Uektefødte barn i Sverige hadde altså få muligheter for å arve sine foreldre.

---

⁹¹ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 82.

⁹² DN 4 nr. 123.

⁹³ Wærdahl 2011: 126.

⁹⁴ Magnúsdóttir 2001: 151.

⁹⁵ Magnúsdóttir 2001: 110.

⁹⁶ Magnúsdóttir 2001: 156..

⁹⁷ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

⁹⁸ DN 4 nr. 123.

⁹⁹ Magnúsdóttir 2001: 156.

¹⁰⁰ Korpiola og Trolle Önnerfors 2013: 59.

Danmark hadde et system med lysing, som kan minne om de norske og islandske ættledningene. Disse skulle foregå på tingene, og hadde en offentlig karakter. Foreldrene måtte her annonsere at de ga disse barna arverett.¹⁰¹ I likhet med de andre nordiske landene hadde ikke uektefødte barn i Danmark automatisk arverett. Uektefødte barn i Danmark hadde altså ikke arverett etter sine foreldre, men som i de andre nordiske landene kunne man lovlig donere eller testamentere eiendom og verdier til sine uektefødte barn. I Danmark måtte disse gavene offentliggjøres på tingene, som blant annet fungerte som domstoler.¹⁰² Dette var også tilfellet dersom man ønsket å gi sine uektefødte barn arverett, altså å gjøre en lysing.

Den engelske lovgivingen var veldig ulik den norske. Hovedforskjellen mellom disse to landene var hvordan de forholdt seg til uektefødtes arverett. I England hadde ikke uektefødte krav på noe arv fra sine foreldre, og de hadde heller ikke noen mulighet til å tre inn i arverekken, men man kunne som i de andre landene gi sine uektefødte barn gaver og donasjoner.¹⁰³ Det var også i England et skarpt skille mellom sekulær lovgivning og kanonisk rett, og den sekulære lovgivningen var strengere enn den kanoniske retten. Kirken kunne akseptere et barn som ektefødt dersom foreldrene giftet seg med en gang, mens den sekulære loven anså disse som uektefødte selv om foreldrene hadde giftet seg.¹⁰⁴ Den engelske kirkens standpunkt i denne saken minner mer om den svenske lovgivingen enn den norske, da uektefødte barn i Sverige kunne legitimeres ved at foreldrene deres giftet seg.¹⁰⁵ Dette står i stor kontrast til de norske forholdene, der uektefødte barn hadde arverett, dog i trettende arveklasse, selv om de ikke hadde blitt ættledet, og der ættledede uektefødte hadde samme arverett som ektefødte barn.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Hødnebo 1966: 28.

¹⁰² Rønning, Sigh og Vogt 2017: 132.

¹⁰³ Carlton og Thornton. 2011: 25.

¹⁰⁴ Orme 2001: 56.

¹⁰⁵ Korpiola og Trolle Önnersfors 2013: 59.

¹⁰⁶ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

3 Ættledning

I 1338 var Erling Vidkunsson av Bjarkøy, Guttorm Pålsson som var prost ved Apostelkirken og fehirde i Bergen, Henrik Einarson korsbror i Apostelkirken, Ivar Andresson som var lagmann i Gulatinget, og råds mannen i Bergen Torgeir på Stedje tilstede under det som er Norges kanskje mest kjente ættledning. Margreta Filippusdatter ættledet nemlig sin sønn Jon, som hun hadde med sira Halldor Jonsson. Hennes far var også tilstede for å godkjenne ættledningen.¹⁰⁷ Denne saken vil diskuteres nærmere senere i kapitlet, men det er et godt eksempel på hvordan en ættledning kunne gjennomføres, og hvilke typer mennesker som kunne være involvert.

Vi skal i dette kapitlet se nærmere på de norske ættledningene i praksis, gjennom å undersøke de tilgjengelige kildene, og vil se på bakgrunnen for ættledningene, altså hvorfor man valgte å ættle sine barn. Jeg vil også sette Norge i en internasjonal kontekst med hjelp av utenlandsk forskning, ved å se om ættledning ble brukt i praksis i samme grad i de andre nordiske landene og England, og vil diskutere hvorfor, eller hvorfor ikke det var tilfellet. Jeg vil i dette kapitlet også undersøke om det kun var eliten i samfunnet som kunne ættle sine barn.

3.1 Forskningstatus

Ifølge Erik Gunnes i *Prester og deier – sølibatet i norsk middelalder*, skrevet i *Hamarspor. Eit festskrift til Lars Hamre*, kan det virke som at de som valgte å ættle sine barn tilhørte det øvre sosiale sjiktet i samfunnet, både verdslig og geistlig, og at disse personene hadde stor innflytelse på samfunnet rundt dem. Dette finnes det selvfølgelig mange eksempler på, og Gunnes sitt fokus er på geistligheten og sølibatet.¹⁰⁸ Som tidligere nevnt handler sakene Gunnes diskuterer i sin artikkel om mektige personer, men det finnes også flere eksempler på ættledninger i kildene som omhandlet mindre mektige mennesker, og folk utenfor geistligheten. Det må også ha vært mange lavgeistlige som fikk barn, og som ættledet disse, til tross for at de ikke var en del av makteliten.

Det finnes med unntak av Gunnes lite forskning på ættledning i Norge. I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, fra 2005, nevner Ida Øye i korte trekk hva ættledning går ut på, men det blir ikke gått nærmere inn på hvordan dette

---

¹⁰⁷ DN 1 nr.253.

¹⁰⁸ Gunnes 1982: 31.

påvirket de uektefødte barna.¹⁰⁹ Det er også flere fagleksikon som beskriver fenomenet, som *Norsk Historisk Leksikon: Kultur Og Samfunn Ca. 1500-ca. 1800* fra 1999, skrevet av Steinar Imsen og Harald Winge, der de definerer ordet og hvordan det bruktes.¹¹⁰ Diverse bind av *Norsk Kulturhistorisk Leksikon* definerer også begrepet, og hvordan ættledning kunne gjøres.¹¹¹

3.2 Ættledning i teorien

I Landsloven kommer det frem at man kunne bøte på sine barns fødselslyter ved å ættlede dem. Dette kunne gjøres dersom ættlederens nærmeste arving samtykket i ættledningen. Om den som ble ættledet hadde ektefødte søsken kunne alle søsknene som var myndig samtykke, men man kunne ikke samtykke for de som var umyndige, eller ufødt. Om det var ektefødte søsken skulle heller ikke den ættledede ta mer arv enn det som ble gitt. Både den som skulle ættledes, den som ættledet, og den som skulle samtykke skulle sammen gå til kirken, og ættledningen skulle skje foran kirkedøren. Disse tre skulle så holde på samme bok, antakeligvis bibelen, mens den som ættledet sa: «Jeg ættleder denne mand til det gods, som jeg gir ham, til gjald (bøter) og til gave, til sess og til sæte og til al den ret som lovbooken vidner og ættleding skal ha efter loven». I Landsloven kunne også kvinner ættlede menn, og menn kunne ættlede kvinner, og brødre kunne ættlede brødre. Man var pliktig å lyse ættledningen sin hvert tjuende år, slik at den fortsatt skulle være gyldig. Om man ættledet noen på en annen måte enn det som ble beskrevet i Landsloven skulle ættledningen regnes som ugyldig. Disse ættledede barna hadde arverett i andre arveklasse, og arvet etter ektefødte barn.¹¹²

I en retterbot fra 1318 ble det bestemt at uektefødte barn som hadde blitt ættledet skulle ha arverett i samme grad som ektefødte barn. Da gikk disse fra å ha arverett i andre arveklasse til å ha arverett i første arveklasse.¹¹³

3.3 Norsk praksis

3.3.1 Egne barn

Det fortelles i et vitnebrev fra 1316 om en ættledning, der Ivar prest ættledet sine to sønner, Håkon og Eirik. Tilstede under ættledningen var barnas mor, barnas onkel Tor, og deres morfar og hans kone Sigrid. Deres onkel, deres morfar og Sigrid sverget også på denne ættledningen.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Øye 2005.

¹¹⁰ Imsen og Winge 1999.

¹¹¹ Hødnebo 1978.

¹¹² *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 82 og 86-87.

¹¹³ DN 4 nr.123

¹¹⁴ DN 1 nr.148.

Det ble konflikt om denne ættledningen faktisk var gyldig, og brødrenes søskenbarn mente at siden et av vitnene hadde dødd før Ivar prest var den ugyldig. Dommen ble at ættledningen hadde vært i tråd med loven, da Ivars nærmeste arving hadde vært tilstede, og at brødrene skulle arve sin far.¹¹⁵ Selv om et av vitnene hadde dødd før Ivar prest ble ikke hele ættledningen ugyldig. Siden Ivars nærmeste slektninger hadde samtykket til ættledningen, og både Ivars bror, barnas morfar og morfars kone også hadde sverget på denne ættledningen var det ikke tvil om at denne fortsatt var gyldig selv om Tor døde før Ivar.¹¹⁶

I et vitnebrev fra 1322 vitnes det om en ættledning som ble gjort av en prest, sira Håvard, som ættledet sine to sønner Eirik og Tarald, og alle de fremtidige barn han måtte få med Ragndid Håkonsdatter. Ættledningen ble samtykket til av sira Håvards brødre, der en av brødrene også var prest, som var hans lovlige arvinger.¹¹⁷ For å godkjenne denne ættledningen skulle brødrene til sira Håvard ha 16 kyrlag i varer og sølv, pluss at deres måg Tore skulle ha 16 kyrlag, som vederlag for sin fars og morsarv.¹¹⁸ Denne saken er spennende av flere grunner. For det første er det en god indikator på hvilken status mange av prestene hadde, og hvilke økonomiske fordeler som var knyttet til denne statusen. Den gir også innsikt i hvordan en ættledning fungerte i praksis, ved at den som ættledet kompenserte sine nærmeste arvinger. Det aller mest interessante er likevel at det ser ut som som at sira Håkon planlegger å fortsette å få barn med Ragndid, utover de to sønnene han allerede hadde med henne. Selv om han var prest ville han altså fortsette dette forholdet, selv om det var ulovlig. En av Håvards brødre, sira Torgeir, var også prest, og han gikk med på denne ættledningen. Det kan være et tegn på at uektefødte prestebarn til en viss grad ble akseptert av kirken og de geistlige. Dette vitnebrevet kom fra 1322, fire år etter kong Håkon Magnusson som følge av uklarheter i tidligere lovgiving bestemte at ættledede barn skulle motta arv på lik linje som ektefødte barn.¹¹⁹ Det kan derfor gi mening at sira Håkon ga sine brødre kompensasjon for at de godtok denne ættledningen, siden disse dermed ville ende opp uten arv etter sin bror.

I saken om ættledningen av sira Håvard Berdorssons to sønner Eirik og Tarald fra 1322, fortelles det at disse to, og alle andre barn sira Håvard måtte få med Ragndid Håkonsdatter skulle regnes som ættledet. Tilstede under ættledningen var sira Håvards nærmeste arvinger, hans tre brødre, og disse samtykket til ættledningen.¹²⁰ I 1342 ble denne ættledningen igjen

---

¹¹⁵ DN 1 nr.148.

¹¹⁶ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

¹¹⁷ Dokumentet er ikke trykt men det finnes en avskrift i Tidem. T. Røyne, Heggenes, Ø Slidre (1965). Henviser derfor til oppsummering av dokumentet i RN 4 nr.172.

¹¹⁸ RN 4 nr.173. Utrykt. Avskrift hos Tidem. T. Røyne, Heggenes, Ø Slidre (1965).

¹¹⁹ DN 4 nr. 123.

¹²⁰ RN 4 nr.172. Utrykt. Avskrift hos Tidem. T. Røyne, Heggenes, Ø Slidre (1965).

relevant, da det ble dømt i en jordeiesak, der sira Håvard's sønn Eirik Håvardsson krevde 8 mmb i Røyne, som hans far hadde hatt til sin død. I denne saken kom det frem at Eirik hadde presentert ættledningsbrevet fra sin ættledning til Sigurd Erlendsson, som hadde tatt landskyld for denne jorden i Røyne i 8 år, hele 6 år tidligere. Brevet ble da lagt frem som bevis på at denne jorden og den medfølgende landskylden tilhørte Eirik, og ikke Sigurd. Da Sigurds ombudsmann ikke hadde noen bevis for at jorden tilhørte Sigurd ble det dømt at den skulle tilhøre Eirik. Sigurd måtte i tillegg betale Eirik for den landskylda han hadde tatt de siste 8 årene.¹²¹ Bevis for denne ættledningen ble altså veldig viktig for Eirik, for å få det han rettmessig hadde krav på. Da Eirik sin ættledning hadde skjedd i tråd med loven, ved at hans far sira Håvard sine nærmeste arvinger hadde samtykket til ættledningen, og at det også hadde vært andre vitner til stede, gjorde det at han fikk den rettslige sikkerheten han trengte for å arve sin far. At denne ættledningen ble gjort, ikke minst i tråd med loven, gjorde at Eirik hadde rett på sin fars arv, og at han kunne vise til dette om noen andre tok det han hadde krav på.

Eirik Håvardsson hadde dermed vunnet en arvestrid, men kun et par år senere dukket det opp en ny, mellom Eirik og hans onkel. Kong Magnus Eriksson sendte en instruks til biskopen i Stavanger om at han skulle undersøke arvestriden som var mellom sira Eirik Håvardsson og sira Torgeir Berdorsson. Dersom Eirik ikke møte opp skulle saken likevel fremmes.¹²² I juni 1345 ble det sendt ut en stevning fra biskop Guttorm Pålsson i Stavanger, kannike i Stavanger Salmund Styrmersson og Tore Halldorsson som var klerk, til Eirik Håvardsson. De skulle undersøke arvestriden som var mellom han og Torgeir Berdorsson, som også var kannike i Stavanger. Denne striden gikk ut på at Torgeir krevde sin fars og brors arv etter sira Håvard Berdorsson, som også hadde vært Eirik Håvardsson sin far.¹²³ Resultatet av denne stevningen finnes i et domsbrev fra november 1345. Biskop Guttorm Pålsson, Salmund Styrmersson og Tore Halldorsson var tilstede under stevningen. Tidligere hadde Eirik overtatt alt godset etter sin far, og han skal ha blitt ættledet til dette etter loven. Eirik gjorde også krav på 8 mmb i gården Røyne som Sigurd Erlendsson hadde overtatt fra Håvard og Torgeirs bror Gudbrand. Til tross for alt dette dukket ikke Eirik opp på stevningen. Det endte med at hele arven etter Håvard Berdorsson gikk til hans bror Torgeir, og Eirik måtte betale han tilbake for tapt landskyld, og han skulle i tillegg betale han for strev og bry med rettssaken.¹²⁴ Selv om Eirik hadde blitt ættledet kunne han altså miste den arven han hadde fått etter sin far. Eirik

---

¹²¹ RN 5 nr.551. Utrykt. Avskrift hos Tidem. T. Røyne, Heggenes, Ø Slidre (1965).

¹²² DN 5 nr.180.

¹²³ DN 5 nr.180.

¹²⁴ DN 4 nr.294.

onkel hadde vært en av de som godkjente ættledningen hans, og han var også den som bestridde dette arvekravet etter sira Håvard hadde dødd. Denne arvestriden viser at selv om han hadde arverett etter sin far, og selv om han selv var en del av kirka, så var ikke Eirik immun mot denne typen konflikt. En av årsakene til at han ikke fikk rett på denne arven likevel kan ha vært at han valgte å ikke møte opp på stevningen. Dette må ha gått i Torgeirs favør, da han var tilstede, og kunne snakke sin sak for biskopen og de andre mennene som var tilstede. Dette tapet av eiendommer må ha gått ut over Eiriks økonomi på en måte som ikke kommer tydelig frem i kilden. Siden han mistet fremtidig inntekt fra dem, måtte betale tilbake landskylda, og han måtte betale sin onkel en sum for 'saksomkostninger' må dette ha vært en økonomisk byrde for Eirik. Siden vi ikke har detaljer om selve ættledningen kan det ikke sies noe om nøyaktig hvordan den foregikk, men det virker som at det var konsensus i samtiden om at den hadde gått lovlig for seg, da Håwards brødre samtykket til denne ættledningen. Vi vet dessverre ikke hvorfor Eirik ikke møtte til stevningen sin, men det kan tenkes at han hadde hatt en større sjanse til å beholde sin farsarv dersom han hadde dukket opp.

I et vitnebrev fra 1338, fortelles det om en ættledning der Margreta Filippusdatter ættledet sin sønn Jon, som hun hadde sammen med sira Halldor Jonsson. Ved denne ættledningen ga hun sin sønn gården Teitsfjord i Ryfylket. Tilstede under ættledningen var Margretas far, Filippus Erlendsson, som samtykket til ættledningen, Angunn som var Jons farmor, samt Erling Vidkunsson av Bjarkøy, Guttorm Pålsson som var prost i Apostelkirken, Henrik Einarsson som var kannike ved Apostelkirken, Ivar Andresson som var gulatingsmann og Torgeir Bjørnsson som var rådmann i Bergen og andre.¹²⁵ Barnefaren var da altså ikke til stede, og det kan tenkes at han hadde dødd. Jon hadde arvet navnet sitt etter sin farfar, noe som var vanlig for eldstefødte sønner. Denne samlingen av mektige mennesker gir en god indikasjon på hvilken status Margreta måtte ha hatt i samfunnet. Margreta fikk altså et uekte barn. Det som er interessant er at det kan virke som at denne Margreta Filippusdatter er den samme som i 1322 giftet seg med Arnald Josteinsson. Da hun giftet seg denne gangen fikk hun blant annet gården Teitsfjord i Ryfylket, den samme gården som nå ble gitt til hennes sønn, som en del av sin medgift.¹²⁶ Det er ingen måte å finne ut hva som skjedde med Arnald, som hun hadde giftet seg med 16 år før denne ættledningen fant sted, men det kan være rimelig å anta at Margreta var enke. En faktor i denne ættledningen var at Jon kan ha vært eneste mannlige arving i familien på dette tidspunktet. Margreta kan ha hatt en yngre bror, men han kan ha blitt født mot slutten

---

¹²⁵ DN 1 nr.253.

¹²⁶ DN 2 nr.147.

av 1330-tallet.¹²⁷ Dette kan ha gjort det mer sannsynlig for han å bli ættledet, enn det kanskje hadde vært dersom det hadde vært ektefødte mannlige arvinger i familien. Når Margreta ættledet han, og ga han en gård, og samtidig hadde mange mektige menn tilstede under ættledningen sikret hun han ikke bare økonomisk, men hun kan ha sendt signaler til samfunnet om at han var en del av hennes familie, og dermed ha sikret han sosialt for fremtiden også. Denne ættledningen var godt innenfor lovens rammer, da både nærmeste arvinger, og hennes far var tilstede og godkjente ættledningen, og flere andre var tilstede for å være vitner.

I et annet vitnebrev om ættledning fra 1364 fortelles det om en ættledning der sira Ivar Trondsson, prosten på Slidre i Valdres, ættledet sin datter Ingeleiv. Tilstede under ættledningen var også sira Ivar sin nærmeste arving, Margreta Gislesdotter, som godkjente denne ættledningen. Disse tre sverget alle på Bibelen foran kirkedøren på Slidre. Ættledningen ga Ingeleiv rett på det godset sira Ivar ville gi henne, og alle andre rettigheter de som hadde blitt ættledet hadde etter loven. Tilstede som vitner under ættledningen var flere andre menn, som utførte vitnebrevet.¹²⁸ Her kan det heller ikke ha vært noen tvil om at denne ættledningen skjedde etter loven. Sira Ivar sin nærmeste slektning var tilstede og samtykket til ættledningen, de sverget på bibelen foran kirkedøren slik det står spesifisert i Landsloven, og det var andre vitner tilstede. Her ser man igjen et element av at dette var seremonielt.¹²⁹ På andre halvdel av 1300-tallet var det fortsatt vanlig at prester fikk barn, og disse barna måtte sørges for. Sira Ivar sørget her for sin datter økonomisk ved å gi henne gods, slik at hun hadde inntekt. Som prost kan vi anta at sira Ivar hadde en viss status i det samfunnet han var en del av, og ved å ættlede sin datter kan dette også ha vært en måte for han å sikre henne sosialt, da hun gjennom dette ble en del av sira Ivar sin ætt, og ble anerkjent som hans datter og arving.

Et sted mellom 1400 og 1410 ble det gjennomført en ættledning av sira Steingrims barn, av Steingrims bror Gudulf, og de inngikk et forlik seg imellom om arven etter deres foreldre. Arven skulle deles i to, og de skulle i tillegg ha ansvar for å ta seg av en kvinne så lenge hun levde. Tilstede under ættledningen var sira Styrkår, som var korsbror i Oslo, sira Torbjørn, sira Eirik, Alv Hallvardsson klerk, og andre gode menn.¹³⁰ Selve ættledningen ble ikke beskrevet i detalj, og vidissen fokuserer mest på arveoppgjøret mellom Torgrim og Gudulf. Dette er den seneste ættledningen av et prestebarn jeg går inn på, og det er interessant å se at det fortsatt var mange geistlige som deltok på ættledningen, og at sira Torgrim ikke ættledet sine egne barn.

---

¹²⁷ Bjørkvik, Halvard. (2009, 13. februar). Erlend Filippusson. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 17. april 2019 fra https://nbl.snl.no/Erlend_Filippusson

¹²⁸ DN 2 nr.378.

¹²⁹ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

¹³⁰ DN 6 nr.374.

3.3.2 Ættledning av andres barn

I en sak fra 1317 på Hamar var biskopen av Hamar til stede da Harald gikk med på at hans søster, Arnbjørg Andresdatter, skulle få arve halve gården vestre Doglo etter sin mor, mot at han fikk halv innløsningsrett etter takst. Han gikk også god for at hun eide 30 mark i løvsøre, 10 kyr og to markebol jord fra sin farsarv. Samtidig festet Arnbjørg og mannen Hallvard Jonsson seg, og de to skulle være pliktige til å ættlede Haralds barn dersom han skulle kreve dette.¹³¹ Det kommer altså frem at Harald hadde uektefødte barn, som hans søster gikk med på å ættlede for han. Det er tydelig at Arnbjørg satt på en del ressurser, som jord, gårdsbruk, dyr og annet løvsøre. Det kan være at disse to søsknene hadde forskjellige fedre, da det ikke nevnes etternavn til Harald, men det er mulig at Arnbjørn var i en bedre økonomisk situasjon enn han selv. Siden man ikke trengte å være foreldre til den som skulle ættledes kunne både Arnbjørg og Hallvard ættlede disse barna, og det ville være innenfor loven.¹³² Ved å få familiemedlemmer som var bedre stilte enn seg selv til å ættlede sine barn ga man dem større økonomisk frihet etter sin død. Det er verdt å merke seg at biskopen selv var til stede for å vitne om denne festingen mellom Arnbjørg og Hallvard, og at dette vitnebrevet kommer fra biskopen, som da ble vitne til avtalen om at Arnbjørg og Hallvard skulle ættlede Haralds barn om han ba om det. Dette kan vitne om at disse menneskene må ha hatt en viss status i dette samfunnet. Å få søsteren sin til å ættlede sine barn kunne også komme til å sikre dem sosialt, så vel som økonomisk.

3.3.3 Ættledning med andre arvinger

Et vitnebrev fra 1344 forteller om en ættledning som fant sted på Austreim i Sogn. Gudleik Arnvidsson ættledet sin sønn Ivar foran kirkedøren i Austreim, og tilstede for å samtykke i ættledningen var hans to sønner Martin og Arnvid, samt Ivar Sigurdsson, hans kone Ragnhild og Inga. I tillegg var Sigurd Bårdsson, Sæbjørn Kåreson, Jon Botlovsson og Eirik på Berghi tilstede som vitner. Gudleik ga sin sønn Ivar 4 månedsmater i gården Sandstø i Hardanger.¹³³ Denne ættledningen var gjort etter loven. Gudleik hadde invitert sine nærmeste arvinger, sine sønner, og andre nære slektninger. Den foregikk også på kirketrappen, slik det blir spesifisert i Landsloven.¹³⁴ Det finnes mange tilfeller av ættledninger der det ikke ble spesifisert at det ble gjort på kirketrappen, men vitnebrevne nevner ofte at de var i bispegården eller ved en kirke, så det er rimelig å anta at dette ble gjort, siden disse fortsett ansees som rett etter loven. I tillegg

---

¹³¹ DN 21 nr.20.

¹³² *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 87.

¹³³ DN 5 nr.169.

¹³⁴ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

var det andre vitner til stede. Gudleik ga da sin uektefødte sønn deler av en gård i Hardanger. Dette kan ha vært for å sikre han økonomisk, slik at han hadde noe å leve av. Igjen virker det som at Gudleik hadde det romslig økonomisk, siden han kunne gi sin sønn dette før han selv gikk bort. Tar man i betraktning retterboten fra kong Håkon Magnusson fra 1318 hadde Ivar nå i 1344 samme rett på arv fra sin far som sine to brødre hadde.¹³⁵ Ivar fikk dermed mer enn han hadde fått i den samme situasjonen 30 år tidligere. Denne lovendringen må ha gagnet de uektefødte i stor grad, da de lettere fikk arve sine foreldre, etter at de hadde blitt ættledet.

I et vitnesbyrd fra 1425, der Reidulv Olavsson var ombud for Olav Ulvsson, mente Olav Ulvsson at han eide gården Skåre. Ingrid Tomasdatter sverget på og gikk god for at han eide denne gården, og hun sa at når han ble mann skulle han eie Skåre og Fosse fritt, og at han skulle ha dem etter sin far. Det kommer så frem at Ingrid nektet å være i samme hus som sin søster, Ragnhild Tomasdatter, fordi hun, Ragnhild, hadde brent ættledningsbrevet til Olav Ulvsson. Både Ingrid og Reidulv Olavsson kunne gå god for at dette hadde skjedd.¹³⁶ Denne saken sier ikke noe som selve ættledningen, men den sier noe om hvordan personer som hadde blitt ættledet kunne bli behandlet av de menneskene som var rundt dem. Det som kommer frem her er at til tross for at Olav hadde blitt ættledet av sin far, måtte han få andre til å gå god for dette, for å fastsette hvilke eiendommer som skulle tilfalle han etter hans far døde. Det er umulig å vite sikkert hvorfor ættledningsbrevet hans ble brent av Ragnhild, da det kan ha vært flere grunner. Kanskje hun var arving etter Olavs far og ønsket deler av hans eiendommer for seg selv. Det ser ut som at de to andre, Ingrid og Reidulv, var interesserte i at Olav skulle ha sin farsarv. Det virker ikke som at Olav hadde blitt voksen ennå, da han skulle få disse gårdene da han ble mann, da Reidulv var ombud for han og ga vitnesbyrd på hans vegne. Disse var altså interessert i å ivareta Olavs farsarv, og de hjalp han med å gi vitnesbyrd på at han hadde blitt ættledet av sin far. Igjen gir ikke kilden oss mer enn minimalt med informasjon, og det er derfor vanskelig å vite hvilken relasjon disse menneskene hadde til hverandre, og hva som hadde skjedd for å få Ragnhild til å brenne ættledningsbrevet. Det som er sikkert er at denne gutten hadde et støtteapparat rundt seg som var villige til å hjelpe han å få det han hadde rett på. Dette er et godt eksempel på en ættledning som ikke fungerte etter planen, og som hadde gått etter loven, men som ikke nødvendigvis ble akseptert av alle arvingene. Denne saken kan også være et eksempel på svakheter i systemet, da andre arvinger kunne sabotere for de som hadde blitt ættledet.

---

¹³⁵ DN 4 nr. 123.

¹³⁶ DN 1 nr.704.

3.4 De som ikke ble ættledet

Når man ættledet noen tok man den personen inn i sin ætt. Når de ble en del av deres ætt fikk de arverett, og de ble en del av familien. Dette var en strategi foreldre og andre i familien kunne bruke for å sikre uektefødte økonomisk. Ættledningene sørget ikke bare for at de uektefødte fikk arv etter sine foreldre, her var det også et sosialt element. Disse ættledningene ble gjort i alle samfunnslag, fra mektige stormenn til den alminnelige bonde. Det ser ut som ut fra praksisen vi har undersøkt over at ættledninger også var relativt normalt, og akseptert i det norske senmiddelalderssamfunnet. Foreldrene til barna som ble ættledet gjorde ikke dette fordi de hadde en plikt til å ta vare på disse barna. Grunnene til å ættlede kan derfor ha handlet vel så mye om kjærlighet til sine barn, som det handlet om økonomiske og strategiske hensyn.

Selv under første halvdel av 1300-tallet, da ættledning virker å ha vært langt mer vanlig enn det var senere, var det noen barn som ikke ble ættledet. Spørsmålet om hvorfor noen barn ble ættledet, mens andre barn ikke ble det, er vanskelig å svare på. Alle kunne ættlede, men ikke alle benyttet seg av denne muligheten. Det kan nok ha mye å gjøre med hva som var sedvane på det aktuelle stedet, men det kunne også ha noe å gjøre med hvordan arvingene til den som ville ættlede forholdte seg til de uektefødte barna. Da det var helt nødvendig for disse arvingene å samtykke til ættledningene kan det tenkes at mange ikke ble ættledet på grunn av manglende samtykke. Dermed kan disse barna heller ha måttet nøye seg med gaver fra sine foreldre, som var så små at arvingene ikke hadde krav på å godkjenne dette. For eksempel fikk Jon Vidkunsson, antakeligvis uekte sønn av Vidkun Erlingsson, jordegods testamentert i gave av sin onkel, Bjarne Erlingsson av Bjarkøy.¹³⁷ Det kan også tenkes at dersom det fantes ektefødte barn ville ikke for eksempel den ektefødtes mor akseptere at deres barns arv ble mindre på grunn av uektefødte barn som kom inn i arverekken. I noen tilfeller kan det ha vært snakk om større summer, mens i andre tilfeller ville disse barna ha endt opp med lite. Som vi så i eksemplene ovenfor var det ikke uvanlig at ættledningene ble protestert mot i ettertid, og dette viser at mange av arvingene, særlig de som ikke var de nærmeste arvingene, kunne sette seg mot disse ættledningene, og de ønsket ikke at disse barna skulle få ta del i arverekken. Slik kan flere barn ha stått uten den arven de kanskje kunne ha fått dersom disse ikke protesterte.

Det er tydelig ut fra kildene at selv om noen barn fortsatt ble ættledet i Norge mot starten av 1400-tallet, var det langt fra så vanlig som det hadde vært bare 50 år tidligere. Dette kan man se gjennom at det finnes mange færre brev om ættledninger fra starten av 1400-tallet, en periode vi generelt har flere bevarte brev fra, og der vi har mye større kildegrunnlag enn fra 1300-tallet.

---

¹³⁷ DN 15 nr.1.

Dette kan ha hatt flere grunner, men det er nærliggende å tenke at dette kan ha noe med kirkens styrkede posisjon å gjøre. Dette var også en periode der Norge gikk inn i unioner med andre land, som hadde annen praksis enn den norske ættledningspraksen. Som vi vil se nedenfor hadde både Sverige og Danmark ulike måter å ivare ta sine barn økonomisk, noe som kan ha påvirket norsk praksis.¹³⁸

3.5 Forhold utenfor Norge

Jeg har så langt i dette kapittelet tatt for meg Norge, og sett på hvordan ættledningen foregikk, og sett på eksempler fra kildene. Ættledning var imidlertid ikke bare et norsk fenomen, og forekom også i flere av de andre nordiske landene, om i en noe annen form. Målet med dette underkapittelet er å kontekstualisere norsk lov og praksis, for å forstå de norske forholdene, og utviklingen i Norge gjennom 1300-tallet bedre.

3.5.1 Island

Forskningen på ættledning på Island har i hovedsak blitt gjort av Auður Magnúsdóttir. Magnúsdóttir skriver om ættledning i sin doktorgradsavhandling fra 2001 «*Frillar och Fruar, Politik och samlevnad på Island 1120-1400*». Hun diskuterer både lovene, og tar for seg hvordan disse fungerte i praksis, gjennom å vise til ulike caser. Her argumenterer hun for at å få mange barn, og å forsørge for disse, ektefødte eller ei, var en del av den maskuline kulturen på Island, og at rollen til disse uektefødte var viktig politisk, særlig som en del av geistligheten. På grunn av deres rolle i det islandske samfunnet argumenterer hun for at disse barna ble godt ivaretatt.¹³⁹

Etter at Island kom inn under den norske kronen i 1262-1264 forsvant behovet for de vertikale relasjonene frillevesenet var en del av for den islandske makteliten, og det oppsto heller et behov for det islandske aristokratiet å klare å begrense sitt eget antall. Dermed ønsket de å redusere antallet arvinger, slik at de kunne beholde maktkonsentrasjonen. Det var derfor ikke lenger økonomisk for de islandske stormennene å drive med frillehold. Dette betyr ikke at frilleholdet på Island forsvant, men årsakene til å ha utenomekteskapelige forhold endret seg.¹⁴⁰

Dermed kan det tenkes at frillevesenet heller ikke hadde denne strategiske rollen på Island etter 1300. Med innførelsen av Jónsbók i 1281 fikk man muligheten til å ættlede sine barn. Jónsbók var en revidert versjon av Magnus Lagabøtes Landslov, og var stort sett de

---

¹³⁸ Magnúsdóttir 2001: 145.

¹³⁹ Magnúsdóttir 2001.

¹⁴⁰ Magnúsdóttir 2001: 96-97.

samme lovene, justert for å passe islandske forhold. I denne lovsamlingen hadde de norske lovene fått mye større plass enn det som tidligere hadde vært vanlig, og ikke alle lover tok hensyn til islandsk sedvane. Islandske stormenn var ikke fornøyde med denne loven, og i 1281 kom det store protester fra både geistligheten og bøndene, om blant annet de nye arvelovene.¹⁴¹ Mange protester fra islendingene gjorde at det ble nødvendig med retterbøter for å tilpasse disse nye lovene videre, slik at de passet det islandske samfunnet.¹⁴²

Et ættledet barn fikk plass i andre arveklasse, etter legitime arvinger. Frillesønner kom i sjette arveklasse mens frilledøtre kom i trettende arveklasse. Her var det altså stor forskjell mellom de som ble, og de som ikke ble ættledet. De som ble ættledet hadde fortsatt ikke full arverett hvis det fantes legitime arvinger. Dette var en stor endring fra å ikke ha ættledning som en mulighet en gang. Ættledning skal på Island ha vært vanlig helt opp på 1400-tallet, og det finnes ættledningsbrev fra 1415, der en prestesønn ble ættledet. Etter 1400 kan man derimot se en nedgang.¹⁴³ Ættledning ble ikke bare utført av prester, men kunne, og ble, gjort av både menn og kvinner gjennom middelalderen. Dette skal ha blitt gjort så sent som 1522. Både prester og personer i aristokratiet forsørget da sine uekte barn, både gjennom ættledninger som førte til arv, og gjennom gaver, til både dem og deres mødre.¹⁴⁴ På Island trengte man at de nærmeste arvingene var tilstede under ættledningene. Slik kunne for eksempel en prest forsikre seg om at hans barn fikk arv og var forsørget økonomisk etter hans død.¹⁴⁵ Ifølge Jónsbók skulle også den som ble ættledet være minst 16 år, og man kunne ikke gi avkall på arven til andre, så man kunne for eksempel ikke gi avkall på søskens arv.¹⁴⁶

Etter innføringen av Jónsbók fikk altså islendingene mulighet til å ættlede sine uektefødte barn, en mulighet de også benyttet seg av. Ættledningene ble gjort av både geistlige og verdslige, og var vanlige utover 1300-tallet. Denne nye loven skapte store reaksjoner hos islandske stormenn, og det måtte gis mange retterbøter i etterkant.

3.5.2 Sverige

I Sverige kunne man ikke ættlede sine barn. Ættledning ble i all hovedsak brukt fra 1200-tallet til å ta inn treller i familien, og denne praksisen falt også ut av bruk på 1300-tallet, og ble etter dette ikke nevnt i noen lover. Man kunne i Sverige legitimere sine barn hvis foreldrene giftet

---

¹⁴¹ Wærdahl 2011: 126.

¹⁴² Wærdahl 2011: 131.

¹⁴³ Magnúsdóttir 2001: 156.

¹⁴⁴ Magnúsdóttir 2001: 157.

¹⁴⁵ Arnórsdóttir 2010: 400.

¹⁴⁶ Hødnebo 1976: 608.

seg med hverandre, men dette var ikke helt uproblematisk. Om foreldrene giftet seg kunne dette endre arverekken, og dette gikk ut over potensielle ektefødte søsken. Mia Korpiola og Elsa Trolle Önnerfors argumenterer for at selv om det ikke var en etablert praksis for ættledning i det svenske samfunnet, fantes det andre strukturer som gjorde at foreldre kunne ivareta sine barn, noe de også benyttet seg av, noe jeg vil se nærmere på i neste kapittel.¹⁴⁷ Den svenske loven hadde ikke mange ulike arveklasser, og de svenske uektefødte hadde dermed ikke plass i arverekken.¹⁴⁸ Dette er en kontrast til Norge og Island, som begge hadde sterke tradisjoner for å ættlede sine barn, og dette fortsatte her ut over hele 1300-tallet, da ættledning hadde blitt faset ut fra den svenske lovgivingen. Dette er interessant da Sverige og Norge lå så nært hverandre, og det allikevel fantes et så stort skille mellom hvordan de uektefødte ble behandlet i lovene. Dette tyder på at det var et skille mellom øst og vest-norden.

3.5.3 Danmark

I Danmark var det ikke snakk om ættledning, men lysing. Disse hadde forskjellige navn, men var i praksis det samme. Det snakkes også om å ta i ætt, men dette begrepet bruktes kun når man tok treller inn i sin ætt. Lysing er nok det nærmeste man kommer ættledning i Danmark, og gikk ut på å gjøre det forholdet man ville belyse til allmennkunnskap. Disse lysingene skulle foregå på de danske tingene, slik at de hadde gyldighet.¹⁴⁹ Man kunne altså offentlig erklære sitt slektskap til sine barn, og gi dem gaver. Denne anerkjennelsen av slektskap er likt ættledningene man kjenner fra Norge. Også her fikk de uektefødte barna arverett, og i Danmarks tilfelle ble de uektefødtes arverett mindre dersom det skulle få ektefødte søsken etter de hadde blitt anerkjent.¹⁵⁰ Mia Korpiola argumenterer for at man gjennom lysing kunne både sørge for sine barn, og også knytte et felles bånd, som gjorde at man hadde gjensidig slektskap mellom barna og foreldrene.¹⁵¹ Det virker ikke som at dette var like vanlig blant for eksempel den danske geistligheten.

3.5.4 England

England hadde ikke det samme systemet med ættledning som de norske og islandske samfunnene hadde. Dette gjør da at det er naturlig at det ikke finns noe forskning på ættledninger i England. Jeg vil derfor prøve å forklare hvorfor ættledninger ikke ble gjort i England, og hvilke systemer og sedvaner som fantes som kunne fylle deler av samme funksjon.

---

¹⁴⁷ Korpiola og Trolle Önnerfors 2013: 59

¹⁴⁸ Sjöholm 1988: 124.

¹⁴⁹ Hødnebo 1966: 28.

¹⁵⁰ Korpiola 2009: 233.

¹⁵¹ Korpiola 2009.

Her kommer Sara McDougalls bok *The Birth of Illegitimacy, 800-1230* fra 2017 inn. McDougall tar for seg rollen til uektefødte i blant annet dynastipolitikk. Her argumenterer hun for at rollen til de uektefødte hadde blitt mer og mer svekket opp mot senmiddelalderen, men at de fortsatt hadde en rolle i politikken aristokratiet førte.¹⁵²

I England hadde man ikke, i motsetning til deler av norden, et system med ættledning, der foreldre kunne legitimere sine uektefødte barn. Dermed hadde ikke de engelske uektefødte noen mulighet for å bli tatt inn i arverekken, og de kunne dermed ikke arve verken sine foreldres gods eller status. I England sto primogenitur veldig sterkt. Primogenitur er at den eldstefødte, ektefødte sønnen skal ha rett på hoveddelen av sine foreldres arv, og han skal for eksempel arve sine foreldres titler og gods. Yngre søsken kunne også arve, men dette skjedde gjerne gjennom testamenter og personlige gaver. Det kan argumenteres for at de lovene som sikret arverett til den eldste ektefødte sønnen kom til England sammen med de normanniske aristokratene i 1066. Disse aristokratiske familiene kan ha hatt tradisjoner for arverett, og de velstående familiene ville ha hatt sterkere tradisjoner for dette enn de fattigere.¹⁵³ Særlig i føydale samfunnsstrukturer skal denne arvtradisjonen ha stått sterk, og større gods og titler gikk i arv. Slik kunne man sikre sin slekt, og sørge for at den ikke ble økonomisk svekket ved at man delte opp jordegods til flere søsken.¹⁵⁴ Dette kan ha vært hvorfor man ikke kunne legitimere sine barn i England. Det var viktig for de aristokratiske slektene at de styrket sine familier, og å legge til enda et barn i arverekken, eller å gi et uektefødt barn arverett på lik linje med et ektefødt barn kunne svekke deres makt, da den ofte sentrerte seg rundt jordegods i middelalderen. I Yorkshire var ikke dette like sterkt som i resten av England, og døtre kunne for eksempel arve sammen med sine brødre. Her var det også vanlig at jord nesten ikke ble nevnt i testamenter, fordi den ble delt ut mens foreldrene fortsatt var i live. Dette betyr at jord kan ha blitt delt ut til uektefødte mens foreldrene fortsatt var i live.¹⁵⁵

Det er derfor ulike ting som kan ha påvirket hvorfor man ikke kunne ættlede eller legitimere sine uektefødte barn i England i middelalderen. Både en sterk kirkemakt som presset for å ikke ha uektefødte på tronen, andre arvtradisjoner og primogenitur kan alle ha vært årsaker til at man valgte å ikke legitimere uektefødte.

---

¹⁵² McDougall 2017.

¹⁵³ Holt, J. C. "Politics and Property in Early Medieval England." *Past & Present*, no. 57 (1972): 5.

¹⁵⁴ Holt 1972: 7.

¹⁵⁵ Erickson, Amy Louise. *Women and Property: In Early Modern England*. Routledge, 2002: 224.

3.6 Sammenfatting

Målet for dette kapittelet var å se på den norske ættledningspraksisen, gjennom å undersøke tilgjengelige kilder, og å prøve å sette denne praksisen i en internasjonal kontekst. Det var både forskjeller og likheter mellom Norge, norden og England. I Norge gjorde systemet med ættledning at de uektefødte kunne tilegne seg arv etter sine foreldre, noe som var viktig hvis en ønsket å sørge for sine uektefødte barn økonomisk, etter sin død. Gjennom ættledning hadde foreldrene til barna muligheten til å legitimere og godkjenne sine uektefødte barn. Under ættledningen måtte den som ættledet barnet ha sine nærmeste slektninger tilstede, for å godkjenne ættledningen, slik at de uektefødte barna ble akseptert på samme linje som ektefødte arvinger.¹⁵⁶ Det kan virke på kildene som at det ble mindre vanlig å ættle sine barn i Norge fra slutten av 1300-tallet, og på starten av 1400-tallet. Det finnes mange færre ættledningsbrev fra denne perioden, til tross for at dette var en periode der man produserte mange flere brev. Det virker som at det ble mer vanlig for foreldre å gi sine barn gaver mens de fortsatt var i live, istedenfor å ættle dem. Vi vet dog ikke hvor stor andel av de uektefødte som ble ættledet, og det kan ha vært et mindretall.

En interessant ting med det islandske lovverket var at uektefødte ikke kunne legitimeres før den yngre kristenrett som kom i 1275, og da kunne man bare legitimere sine barn gjennom å gifte seg med hverandre.¹⁵⁷ Det var ikke før *Jónsbók* kom i 1281 at de islandske uektefødte kunne ættledes. Dette er interessant da ættledning dukker opp både i Gulatingsloven og i Frostatingsloven i Norge, lenge før den yngre kristenrett ble innført på Island. Den svenske lovgivingen var ganske forskjellig fra den norske. Ættledning hadde falt vekk som praksis fra 1200-tallet, og det fantes nesten ingen måter for foreldre å legitimere sine uektefødte barn på, noe som står i kontrast til det norske og islandske lovsystemet.¹⁵⁸ I Norge hadde man mange arveklasser, der også uektefødte hadde en plass. Dette var ikke tilfellet i Sverige.¹⁵⁹ Dette er interessant da ættledning var vanlig i både det norske og det Islandske samfunnet. Her ser vi igjen et skille mellom øst og vest-norden, med Island og Norge på den ene siden og Sverige på den andre. I Danmark fantes det et system som kan ligne på ættledningene i Norge og på Island, lysing, der faren offentlig erklærte sitt farskap. Gjennom dette kunne uektefødte få rett på arv, selv om den arven ble mindre dersom det skulle komme noen ektefødte søsken etter at de hadde blitt anerkjent.¹⁶⁰ I England hadde ikke foreldre mulighet til å legitimere sine egne barn på noen

---

¹⁵⁶ Øye 2005: 66.

¹⁵⁷ Hødnebo 1976: 607.

¹⁵⁸ Korpiola og Trolle Önnarfors 2013: 58.

¹⁵⁹ Sjöholm 1988: 124.

¹⁶⁰ Korpiola 2009: 233.

måte. Dette er en stor kontrast til norden, der det fantes flere måter for uektefødte å bli legitimerte.

Ættledningene kan ikke ha vært kun politisk eller økonomisk motiverte. Dersom dette var tilfelle kunne man ha brukt andre strategier enn ættledning for å sikre sine barn. Å ta dem i ætt ga dem ikke bare arv når foreldrene døde, men det ga dem en plass i familien. Foreldrene var heller ikke forpliktet til å ta hånd om sine barn økonomisk eller sosialt, særlig etter sin egen død, så disse ættledningene må i stor grad også ha hatt et element av kjærlighet i seg.

I starten av dette kapitlet ønsket jeg å undersøke om ættledningene stort sett ble utført av eliten i samfunnet. Jeg har i dette kapitlet sett på mange ættledninger. Noen av disse ble utført av veldig mektige mennesker, som ættledningen av Jon, sønnen til Margreta Filippusdatter, men i flere av de ættledningene som ble diskutert ovenfor var ikke de som ættledet særlig mektige mennesker. Det er blant annet mange lavgeistlige som ættledet sine barn, og eksempler der personer i allmuen fikk andre til å ættlede sine barn, muligens fordi disse hadde en sterkere økonomisk eller sosial posisjon enn dem selv. Selv om mange av de sakene som er diskutert over tar for seg ættledninger der barna kunne arve gårder, betyr ikke dette at alle disse menneskene var en del av makteliten. Ættledning var altså en mulighet alle kunne benytte seg av, selv om ikke alle gjorde dette.

4 Gaver og arv

I 1359 ble det skrevet et testament av Lübeck-kjøpmannen Werner Kusfelt der han ga 50 mark til hver av sine barn i Bergen. Werner hadde en kone, som ikke bodde i Bergen, og det er dermed rimelig å anta at disse barna var uektefødte.¹⁶¹ Slik kunne en testamentarisk gave til uektefødte barn se ut. Disse barna hadde ikke arverett etter sin far og dermed satte han av en del av sin formue til dem. Tyske kjøpmenn hadde ikke lov til å gifte seg med norske kvinner, eller ha sosial omgang med dem. Hansakjøpmennene var dermed underlagt strenge sølibatkrav, men mange av dem hadde likevel friller.¹⁶² Dette førte ofte til, som i eksempelet over, uektefødte barn mellom tyske kjøpmenn og deres norske friller.

Jeg skal i dette kapitlet se på hvilke andre måter enn ættledning man kunne bruke for å sikre sine uektefødte barn, og vil undersøke den norske praksisen, samt sette denne i kontekst med den nordiske og engelske praksisen. Hvordan løste man arven til barn uten arverett? Og fantes det noen fellestrekk for den norske praksisen? Jeg vil i dette kapitlet bruke begrepet donasjoner, og her var det et skille mellom donasjoner til kirken og til enkeltpersoner. Her er det snakk om donasjoner gjort til privatpersoner. Donasjonsbegreper og gavebegrepet vil i denne oppgaven være tett knyttet opp mot hverandre, og vil ha den samme betydningen. Disse kan defineres som når noen gir noe til en annen, og den som mottar gaven har full eierrett på dette.¹⁶³

4.1 Forskningstatus

I likhet med annen forskning på norske uektefødte er forskningen også her sparsom. Derfor må dette kapitlet støtte seg på lovtekster og kilder for å diskutere de norske forholdene. Den mest relevante lovsamlingen er her Magnus Lagabøtes Landslov. Landsloven gir overblikk over arvelovene, og vil være med på å forklare ulike arveklasser, men sier ikke noe om selve praksisen. Dermed vil hovedfokuset her ligge på praksis.¹⁶⁴

4.2 Lovene

I Norge hadde man som tidligere nevnt 13 arveklasser, der hver klasse inneholdt ulike familiemedlemmer og slektninger som kunne arve deg etter din død. Ektefødte barn befant seg

---

¹⁶¹ Regesten der Lübecker Bürgertestamente des Mittelalters. Band II 1351-1363 nr 775 og RN 6 nr.580.

¹⁶² Helle, Knut. *Kongssete Og Kjøpstad : Fra Opphavet Til 1536*. Vol. 1. Bergen: Universitetsforl, 1982: 763-764.

¹⁶³ Hødnebo 1960: 653.

¹⁶⁴ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962.

i første arveklasse, mens uektefødte var helt bak i trettende arveklasse.¹⁶⁵ Det fantes ulike måter å omgå denne arveloven på, men de viktigste var nok gaver og testamentariske gaver. Man kunne for eksempel gi en fjerdingsgave. Denne gaven kunne være en fjerdedel av gavegiverens eiendeler, og den skulle gis mens man fortsatt var i live. Fordelen med denne type gave var at den kunne gis til hvem som helst.¹⁶⁶ Om man ikke hadde mulighet til å ættlede et barn, og da ta det inn i ætten og arverekkefølgen, kunne arv i form av gaver være en god måte å sørge økonomisk for sine barn likevel. Slike gaver, som kunne gis mens begge partene var i live, var en måte å omgå arvelovene på. Det vil dermed være naturlig å anse disse gavene som forskudd på arv, som de ikke ellers kunne tilegne seg. Dette er et eksempel på ulike mekanismer for arv, som kunne sikre barn til tross for at de sto utenfor den normale arverekken. Nedenfor vil vi se flere testamenter fra kjøpmenn fra Lübeck. Tyske kjøpmenn hadde ikke lov til å gifte seg med norske kvinner, eller ha sosial omgang med dem. Dette førte ofte til uektefødte barn mellom kjøpmenn og deres norske elskerinner. Dermed kunne man gjennom testamenter sørge for disse.¹⁶⁷ Som vi vil se nedenfor ble ikke alltid disse gavene akseptert av andre arvinger, og det kunne komme konflikter i ettertid.

4.3 Norsk praksis

4.3.1 Gaver

Arv var også en god måte for foreldre å forsørge sine uekte barn. Å gi eiendommer eller verdier i arv kunne være en måte å sikre disse barna økonomisk, og om de eide land kom dette også deres eventuelle barn til gode. Kong Håkon Magnusson makeskiftet i 1312 de gårdene og gårdpartene hans uektefødte datter Agnes hadde fått av han i medgift da hun hadde giftet seg med Havtore Jonsson. Gårdene Agnes hadde fått i medgift makeskiftet de mot 6 markebol i gården Sorknes, som Agnes og Havtore, og deres barn, skulle ha. Denne gården skulle Agnes sine barn arve etter dem, og den skulle falle tilbake til kongen dersom ekteskapet skulle ende barnløst, etter Agnes sin død.¹⁶⁸ Dette er et eksempel på hvordan en far sikret sin datter og sine eventuelle barnebarn økonomisk, gjennom gaver og arv. Dette er selvfølgelig et spesielt tilfelle da Agnes var kongsdatter. Hun ble ikke ættledet, men siden hun var datter av kongen kunne dette ha fått konsekvenser for arverekken til den norske tronen, siden hun hadde en ektefødt søster, Ingeborg. Havtore Jonsson, som Agnes giftet seg med, var både ridder, sysselmann, og

---

¹⁶⁵ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 80.

¹⁶⁶ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 94.

¹⁶⁷ Helle 1982: 763.

¹⁶⁸ DN 1 nr.132.

var rådgiver for kongen.¹⁶⁹ Havtore fikk en gård i Sarpsborg av kongen i 1312, som skulle gå til han og hans arvinger. Han fikk altså dette av sin svigerfar, og det ville gagne hans barn, og kongens barnebarn.¹⁷⁰

I et vitnebrev fra 1337 fortelles det om at sira Sigurd hadde kjøpt to halvfjerdinger i Trætteng gård for til sammen 10 kyrlag. Han hadde gitt denne jorda til sine barns mor Joronn, sammen med alt det godset han eide på østre Askim. En av forutsetningene for denne gaven var at deres felles barn skulle arve denne jorda av henne. Slik kunne man omgå loven, og sørge for at sine uektefødte barn fikk arv etter seg, til tross for at de ikke var arveberettigede.¹⁷¹

I et vitnebrev fra 1346 ga sira Jon på Ullensaker datteren sin en halvdel av nordre Hold, og han lovet henne 30 forgylte mark.¹⁷² Man kunne altså gi sine barn slike gaver direkte, og disse kunne fungere som forskudd på arv, uten at man trengte å ættledes. Denne avtalen ble gjort mens begge partene var i live, og Jons datter skulle også motta flere gaver fra sin far.

I 1369 gjorde Gudrun Steinarsdotter en avtale angående 2 øresbol i Alme i Vang sogn, hun hadde arvet etter sin far, sira Steinar.¹⁷³ Det er uklart om hun hadde fått denne som en gave mens de begge var i live, eller om hun hadde fått den som testamentarisk arv, men denne gaven hadde uansett gitt henne noe etter sin far. Dette er igjen et eksempel på hvordan man kunne omgå arvelovene, og motta arv selv om man ikke var arveberettiget.

I en sivilsak fra 1396 ble det kunngjort et utenrettslig bevisopptak fra Valgard Andresson. Det kom i denne saken frem at Ingerid Steingrimsdatter hadde fått 19 øresbol i søndre Vie i Ottestad sogn i Skaun på Hedmark av sin far sira Steingrim, og i forbindelse med dette var det flere vitner til stede som kunne bekrefte at hun virkelig hadde fått dette av sin far.¹⁷⁴ Dette er et eksempel på en sak der barnet har fått en gave mens begge partene fortsatt var i live, og at hun senere har måttet fått flere vitner til å gå god for at hun faktisk hadde fått denne gaven av sin far. Denne saken er et eksempel på hvorfor det var viktig at man hadde vitner som kunne gå gode for at man hadde fått disse gavene.

I et vitnebrev fra 1413 på Foss i Audnedal stadfestet Smid Torkjellsson (som var den lovlige arvingen etter sin far), etter sin far Torkjell Jonssons død, fjerdingsgaven Torkjell tidligere hadde gitt sin uektefødte sønn Odd Torkjellsson. Denne stadfestingen av Torkjells fjerdingsgave til Odd skjedde syv dager etter Torkjells død. Tilstede under denne stadfestingen

---

¹⁶⁹ Helle 1972: 364.

¹⁷⁰ DN 3 nr.97.

¹⁷¹ DN 5 nr.118.

¹⁷² DN 2 nr.278.

¹⁷³ DN 4 nr.440.

¹⁷⁴ DN 2 nr.544.

var Svein Toresson som var presten på Holum i Mandal i Agder, Tore Tjodgeirsson og Svein Torgilsson.¹⁷⁵ Med denne fjerdingsgaven fulgte det et gavebrev som Odd Torkjellsson viste frem som bevis under stadfestingen av gaven.¹⁷⁶ Hvis man ga et uektefødt barn en fjerdingsgave arvet de ikke hele deg, men det var en måte å sørge for dem økonomisk uten at andre arvinger kunne motstride denne gaven. Dette kunne da bidra til at uektefødte barn fikk deler av sine foreldres arv, og kunne være fordelaktig om det var en eller flere ektefødte søsken inne i bildet. Det virker som at denne saken også er gjort etter loven, da Torkjell ikke trengte sine arvingers tillatelse for å gi bort en fjerdedel av sin formue. Odd kunne også vise frem selve gavebrevet under stadfestingen for å vise at denne gaven faktisk hadde blitt gitt. Siden Torkjells lovlige arving var til stede for å stadfeste dette kan det bety at han aksepterte at denne gaven som hans far hadde gitt til sitt uektefødte barn, og hans bror.

I et vitnebrev fra 1417 fortelles det om gaver som ble gitt fra sira Torgeir Olavsson til hans to sønner Olav og Torgeir. Olav fikk fra sin far giftingsgave og arbeidslønn på 12 øresbol i Bjølsen i Aker sogn. Hans bror Torgeir fikk også 12 øresbol arbeidslønn i den samme gården.¹⁷⁷ Disse gavene ville bidra til å sikre disse to sønnene. Som geistlig kunne ikke sira Torgeir lovlig ha barn, og disse guttene var derfor uektefødte. Gjennom å gi dem disse gavene kunne han sikre dem forskudd på arv etter seg selv.

Disse gavene var dermed en måte man kunne løse arv for de som ikke hadde arverett etter sine foreldre. De kunne fungere som forskudd på arv, uten at foreldrene trengte å ættlede dem, og dette var en god løsning dersom man ikke kunne ættlede. For flere av disse uektefødte ble det viktig å kunne bevise at de hadde mottatt disse gavene fra sine foreldre. Slike gaver ble derimot ikke nødvendigvis akseptert av andre arvinger.

4.3.2 Testamenter

I Bjarne Erlingsson av Bjarkøy sitt testament fra 1309 gis Bjarnes nevø, Jon Vidkunsson, jordegods. Denne nevøen var sønnen til Bjarnes bror, Vidkun Erlingsson.¹⁷⁸ Jon var, som nevnt tidligere, sannsynligvis uektefødt, og dermed var han ikke arveberettiget etter sin far. Jon hadde også en ektefødt bror, Erling Vidkunsson, noe som kan ha gjort det ugunstig for faren å ættlede Jon. De to brødrene hadde definitivt forskjellige mødre, noe som kan ha gjort det vanskeligere for Jon å arve direkte etter sin far. Ved å få testamentariske gaver fra sin onkel ble han

---

¹⁷⁵ DN 6 nr.386.

¹⁷⁶ DN 6 nr.386.

¹⁷⁷ DN 5 nr.520.

¹⁷⁸ DN 15 nr.1.

økonomisk ivaretatt uten å endre arverekken. Denne løsningen gjorde at Vidkun Erlingssons kone ikke måtte bekymre seg for arveretten til sin ektefødte sønn, og Jon endte fortsatt opp med noe. Dette er et godt eksempel på en sak der familien tilsynelatende ikke har noen annen grunn for å gi den uektefødte arv, bortsett fra kjærlighet.¹⁷⁹

I sitt testament fra 1333 gir sira Sigurd 3 mb til kristikirken i Nidaros, til sin datter Solvors gravsted.¹⁸⁰ Vi kan regne med at Solvor allerede er død på dette tidspunktet. Det er likevel interessant at sira Sigurd betaler denne gjelden i sitt testamente. Solvor arvet ikke noe etter sin far som sådan, men det kommer i dette testamentet frem at sira Sigurd hadde et uektefødt barn, og han skyldte gjeld for hennes gravplass. Han tok seg dermed av henne også etter hennes død.

I et testament av en kjøpmann fra Lübeck, Werner Kusfelt, i 1359, skulle hans kone, om hun var med barn, sammen med barnet arve hele boet etter han, med unntak av 50 mark til hver av barna han hadde i Bergen, Mette og Helge, og det skulle gå 50 mark til hans søstersønn. Om hans kone ikke var med barn skulle hun arve halve boet, og 4 menn skulle ha 140 mark til sammen. Det som ble igjen skulle deles mellom barna hans i Bergen og søsterbarna hans. Han utnevnte også 5 eksekutorer.¹⁸¹ Senere, i 1367 skrev Werner Kusfelt et nytt testamente, der han blant annet ga bort 20 mark, en gullspenne som hadde tilhørt hennes mor, og et sølvbelagt horn i medgift til sin datter Mette i Bergen.¹⁸² Werners barn i Bergen virker å ha vært barn som kom fra utenomekteskapelige forhold, altså var de uektefødte. Dette kan tolkes utfra at han hadde en kone, som han enda ikke hadde fått barn med, og det ser ut som at hun bodde i Lübeck, mens Werner selv virker å ha tilbragt tid i Bergen. Dette kan også sees ut ifra hvor mye de skulle arve dersom hans kone var med barn, en sum som virker mindre enn det de skulle få dersom ekteskapet endte barnløst. Det er interessant at Werner tok vare på, og valgte å gi bort en gullspenne som tilhørte Mettes mor hvis Mette var uektefødt, men siden kilden ikke gir informasjon om forholdene rundt er det vanskelig å si med sikkerhet om Mette og Helge var uektefødte eller ikke. Om Helge var ektefødt ville han sannsynligvis arvet mer i boet enn det han gjorde. Det kan også hinte om at disse er uektefødte at de skulle arve like mye, da ektefødte sønner generelt arvet mer enn sine søstre gjorde. Det som kan sies med sikkerhet er at eventuelle søsken disse fikk gjennom Werners ekteskap i Lübeck kom til å arve mer enn det de gjorde,

---

¹⁷⁹ Vidkunn Erlingsson. (2009, 28. oktober). I Store norske leksikon. Hentet 19. april 2019 fra https://snl.no/Vidkunn_Erlingsson.

¹⁸⁰ DN 3 nr.167.

¹⁸¹ Regesten der Lübecker Bürgertestamente des Mittelalters. Band II 1351-1363 nr 775 og RN 6 nr.580.

¹⁸² Bruns, Friedrich. Die Lübecker Bergenfahrer Und Ihre Chronistik. Vol. 2. Hansische Geschichtsquellen. Berlin: Pass & Garleb, 1900: s 13f nr 10 og RN 6 nr.1203.

noe som peker på at disse to var uektefødte. Det virket også som at Mettes mor døde før Mette fikk testamentert gullspennen noe som kan ha gjort at Werner måtte forsørge henne i større grad. Gjennom å tillegge barna i Bergen arv sikret han dem økonomisk, og ga dem arv de ikke automatisk hadde hatt krav på dersom de var uektefødte.

I 1378 sendte kjøpmannen Henrik Sperling fra Lübeck ut sitt testamente. Her testamenterte han 20 lübeckske mark til sine to barn i England. Resten av sin formue ga han til diverse slektninger, som hans fettere og farbrødre, til fransiskanerklosteret i Bergen, til dominikanerne, til Mariakirken, til velgjørende formål utenom Bergen, penger til enkeltpersoner, og resten av hans formue skulle gå til sjelehjelp for seg selv.¹⁸³ I dette testamentet nevnes det ikke noe om at han hadde en kone, og han var derfor antakeligvis ikke gift. Hans to barn i England skulle arve deler av han, men ikke alt, og større deler av hans formue gikk til for eksempel kirkene og klostervesenet i Bergen enn til barna, noe som er et tegn på at disse to ikke var ektefødte. Det kommer heller ikke godt frem om disse barna til sammen fikk 20 lübeckske mark, eller om dette var noe hver av dem fikk, men om de hadde vært ektefødte virker dette som en meget liten sum tatt i betraktning summene som ble gitt til kirken i Bergen. Det er heller ikke spesifisert noe om disse barna bortsett fra at de bodde i England, og dette støtter også opp om teorien om at de antageligvis var uektefødte. Siden Henrik ikke var gift, eller i det minste ikke nevnte noe om en kone i sitt testament kan dette hinte om at han ikke hadde noen ektefødte arvinger. Gjennom å testamentere bort deler av sin formue sørget han for at disse barna fikk økonomisk støtte fra han, selv etter hans død. Om disse barna var uektefødte hadde de ikke hatt krav på noe arv etter sin far om det ikke hadde vært for testamentet, slik som i saken ovenfor. Denne saken er også et godt eksempel på hvordan et testament der det ble testamentert til uektefødte barn kunne se ut, og hvordan disse arvet sammenlignet med andre arvinger, og andre personer eller institusjoner som ble nevnt i testamentet.

Enda et testament fra en kjøpmann fra Lübeck, Henrik Holtkamp, ble sendt ut i 1384. I dette testamentet ga han nonnene i Nonneseter kloster i Bergen 4 lübeckske mark, og alle kirkene i Bergen skulle få hver sitt stykke tung vare til fabrica. Til sin sønn Lambert ga han 40 mark, sin skipskiste, sin beste seng, sin beste hodepute og alle oppstykkede kroppsklær. Han ga til sin brordatter Sigrid fem mark. Han ga også 100 mark til velgjørende formål utenfor Bergen, og 342 mark til enkeltpersoner, samt hans part i bolighuset (muligens et hus i Bergen). Resten av hans formue skulle gå til sjelehjelp for seg selv.¹⁸⁴ Han nevner her ingen kone eller andre barn

---

¹⁸³ Bruns 1900: s 25 f nr 32 og RN 7 nr.731.

¹⁸⁴ Bruns 1900: s 31 nr 43 (utdrag) og RN 7 nr.1174.

enn Lambert, hvilket kan være en indikasjon på at Lambert ikke var ektefødt. Han arvet likevel mye etter sin far, noe som kan forklares med at det ikke virker som at han hadde noen søsken, og det virker ikke som at Henrik hadde mange nære slektninger. Henrik delte også ut ganske store summer til enkeltpersoner, og om Lambert hadde vært hans ektefødte sønn hadde han muligens fått en større sum enn 40 mark etter sin far. Lambert arvet både eiendeler og penger, så han ble definitivt sørget for økonomisk ved sin fars bortgang. Igjen er det her vanskelig å vite omstendighetene rundt dette testamentet, men man kan konkludere med at Lamberts far var en velbemidlet mann, som sørget for sin sønn gjennom sitt testamente.

I et testament fra 1412 gir sira Botlov Alvsson et halvt markebol i Kjos i Tingelstad sogn på Hadeland, 2 øresbol i hver av gårdene, 1 markebol i Skjefstad i Hof sogn på Toten, 9 øresbol i Biærghom i Lundasokn på Hadeland, og 1 markebol i Glømmi i Nittedal til sin tjenestekvinne Margreta Hallvardsdatter. I tillegg til disse gårdene stadfestet dette testamentet 30 mark forngild i løssøre han tidligere hadde gitt henne. Hun skulle også ha et belte og en sølje hun hadde fått av sin frenke, og 3 kyr, en hest, og en galtegris. Hun skulle også være fritatt fra ansvar for hans arvinger, og han takket henne kjærlig for den tjenesten hun hadde utført for han.¹⁸⁵ Denne tjenestekvinnen, Margreta, fikk da veldig store midler av sira Botlov. Jeg mistenker at dette ikke kun er snakk om et arbeidsforhold, men at Margreta var Botlovs frille. Da hun fikk såpass mange eiendommer og andre verdier kan dette også ha dreid seg om en kvinne han hadde barn med. Dette står selvfølgelig ikke eksplisitt i kilden, men det virker som at det ble testamentert veldig mye til henne dersom hun kun var en tjenestekvinne, og deres forhold virker å ha vært veldig nært. Vi har tidligere sett på et eksempel der en prest ga sine mors barn gårder i gave slik at de kunne arve disse av henne. Dette kan ha vært et lignende tilfelle.

Arv var da altså en god måte for å sørge økonomisk for sine barn. Mange av de som ikke hadde hatt rett på noe etter sine foreldre fikk arv gjennom ulike arveavtaler og testamenter. Hvis man ikke var ættledet hadde man arverett i trettende arveklasse, noe som i praksis betydde at alle lovlige arvinger hadde arverett over deg, og dette kunne gjelde alt fra ektefødte barn til tremenninger av avdøde.¹⁸⁶ Nettopp derfor var disse testamentene og andre arveavtaler viktig. Hadde man ikke spesifisert hva et uektefødt barn skulle arve hadde de få til ingen rettigheter. Særlig ble gaver og testamentarisk arv viktig for de som ikke kunne ættlede sine barn. Over har vi sett på mange testamenter fra hansakjøpmenn. Disse hadde ofte uektefødte barn, da de ikke fikk lov til å gifte seg med norske kvinner. Dette var ikke norsk lovgivning, men egne lover

---

¹⁸⁵ DN 5 nr.488.

¹⁸⁶ *Magnus Lagabøtes landslov*. Absalon Taranger (overs). Oslo 1962: 86.

som gjaldt innad i hansasamfunnene.¹⁸⁷ Det fantes da flere måter man kunne forsørge sine uektefødte barn både økonomisk og sosialt. Disse sakene hadde til felles at de gikk utenom den normale arverekken for å sørge for sine barn.

4.4 Gaver og arv utenfor Norge

Det fantes altså ulike måter å sørge for sine barn økonomisk i Norge, som ikke innebar ættledning. Jeg skal i denne delen av oppgaven undersøke forholdene på Island, i Sverige, Danmark og England nærmere, og vil se hva som var fellestrekkene og hva som var unikt i de ulike landene, for å kunne forstå de norske forholdene bedre.

4.4.1 Island

Agnes Arnórsdóttir skriver i sin bok *“Property and Virginit: The Christianization of Marriage in Medieval Iceland 1200-1600”* fra 2010 til dels om arvestrategier, og strategier for å sikre sine uektefødte barn på Island. Ifølge Arnórsdóttir hadde mange av de uektefødte barna foreldre som var for nært beslektet, og dette var grunnen til at de ikke ble sett på som ektefødte. For at disse barna skulle bli ektefødte trengte man en dispensjonstillatelse fra paven, som tillot foreldrene å gifte seg med hverandre. Slik kunne det islandske aristokratiet også verne om sine uektefødte barn.¹⁸⁸ Arnórsdóttir argumenterer også med at strategiske giftermål var en viktig måte å forsikre seg om at sine barn hadde sosial og økonomisk trygget. Gode ekteskapskontrakter skulle etablere statusen til de uektefødte, og sikre deres rettigheter.¹⁸⁹ I likhet med norsk lovgiving kunne foreldre i islandsk lov gi sine barn lovlige gaver. Gjennom å gi slike gaver som forskudd på arv sikret man sine barn økonomisk. Det finnes også eksempler på at slike gaver som forskudd på arv ble gitt til friller, og de uektefødte barnas mødre.¹⁹⁰ Disse gavene kunne gis til barnas mødre for at disse skulle gi dem videre til sine barn.

4.4.2 Sverige

Man hadde i Sverige et system som gjorde det mulig for folk å gi bort alle sine eiendommer, inkludert gods som var arvet, uten at familie og nærmeste arvinger trengte å samtykke til dette. Slik kunne man inngå avtaler med for eksempel uektefødte barn, slik at de kunne ta over eiendommer og land etter sine foreldre. Korpiola og Trolle Önnersfors argumenterer for at dette

---

¹⁸⁷ Helle 1982: 763.

¹⁸⁸ Arnórsdóttir 2010: 184.

¹⁸⁹ Arnórsdóttir 2010: 402.

¹⁹⁰ Arnórsdóttir 2010: 404.

var et eksempel på hvordan man kunne sørge økonomisk for sine uektefødte barn. I motsetning til Norge og Island hadde det svenske lovsystemet nesten ingen måter for foreldre å legitimere sine barn på.¹⁹¹

Det var ulike lover i ulike deler av Sverige. I Östergötlands len for eksempel, hadde ikke uektefødte barn noen arverettigheter, og fikk ikke noe etter sine foreldre med mindre deres far ga dem gaver, offentlig, på en av de lokale domstolene, eller i kongens nærvær. Disse gavene som fedrene kunne gi måtte bli gitt med samtykke fra hans nærmeste slektninger. I Magnus Erikssons bylov ble det slått fast at ingen uektefødte kunne arve mer enn maks 3 mark fra hver av sine foreldre. Dette systemet var avhengig av at foreldrene ga gaver til sine barn, ellers endte de opp uten noe.¹⁹² At disse barna ikke hadde arverett betydde ikke at de ikke ble tatt vare på. Mia Korpiola argumenterer for at uektefødte barn i Sverige var helt avhengige av at deres foreldre ga dem gaver, ellers endte de, på grunn av hvordan det svenske systemet var bygd opp, uten noe. Hun hevder også at disse barna ble tatt vare på av sine foreldre, i det minste gjennom de første årene av deres liv.¹⁹³ Uektefødte barn hadde krav på å bli forsørget av sine foreldre. Moren måtte ta seg av barnet til det ble 3 år gammelt, og faren skulle ta seg av det til det ble 7 år gammelt. Begge foreldrene hadde dermed ansvar ovenfor barnet.¹⁹⁴

4.4.3 Danmark

I Danmark kunne man også gi bort deler av sin formue, til for eksempel sine uektefødte barn. Disse gavene ble regulert av hvor mange arvinger som hadde krav på arven, og man kunne gi en viss sum ut ifra hvor mange andre som var arveberettiget. Disse gavene skulle være gitt offentlig, på tingene, slik at disse var allmennkunnskap, på samme måte som lysingene måtte foregå på tingene.¹⁹⁵ Helle Vogt kommer frem til at det ikke fantes noen testamenter fra Danmark der geistlige refererte til sine uektefødte barn, men argumenterer for at disse må ha eksistert, selv om de ikke kommer frem i disse kildene. Hun mener her at det må ha fantes en annen måte for disse å sørge for eventuelle barn.¹⁹⁶

---

¹⁹¹ Korpiola og Trolle Önnerfors 2013: 58.

¹⁹² Korpiola 2009: 244.

¹⁹³ Korpiola 2009.

¹⁹⁴ Korpiola 2009: 245.

¹⁹⁵ Vogt 2017: 131 og 132.

¹⁹⁶ Vogt 2017: 140.

4.4.4 England

I England kunne man også testamentere bort gaver til sine uektefødte barn, og i en undersøkelse gjort av Katharine Carlton og Tim Thornton der de har sett på uektefødte i Nord-England i årene 1450-1640, fant de at av 876 undersøkte testament fra aristokratiet inneholdt 11% av disse ytelser til uektefødte barn.¹⁹⁷ Av disse 876 testamentene kom 40 fra medlemmer av adelen. Av disse 40 testamentene nevnte hele 20% av dem uektefødte barn. Å gi gaver til sine uektefødte barn ser derfor ut til å ha vært viktigere for adelen enn for resten av aristokratiet, i alle fall var dette noe som forekom oftere i denne gruppen. Dette kan komme av at de kan ha hatt flere verdier, og lettere kunne avse deler av disse til uektefødte barn. Det kan altså ikke være noen tvil om at disse menneskene var interessert i å forsørge sine uektefødte barn, da de ikke hadde arverett i utgangspunktet.¹⁹⁸

Mange av disse testamentene nevner flere enn ett uektefødt barn. Det må da altså ha vært en viss aksept for å få uekte barn, noe som kommer frem både via at mange refererer til flere barn, men også i at de nevnes åpent i testamentene. I flere av disse testamentene ble også disse uektefødte personene utnevnt til eksekutører av testamentene, noe som tyder på at de hadde en plass i husholdet og i familien, og at det må ha vært en aksept for disse menneskene også innenfor husholdet. Noen gode eksempler på dette er også konene til de som hadde uektefødte barn, som i noen tilfeller ble valgt til eksekutører av testamentene. Det ble forventet at disse skulle se over fullbyrdelsen av testamentet, og forsikre seg om at disse uektefødte barna deres menn hadde fikk det de hadde blitt tildelt av han. Et annet eksempel er de kvinnene som ble bedt om å ta seg av sin manns uektefødte barn etter hans død. Disse testamentariske gavene kan fortelle noe om hvordan disse personene ble behandlet av samfunnet, og hvilken status de hadde i det.¹⁹⁹ Disse barna kunne motta landområder som testamentariske gaver, men det virker som at dette kun skjedde i de tilfellene der det ikke var noen ektefødte arvinger som kunne arve.²⁰⁰ Disse barna ble ofte beskrevet som 'bastards', noe som kan virke nedverdiggende for oss, men Carlton og Thornton foreslår at dette kommer av at de uektefødte barna ofte fikk samme navn som andre medlemmer av familien, og at det derfor måtte ha vært nødvendig å skille mellom disse.²⁰¹

---

¹⁹⁷ Carlton og Thornton. 2011: 25.

¹⁹⁸ Carlton og Thornton. 2011: 26.

¹⁹⁹ Carlton og Thornton. 2011: 27.

²⁰⁰ Carlton og Thornton. 2011: 28.

²⁰¹ Carlton og Thornton. 2011: 29.

Verdslig lovgiving ga ikke uektefødte barn rett til arv, og kirken ønsket ikke å hindre foreldre fra å sørge for disse barna i praksis.²⁰² Kombinasjonen av dette kan være med på å forklare hvorfor så mange av de engelske uektefødte fikk testamentert gaver til seg, og at dette var relativt normalt i det engelske aristokratiet.

4.5 Sammenfatting

Dette kapitlet har sett på hvordan man kunne sikre sine uektefødte barn uten å ættlede dem. Siden uektefødte som ikke hadde blitt ættledet hadde liten eller ingen mulighet for å arve etter sine foreldre, måtte foreldre bruke andre strategier for å sørge for disse barna. Vi kan dele den norske praksisen for gaver og arv opp i to hovedgrupper, testamenter og gaver. De testamentene som har vært fokus i dette kapitlet kom fra Hansakjøpmenn fra Lübeck, og mange av dem hadde uektefødte barn i Bergen. Da de ikke kunne gifte seg med norske kvinner skjedde det ofte at det ble født uektefødte barn som et resultat av forhold mellom norske kvinner og hansakjøpmenn. Man kunne gi gaver til sine barn. Det dreide seg ofte om summer som var for små til å bli gitt til ektefødte arvinger, men store nok til at de som mottok denne testamentariske arven ble sørget for. Dermed må disse fedrene ha brydd seg om, og vært glad i sine uektefødte barn. Til tross for at disse foreldrene ikke var pålagt å gi barna noe etter seg, var de fortsatt interesserte i at disse skulle ha det bra etter deres død. Den norske praksisen var i mange tilfeller å gi sine barn gaver mens man var i live, for å sikre dem økonomisk. Disse gavene kunne bli sett på som forskudd på arv, og det var nok også dette de var tenkt som. Gaver og arv kan da sees på som to sider av samme sak i den norske praksisen.

I likhet med i Norge kunne man på Island gi gaver til sine barn, eller til barnas mødre, for å sikre disse etter ens død. Dette går igjen i alle de landene som ble diskutert over. I Sverige kunne man gi bort deler eller alt av sine eiendommer, inkludert arvet gods og rikdommer til hvem man ville, uten at man trengte samtykke fra sine nærmeste arvinger. Slik kunne de som hadde uektefødte barn i det svenske samfunnet sørge for sine barn, ved å gi dem gaver.²⁰³ Lovene varierte i ulike deler av Sverige, og i Östergötlands len kunne uektefødte kun få arv eller gaver fra sine foreldre dersom dette ble gitt offentlig på domstolene, eller ble gitt i kongens nærvær. Gavene måtte også bli gitt med samtykke fra deres nærmeste arvinger.²⁰⁴ Danmark hadde i likhet med Sverige ulike regionale lovbestemmelser, og hva man kunne få av sine foreldre ble også bestemt av disse. Man kunne i hele landet gi bort deler av sin formue til sine

---

²⁰² McDougall 2017: 168.

²⁰³ Korpiola og Trolle Önnarfors 2013: 58.

²⁰⁴ Korpiola 2009: 244.

barn. Systemet for arv for ektefødte barn var likt det norske, der en sønn arvet en halvpart og en datter en fjerdedel. Dersom gaver ble gitt kunne de i Danmark motta en like stor del som en datter ville ha gjort. For at disse gavene skulle bli godkjente måtte de bli gjort på tingene, slik at de var allmennkunnskap.²⁰⁵ Den engelske lovgivingen ga ikke uektefødte rett på arv etter sine foreldre. Dette gjaldt både for eiendommer og rikdom, og for status. Selv om de uektefødte ikke kunne få arv etter sine foreldre, kunne de motta gaver, enten i landområder eller andre midler. Disse gavene var med på å sikre de uektefødte barna økonomisk.

For å svare på spørsmålene i starten av dette kapittelet kunne man løse arv til barn utenfor arverekken på flere ulike måter. Både gaver og arv gjennom testamenter var en løsning på det samme problemet. Foreldre kunne gi gaver som forskudd på arv, eller inkludere disse barna i testamentene sine, slik at de ikke endre opp uten noen ting. Fellestrekk for den norske praksisen er nok at det virker som at disse foreldrene ønsker det beste for sine barn, og selv om det var ulike summer som ble gitt viser det helt tydelig at disse ikke ønsket at deres barn skulle ende opp uten noe.

---

²⁰⁵ Vogt 2017: 131 og 132.

5 Uektefødte og kirken

Helt fra det første og andre lateralkonsil på tidlig 1100-tall hadde det i den vestlige kirken vært sølibatkrav for de geistlige.²⁰⁶ Dette sølibatkravet fikk likevel ikke fotfeste i mange av kirkeprovinsene før lang tid etter dette, og det ble fortsatt på 1300-tallet sendt påbud om at de norske prestene måtte slutte å leve sammen med kvinner, og å få barn med disse. De geistlige skulle holde seg sølibat, og de barna som ble født fra dem ble ansett som uektefødte, og skulle i utgangspunktet ikke eksistere.²⁰⁷

I 1351 ble det utsendt en provinsialinstitutt fra Nidaros, etter et provinsialkonsil, der biskopene i erkebispedømmet var samlet. Det ble her sendt ut bestemmelser om de geistlige i kirkeprovinsen, blant annet om deres friller, ekteskap og ekskommunikasjon. Det er dermed tydelig at det fortsatt i 1351 var et problem for kirken at de geistlige hadde friller de levde sammen med.

Jeg skal i dette kapitlet legge fram hvordan kirken i praksis forholdt seg til prestebarn, og andre uektefødte. Kirken som case er spesiell i Norge. Som vi har sett i kapitlene om ættledning, og gaver og arv var den norske befolkningen stort sett opptatt av å gjøre ting etter loven, og mye av den norske praksisen fulgte loven til punkt og prikke. De norske geistlige var nok den gruppen som brøt sine egne normer og regler i størst grad, da det var ulovlig for dem å få barn, og de kunne heller ikke leve sammen med kvinner. Siden kirken var en såpass stor aktør i senmiddelalderen mener jeg det er viktig å undersøke hvordan den forholdt seg til disse uektefødte barna, og hvordan man kunne løse det problemet disse barna var for kirken. Jeg vil i dette kapitlet undersøke kirkens rolle i behandlingen av de uektefødte prestebarna i Norge, og på uektefødte som gikk inn i kirken, og som hadde geistlige embeter. Disse barna var som sagt et problem for kirken, men kunne de også være en ressurs i det samfunnet de levde i?

5.1 Forskningstatus

Erik Gunnes har skrevet om sølibatkravet i norsk middelalder. Han argumenterer for at sølibatet tok mer hensyn til ideologiske idealer enn det som var praktisk og realistisk, og at kun en liten elite klarte å rette seg etter dette. At det var mange som ikke kunne rette seg etter dette kommer tydelig frem i kildene, men det er interessant at han mener kun en elite kunne rette seg etter sølibatkravet. Han mener også at antallet uektefødte prestesønner ikke gikk ned på 1300-tallet,

---

²⁰⁶ Frazee 1972: 167.

²⁰⁷ Frazee 1972: 167.

og at det er mer sannsynlig at dette tallet gikk opp, til tross for at det ble færre dispensjonstillatelser mot slutten av århundret. Dette vil jeg undersøke nærmere.

5.2 Lovene: Kirkens forhold til uektefødte

Den demografiske krisen som kom som følge av gjentatte pestutbrudd på 1300-tallet gjorde at den norske befolkningen ble redusert med opp mot to tredjedeler.²⁰⁸ Kirken i senmiddelalderen var en viktig del av folks lik. Religionen påvirket alle deler av livet, og kirken hadde fortsatt en sterk rolle hos folk flest.²⁰⁹ Kirken hadde gjennom høymiddelalderen vært den største jordeieren i Norge, noe vi kan se gjennom at kirkemakten satt på rundt 40% av jorda. Dette økte gjennom senmiddelalderen til opp mot 47% av jorda i Norge.²¹⁰ Selv om kirken fortsatt var en stor jordeier påvirket den demografiske krisen på 1300-tallet også dem. Blant annet ble rekrutteringen til klostrene mye dårligere, da aristokratiet var mindre tallrikt, og hadde mindre midler enn de hadde hatt tidligere for å få yngre sønner inn i geistligheten.²¹¹

Pestutbruddene på 1300-tallet gjorde at kirken ble nødt til å forholde seg til uektefødte personer på en annen måte. Som nevnt ovenfor gjorde gjentatte pestutbrudd at den norske befolkningen gikk drastisk ned, noe som også var tilfellet i kirken. En av prestenes oppgaver var å gi den siste olje, og de hadde mye nærkontakt med syke personer. Dermed var disse i en ekstra utsatt stilling. Disse uektefødte prestebarna ble en viktig ressurs i bemanningen av kirken i Norge. Prestebarna hadde gjerne en form for utdanning, og kunne gjerne lese og skrive, noe som gjorde dem til skikkede kandidater.²¹² Før pesten hadde paven ofte hatt med krav til førsel i dispensjonsbrevene sine, der han blant annet godtok supplikker om å få prestevie uektefødte, om de var skikket til oppgaven (1323)²¹³, og om de har ført et rent liv der de har gjort seg fortjent til dispensen (1276).²¹⁴ Her har det altså skjedd en endring i hvilke krav som ble stilt til disse personene fra pavekirken. Det ble større behov for uektefødte i kirkeprovinsene fra rundt 1350, og de fikk flere muligheter innad i kirka.

---

²⁰⁸ Ersland og Sandvik 1999: 45.

²⁰⁹ Sigurðsson, Jón Viðar og Riisøy, Anne Irene. Norsk historie 800-1536 Frå krigerske bønder til lydige undersåttar. Oslo 2011: 269.

²¹⁰ Ersland og Sandvik 1999: 60.

²¹¹ Ersland og Sandvik 1999: 123.

²¹² DN 6 nr.234.

²¹³ DN 6 nr.111.

²¹⁴ DN 6 nr.43.

5.3 Norsk praksis

Leter man gjennom diplomaterialet i DN finner man mange eksempler på saker som dreier seg om uektefødte personer. Flere av disse sakene omhandlet kirkens innstilling til, og behandlingen av uektefødte. Gjennom å tolke disse kildene kan man se hvordan kirken behandlet og betraktet uektefødte barn, både barn av geistlige og barn av verdslige. Denne delen av kapitlet er todelt, der jeg først vil undersøke de norske prestebarna og hvordan disse ble sørget for økonomisk av sine foreldre, og deretter vil se på prestevielse av uektefødte.

5.3.1 Prestebarn

Som nevnt over betydde ikke det at geistlige ikke fikk lov til å gifte seg at de sluttet å være i forhold med kvinner, altså å ha friller, eller å få barn med dem. I de norske kildene finnes det mange eksempler på dette i den perioden jeg ser på, fra 1274 til tidlig 1400-tall.

I 1308 ble det etter et prestemøte i Bergen i 1307, der prestene hadde fått beskjed om å skille seg fra sine koner, sendt et formanings- og suspensjonsbrev fra biskop Arne i Bergen til to prester, Thomas og Kol. Det kommer frem i dette brevet at Thomas hadde hatt en kvinne boende hos seg i årevis, og at de sammen hadde flere barn. I tillegg hadde hun vært sammen med han i biskopens nærvær. Thomas ble for dette suspendert, og han fikk beskjed om at de måtte flytte fra hverandre, ellers ville han bli ekskommunisert. Kol fikk også beskjed om å flytte fra kvinnen han bodde med, innen fem dager, eller så ville han bli suspendert.²¹⁵ Samme dag som dette formanings- og suspensjonsbrevet ble sendt, sendte biskop Arne flere slike brev til fem prester i bispedømmet, der han også ba disse om å skille seg fra de kvinnene de hadde boende hos seg. En av disse prestene, Sigvat på Vereide, kom til å bli suspendert hvis han ikke fulgte denne ordren, mens de andre prestene, om de ikke gjorde det samme, kom til å bli suspendert og senere ekskommunisert ved en senere dato.²¹⁶ Året etter, i 1309 sendte biskop Arne igjen ut både et formaningsbrev, der han truet med å suspendere en prest om han ikke sendte den kvinnen som bodde hos han vekk innen 15 dager²¹⁷, og et suspensjonsbrev, der en prest ble suspendert da han både offentlig, og i biskopens nærvær hadde hatt med seg en frille, til tross for de ordrene prestene hadde fått på prestemøtet i 1307.²¹⁸

Mellom utsendelsen av disse to brevrekken gikk det nesten nøyaktig ett år. Dette viser tydelig at de høygeistlige var klar over at prester giftet seg, at de hadde forhold med kvinner,

---

²¹⁵ DN 4 nr.79.

²¹⁶ DN 3 nr.74.

²¹⁷ DN 3 nr.85.

²¹⁸ DN 3 nr.84.

og at de prøvde å gjøre noe med dette. Det viser også at biskopen i Bergen valgte å gi flere av disse prestene godt med tid etter prestemøtet i 1307 til å skille seg fra de frillene som de hadde boende hos seg. Her synes det også å ha noe å si hvorvidt frillene hadde opptrådt i offentligheten, og om prestene hadde hatt dem med i møte med biskopen, da prestene som gjorde dette ble suspendert raskere enn de som ikke hadde gjort det. Det finnes heller ingen av denne type brev i kildene som ble utsendt av andre enn biskop Arne i Bergen, fra den perioden jeg jobber med. Dette er fordi kopiboken til biskopen i Bergen er bevart, og vi har derfor tilgang til alle brevene som ble sendt fra bispestolen i den perioden. De norske prestene fortsatte å gå inn i forhold med friller på tross av bestemmelsene etter første og andre lateralkonsil. Dette foregikk nesten 200 år etter det ble forbudt for prester å gifte seg i Europa.

I et vitnebrev fra 1337 kan vi se en annen måte prestene sørget for sine barn. Sira Sigurd kjøpte to halvferdinger i Trætteng gård for til sammen 10 kyrslag. Denne jorda ga han straks til sine barns mor Joronn, sammen med alt godset han eide på østre Askim, under forutsetningen at deres barn skulle arve dette av henne.²¹⁹ Sira Sigurd må altså ha hatt en del midler og jord for å kunne sørge for sine barn på denne måten. Her kommer det igjen frem at det er snakk om flere barn. Disse barna kom da altså til å sitte igjen med jord etter sin mor, noe som ville forsørge dem etter foreldrenes død.

Å gi sine barn jord direkte i gave var også en løsning. I et vitnebrev fra 1346 ga sira Jon på Ullensaker sin datter halvparten av nordre Hold, og lovte henne 30 forgylte mark.²²⁰ Hun ble altså ikke ættledet, men hun ble sørget for økonomisk ved at hun fikk landområder som kunne være en inntektskilde for henne. Enda et eksempel på hvordan barn kunne bli sørget for økonomisk var gjennom arv. Gudrun Steinarsdotter hadde etter sin far sira Steinar arvet deler av en gård, som hun og hennes mann senere, i 1369, gjorde avtaler om med andre.²²¹ Igjen, her var det snakk om økonomisk sterke individer, som var jordeiere, og som hadde nok til at de kunne gi barna sine enten forskudd på arven, slik som i saken ovenfor, eller som er i en posisjon der de kunne testamentere sin eiendom til sine uektefødte barn.

Strategiske giftermål kan ha vært en måte å sørge for sine barn for de geistlige. Fra 1361 finnes det et provsbrev om en jordgave der sira Tore Fridriksson tok Gunnar Torsteinsson i hånda, og ga han 4 tredelingsbol i Kallhagen i Hafslø sogn på Folk i Sogn. Med jorda de fikk av sira Tore kunne Gunnar og hans arvinger gjøre som de ville. Det som er interessant med denne saken var at provsbrevet ble beseglet av sysselmannen i Sogn, Oleiv Ulvsson, som var

---

²¹⁹ DN 5 nr.118.

²²⁰ DN 2 nr.278.

²²¹ DN 4 nr.440.

gift med datteren til sira Tore Fridriksson, Margreta. Denne datteren må ha vært uektefødt, men hun hadde giftet seg med en som var eller ble sysselmann i Sogn.²²² Sira Tore ser ut til å ha vært en mann som hadde det romslig økonomisk, da han eide, og hadde mulighet til å gi vekk gårder og områder. Dette betyr at han må ha vært av en viss status, og hans datter Margreta kunne da også bli giftet bort til noen som hadde høyere status. Et slikt giftermål ville kunne sikre henne både økonomisk og sosialt for fremtiden, til tross for at hun var uektefødt.

Denne avhendingen av eiendom som foregikk mellom prester og deres uektefødte barn finnes det flere eksempler på i kildene. For eksempel, i 1396 ble det kunngjort et utenrettslig bevisopptak i en sivilsak fra Valgard Andresson. I denne saken kom det frem at Ingerid Steingrimsdatter hadde fått 19 øresbol i søndre Vie i Ottestad sogn i Skaun på Hedmark av sin far sira Steingrim, og i forbindelse med dette var det flere vitner til stede som kunne bekrefte at hun virkelig hadde fått dette av sin far. I den samme saken måtte vitner bekrefte alderen hennes.²²³ Det kan virke som at Ingerid sitt krav på eiendommene ble bestridt, og derfor var det viktig at noen hadde bevitnet denne saken og kunne stille som vitner på hennes vegne.

Fra 1417 finnes det også et vitnebrev om gaver som ble gitt fra sira Torgeir Olavsson til sine sønner Olav og Torgeir. Olav fikk i giftingsgave og i arbeidslønn 12 øresbol i Bjølsen i Aker sogn, og alt som hørte til. Broren Torgeir fikk også 12 øresbol i den samme gården.²²⁴ Det virker derfor som at sira Torgeir må ha vært opptatt av at hans to sønner skulle få like mye av gården. Han må som mange av de andre prestene ha vært velbemidlet, og denne typen økonomisk strategi ville ha sørget for at begge barna hans hadde en inntektskilde.

Fra 1430 er det en sak der en prestesønn hadde blitt dispensert for sine fødefeil av paven, slik at han kunne prestevies og gå inn i geistligheten selv. Denne mannen var svært fattig, og skulle derfor få kanonikat ved en annen kirke enn domkirken, der han hadde mulighet for å tjene litt mer penger.²²⁵ Den samme mannen ba i en supplikk til paven om å få beneficium ved fylte 22 år.²²⁶ Paven svarte på supplikken og godkjente at han skulle få beneficium når han hadde fylt 22 år.²²⁷ Det som er interessant med dette er at en ung uektefødt mann kunne sende supplikker til paven, og få svar på dem, dog trolig ikke fra paven selv. Dette er en god indikasjon på at etter at de hadde fått dispens for sine fødefeil, altså sin uekte fødsel, ble de behandlet bra

---

²²² DN 1 nr.370.

²²³ DN 2 nr.544.

²²⁴ DN 5 nr.520.

²²⁵ DN 17 nr. 476.

²²⁶ DN 17 nr.478.

²²⁷ DN 17 nr.478.

av kirken. Dette kan også være en indikasjon på at foreldrene til denne mannen hadde en eller annen form for politisk makt.

Dette foregår mot slutten av 1300-tallet og starten av 1400-tallet, mellom 250 og 300 år etter at det kom forbud mot å gifte seg for de geistlige. I de sakene vi har sett på ovenfor brukes gaver som økonomisk strategi for å sørge for sine barn. Det er derfor rimelig å anta at foreldrene til disse uektefødte barna var interessere i at de skulle klare seg økonomisk etter deres død. Noen ganger kunne strategiene som ble brukt sikre disse barna like mye sosialt som økonomisk. Mange av fedrene hadde en økonomi som tilsa at de kunne gi slike gaver til sine barn. Erik Gunnes argumenterer for at det fantes en liten elite mektige menn som klarte å adlyde sølibatkravet, men dette finns det ikke nødvendigvis hold for i kildene. Foreldrene hadde her heller ingen plikt til å ivareta disse barna, men valgte å gjøre det likevel. Derfor kan man anta at de brydde seg om dem, og var glade i dem. Det er her et element av kjærighet til sine barn som kan forklare foreldrenes oppførsel.

5.3.2 Prestevielse av uektefødte

Selv om uektefødte ikke hadde samme status som ektefødte i samfunnet, hadde de muligheten til å gå inn i kirka og bli prester, munk og ha andre roller i kirkeorganisasjonen. For å gjøre dette, og for å bli akseptert inn i kirken måtte man få dispens for sine fødefeil, altså at de var uektefødte. Denne dispensen ga paven til biskopene, som skulle dele de ut, gjerne for et visst antall i gangen, og biskopene sto fritt til å velge de personene de ønsket til embetet. Som nevnt tidligere var det en endring i hvilke typer krav paven inkluderte i dispensjonstillatelsene sine. Der det gikk fra at de måtte være skikket til oppgaven og sette et godt eksempel for sine sognebarn i 1323²²⁸, til at det i 1351 bare var krav fra paven om at de skulle være gamle nok²²⁹, frem til 1405 da paven krevde at de uektefødte som skulle dispenseres hadde fødefeil som kom av hederlige årsaker som ikke kunne være støtende på folket.²³⁰ Kravene som ble stilt av uektefødte personer som skulle inn i kirken endret seg da altså på 1300-tallet, og ble strengere eller mindre strenge alt etter som samfunnet forandret seg. De mindre strenge kravene fra 1351 hang tett sammen med pesten, og at det var stort behov for prester og andre geistlige. Da befolkningen begynte å ta seg opp igjen ser det ut som at kravene også gikk tilbake til å være strengere.

---

²²⁸ DN 6 nr.111.

²²⁹ DN 7 nr.230b.

²³⁰ DN 17 nr.232e.

Den første saken om dispensasjon fra 1300-tallet kommer fra 1307, der kong Håkon Magnusson sendte flere brev til pave Clemens 5., der han blant annet ba om dispensjonstillatelse for uektefødte geistlige. Uektefødte kunne altså tre inn i geistligheten, og det viser et tydelig behov for dem før pestutbruddene også.²³¹ Kongen sendte også i 1311 en supplikk til paven om at biskopene i Bergen og Hamar måtte få dispensjonstillatelse for uektefødte geistlige.²³² Paven svarte på denne supplikken samme året, og ga biskop Arne i Bergen og biskop Ingjald i Hamar dispensjonstillatelse for 80 uektefødte barn, der 20 kunne være prestesønner.²³³ Kongen hadde altså interesse av at kirken var mannsterk, og sendte supplikker til paven om at biskopene skulle få dispensere uektefødte.

I 1308 sendte paven et privilegiebrev til biskop Helge i Oslo og biskop Arne i Bergen. Disse skulle få dispensjonstillatelse for 60 uektefødte geistlige, der 10 av dem kunne være prestesønner. Han satt krav om at ingen av disse uektefødte skulle være et resultat av enten incest eller hor, og at de skulle føre et rent liv. Det var også kongens oppgave å velge disse uektefødte som skulle dispenseres. Siden det var kongens oppgave å velge hvem som skulle få disse dispensjonene, gir det mening at de som var aktuelle var barn av mennesker som hadde enn viss form for innflytelse og politisk makt.²³⁴ Fra 1308 finnes det et brev fra biskop Arne i Bergen til sin bror som skulle reise til kurien, der han ba om dispensjonstillatelse for rundt 20 til 30 mann av uekte fødsel, og dette skulle også inkludere prestesønner.²³⁵ Paven sendte i 1311 dispensjonstillatelse for 100 uektefødte geistlige til erkebiskop Eiliv i Nidaros. Av disse 100 kunne 40 være prestesønner.²³⁶ Biskop Audun i Holar på Island fikk fra pave Clemens 5. i 1313 dispensjonsfullmakt, og kunne dispensere et visst antall uektefødte geistlige, inkludert prestesønner.²³⁷ I 1347 sendte kong Magnus Eriksson en supplikk til pave Clemens 6., der han blant annet ba om ordinasjonstillatelse for 10-12 uektefødte klerker fra hvert bispedømme. Altså i alt 80 uektefødte, der 30 av dem skulle være prestesønner. Disse ønsket kongen selv å utnevne.²³⁸ Både her og tidligere presiseres også antallet prestesønner som kunne få dispens, noe som kan bety at kirken var interessert i at deler av de som fikk dispens for sine fødefeil skulle være prestesønner. Dette kan komme fra tidligere av, da pave Benedict 8. kom med en bestemmelse om strengere straffer for barn av geistlige, blant annet at de skulle tjene kirken.²³⁹

---

²³¹ DN 1 nr.115.

²³² RN 3 nr.721, brevet er nevnt i DN 6 nr.78.

²³³ DN 6 nr.78.

²³⁴ DN 6 nr.70.

²³⁵ DN 10 nr.10.

²³⁶ DN 7 nr.77.

²³⁷ DN 6 nr.77.

²³⁸ DN 7 nr.198.

²³⁹ Frazee 1972: 161.

Det kan også ha vært etter ønske fra foreldrene til disse prestesønnene, da stillinger i kirken kunne sikre deres posisjon.

De som hadde blitt dispensert for sine fødeskader, og som i tillegg hadde beneficium med sjelesorg skulle selv residere ved enkelte kirker. I en sak fra 1322 ble sognepresten på Selje, sira Berg Kolbeinsson, bedt om å dra til sin kirke på Selje innen 5 dager, eller så kunne han miste sitt embete.²⁴⁰ Dette er interessant, da det virker som at denne sognepresten ikke oppholdte seg i sitt eget sogn. Det finnes andre eksempler på at dette blir nevnt, for eksempel i en dispensjonsfullmakt fra pave Johannes 22. til erkebiskop Eiliv i Nidaros fra 1323, der 10 personer fikk dispensjon fra fødefeil, og kunne prestevies, og gis et beneficium hver i tillegg til sjelesorg, med forutsetning om at de selv bodde og befant seg i sitt kirkesogn.²⁴¹ Hvorfor flere ikke oppholdt seg der er uklart. Det kan være flere faktorer som var gjeldende her, men det kan ha vært alt fra fattigdom, dårlige hus, og at de lå langt unna byene. Dessverre kan man ikke si med sikkerhet hva som var de konkrete årsakene.

Paven kunne også gi fullmakt til andre enn biskopene for å dispensere personer av uekte fødsel. I 1326 sendte pave Johannes 22. pavelige sendemenn til Norge, og disse kunne dispensere 20 personer slik at de kunne oppnå alle grader i kirken.²⁴² Her var altså pavens menn i Norge og kunne velge hvem som skulle få dispens. Her var pavemakten mer direkte inne i selve valget av de som skulle gis dispens, selv om det ikke var paven selv som gjorde utvelgelsen, var det gjennom han disse sendemennene hadde sin makt.²⁴³ Dette mer direkte forholdet kan også sees i flere saker. I 1342 fikk Hallvard, biskopen i Hamar, dispensjon for å prestevie en av klerkene, Jon, til tross for at han var uektefødt, med forbehold om at biskopen kunne gå god for hans vandel.²⁴⁴ I 1345 var det også tydelig, der Arne Aslaksson, som tidligere hadde fått dispens fra fødefeil nå fikk dispens fra paven som tillot han å ha flere beneficier ved siden av sitt embete som prost.²⁴⁵ I et mandat fra pave Clemens 6. til erkebiskop Arne Einarsson i Nidaros i 1347, fikk erkebiskop Arne innsette kanniken Håkon Øysteinsson i et kanonikat i Bergen, til tross for at han var av uekte fødsel.²⁴⁶ Fra 1348 finnes det en supplikk til paven fra Odd Ogmundsson der han ba om å få kapellaniet St Nicholas i Undredal. Her sa han selv at han tidligere hadde fått kanonikat, til tross for at han var uektefødt.²⁴⁷ I 1351 dro Arne Aslaksson

---

²⁴⁰ DN 3 nr.128.

²⁴¹ DN 6 nr.111.

²⁴² DN 6 nr.125.

²⁴³ DN 7 nr.148.

²⁴⁴ DN 7 nr.191.

²⁴⁵ DN 7 nr.196.

²⁴⁶ DN 17 nr.71.

²⁴⁷ DN 7 nr.211b.

til paven for å få en avgjørelse om han burde takke ja til biskopembetet i Stavanger. Arne var uektefødt, og ville ha pavens mening om saken før han kom til en beslutning. Arne døde mens han ventet på beslutningen,²⁴⁸ men dette var en god indikasjon på at uektefødte kunne komme langt opp i kirkesystemet. Hva alle disse sakene også forteller oss er at paven i aller høyeste grad hadde et forhold til uektefødte, og han hadde gjennom mange av disse en god indikasjon på at presteskaper ofte ikke holdt sitt sølibat. Paven kunne også personlig gripe inn i saker som omhandlet uektefødte, noe som forteller oss hvilket forhold kirkemakten hadde til uektefødte, særlig om det handlet om prestesønner. Disse må i en grad ha blitt oppfattet som en ressurs av både de sentrale og de lokale maktene i kirkeorganisasjonen.

At pesten påvirket kirken på midten av 1300-tallet kommer veldig tydelig frem i kildene. Siden mange hadde dødd som følge av pest var det stort behov for nye prester, og mange av disse var uektefødte. I et brev fra 1351 fra pave Clemens 6. til erkebiskop Olav i Nidaros fikk Olav dispensjonsfullmakt til å prestevie 15 uektefødte menn. Dette kom som følge av en supplikk til paven fra erkebiskopen om at store deler av prestene og kannikene i hans bispedømme hadde dødd som følge av pesten, og at han derfor trengte å dispensere noen uektefødte for å bøte på dette.²⁴⁹ Også biskop Botolv i Stavanger ba paven om å få dispensere uektefødte. På grunn av pest var det alt for få ektefødte som søkte prestevigsel, og det var også stor mangel på prester fordi så mange hadde dødd. Han fikk fullmakt til å dispensere fem uektefødte, dersom disse var skikket til presteyrket.²⁵⁰ I en supplikk fra erkebiskop Trond Gardarsson i Nidaros fra 1371 ser vi at pesten fortsatt påvirket bispedømmet, rundt 20 år etter pesten gikk som verst. Ifølge Trond var det nå kun 40 prester i Nidaros bispedømme, der det før pesten hadde vært rundt 300. Han ba derfor om fullmakt til å gi dispens for fødefeil til et visst antall uektefødte, for å få opp dette tallet.²⁵¹ På grunn av dette ga pave Gregor 11. dispensjonsfullmakt til erkebiskopen i Nidaros. Han fikk rett til å dispensere 20 uektefødte og 10 prestesønner for deres fødefeil. Disse måtte være ansett som skikket til embetet, og de skulle ikke som sine fedre få barn utenfor ekteskapet.²⁵² Det kan virke som at pestutbrudd gjorde det lettere for uektefødte å få stillinger innenfor kirken. Det gjorde i alle fall at behovet for dem gikk opp ettersom folketallet gikk ned generelt. Som nevnt over var også prestene i en spesielt utsatt situasjon, da en av deres oppgaver var å gi den siste olje, og de hadde da mer nærkontakt med syke personer enn det mange andre hadde. Mange fikk dispens for sine fødefeil lenge før

---

²⁴⁸ DN 6 nr.202a.

²⁴⁹ DN 7 nr.230b.

²⁵⁰ DN 6 nr.234.

²⁵¹ DN 5 nr.268.

²⁵² DN 5 nr.268.

pestutbruddene, og dette tyder på at kirken kan ha hatt behov for de uektefødte lenge før disse pestutbruddene.

Supplikker var en måte for verdslige og geistlige ledere å få kontakt med paven. Det var supplikker som ble sendt da biskopene ba om å få dispensjonsfullmakt til å prestevie uektefødte. I 1349 sendte biskopen på Hebridene en supplikk til paven om å få ordinere 8 klerker av uekte fødsel.²⁵³ I 1360 sendte biskop Hallvard i Oslo en supplikk til paven om at en uektefødt cisterciensermunk burde få dispens slik at han kunne bli abbed, til tross for at han var sønn av en prest.²⁵⁴ Det kan på disse supplikkene virke som at uektefødte ikke ble sett ned på generelt i kirken, og at de ble akseptert av samfunnet. De hadde en rolle de fylte, selv om de trengte dispens, og i noen tilfeller var det veldig stort behov for disse uektefødte, enten det var prestebarn eller andre. Når man ser på antallet supplikker og dispensjonsfullmakter kan man regne med at antallet uektefødte personer som var en del av kirkeorganisasjonen i Norge ikke var ubetydelig.

Det virker som at det er snakk om flere hundre personer som var av uekte fødsel som fikk dispensjonstillatelse, og som fikk bli geistlige. Disse må ha vært mennesker som kom fra familier med en viss status, da prestene måtte være lærde. På denne måten, ved å sende uektefødte inn i det religiøse livet kunne man også sørge for dem sosialt og økonomisk. Ved å være en del av kirken fikk de status, og de hadde sikker inntekt hvis de fikk en egen kirke, eller var en del av klostervesenet.

5.4 Praksis utenfor Norge

I Norge var det altså relativt normalt for geistlige å ha barn, og disse barna hadde også en rolle innad i den norske kirken. Disse fikk ta del i kirkeorganisasjonen som geistlige selv, særlig under og etter gjentatte pestutbrudd, da det var mange færre ektefødte som søkte seg til kirken, og det oppsto et økt behov for prester. Disse uektefødte ble da en ressurs som kunne hjelpe og styrke kirken når det var behov for det. Denne delen av oppgaven vil undersøke hvordan kirken behandlet uektefødte utenfor Norge, og vil fokusere på de andre nordiske landene, og på England. Her vil det være interessant å se på hvordan Norge passer inn i en europeisk kontekst, og på hvilke likheter og ulikheter som fantes mellom Norge og disse landene.

---

²⁵³ DN 7 nr.222. Jeg velger her å ha med en supplikk fra Hebridene, fordi dette bispedømmet fortsatt lå under erkebispstolen i Nidaros på dette tidspunktet.

²⁵⁴ DN 6 nr.241.

5.4.1 Island

Fra Island er det Auður Magnúsdóttir som har forsket mest på dette temaet. Hun skriver at så lenge de utenomekteskapelige forholdene mellom prestene og deres friller ikke hadde en for offentlig karakter, kunne de lett bli tolerert av resten av samfunnet. Hun mener det her er et stort skille mellom ideologi og praksis, og hun argumenterer for at det er vanskelig å se hva som faktisk var situasjonen for de islandske prestebarna.²⁵⁵

Prestene sluttet altså å gifte seg, men sølibatkravet stoppet dem ikke fra å ha utenomekteskapelige forbindelser, og gjennom disse å få barn. Disse barna og hvordan prestene forsørget dem var et emne som gikk igjen i de brev, påbud og forordninger som erkebiskopen sendte til Island. De forsørget sine barn på likt vis som mange av de norske prestene forsørget sine barn. Blant annet finnes det i de islandske kildene gavebrev fra en prest til sine barn, et regnskap mellom en prest og den frillen han hadde hos seg, og ættledningsbrev der en prest ættledet sine barn I likhet med Norge er det forskjell mellom loven og praksis når det kommer til prestebarna, som ikke skulle eksistere.²⁵⁶ Toleransen for disse barna på Island skal ha hatt sin grense, og erkebiskop Eilifur beklaget seg i sitt påbud fra 1327 for at de eiendommene som flere av prestene hadde tilegnet seg ble gitt videre til deres barn, som de da hadde fått fra utenomekteskapelige forhold.²⁵⁷ Dette viser at selv om disse barna ble tolerert til en viss grad, var ikke prestene fri til å gjøre helt som de ville uten å bli dømt av biskopene. Gunnar F. Guðmundsson mener at de straffene og påbudene som ble sendt ut fra biskopene på Island skal ha vært mindre strenge enn de norske erkebiskopenes påbud. Han mener også at biskopenes påbud kan ha vært så milde som sognefolket aksepterte, altså, at det varierte hvor strengt påbudene ble fulgt opp, avhengig av hva kirkegjengerne godtok. En annen forklaring på hvorfor de islandske biskopenes påbud var mildere enn den norske erkebiskopens kan ha vært at Island var et mindre samfunn, der det var begrenset sosial mobilitet, og det fantes et behov for å produsere arvinger til høyere verdslige og geistlige embeter.²⁵⁸ Mange av prestebarna ble aksepterte og velkomne inn i sine familier, og i Jónsbók ble det åpnet for at uektefødte barn kunne bli ættledet slik at de skulle kunne få arv.²⁵⁹

---

²⁵⁵ Magnúsdóttir 2001.

²⁵⁶ Magnúsdóttir 2001: 141.

²⁵⁷ Magnúsdóttir 2001: 143.

²⁵⁸ Magnúsdóttir 2001: 145.

²⁵⁹ Magnúsdóttir 2001: 156.

5.4.2 Sverige

Sven Erik Pernler konkluderer med at det på midten av 1200-tallet var veldig mange i den svenske geistligheten som var prestesønner, og som selv hadde egne barn og var gift. Han mener likevel, da dette ble håndtert, at den svenske kirken fulgte kanonisk rett.²⁶⁰ I Sverige kom det fram i 1248 på et kirkemøte i Skänninge at nesten alle prestene i Sverige var prestesønner, og at mange av dem dessuten var gift selv, uten at de hadde fått dispens for dette. Under dette kirkemøtet ble det besluttet at de skulle sette en stopper for denne praksisen, og alle prestene som hadde friller hos seg skulle skille seg fra dem og flytte fra dem innen det hadde gått ett år.²⁶¹ Det samme skjedde i Norge etter et kirkemøte i Bergen i 1307, der det ble bestemt at alle prester som bodde sammen med friller skulle skille seg fra dem.²⁶² Dette virker da som å ha vært et problem som var utbredt i flere deler av Europa. Det finnes dessverre lite forskning på praksisen som omhandler uektefødte i den svenske kirken.

5.4.3 Danmark

Som tidligere nevnt var Danmark først ute av de skandinaviske landene med å forby ekteskap for prester tidlig på 1100-tallet.²⁶³ Mia Korpiola argumenterer i for at Danmark også var det landet der kirken påvirket ekteskapslovgivningen mest. Ekteskapet lå her under kirkelig jurisdiksjon så tidlig som 1241.²⁶⁴ Dette betydde at den danske kirken definerte hvilke ekteskap som ble anerkjent som legitime, og dermed også hvem som ble sett på som uektefødte. Dette skjedde tidligere i Danmark enn i de andre nordiske landene, men det var også dette som skulle bli gjeldene i alle land i Europa, ettersom kirken fikk mer innflytelse over det som før hadde vært en del av det sekulære liv.²⁶⁵ Man vet at prester hadde barn også her, men disse er sjeldent nevnt i for eksempel testamenter.²⁶⁶ Det er få som diskuterer disse barna i noen stor grad, noe som gjør det vanskelig å se på den danske praksisen.

5.4.4 England

Av forskningen som har blitt gjort på dette temaet er Sara McDougalls artikkel fra 2019 noe av det nyeste. Hun skriver om uektefødte prester og deres rolle innad i kirken. Hun argumenterer

---

²⁶⁰ Pernler 1999: 19-20.

²⁶⁰ Magnúsdóttir 2001.

²⁶¹ Magnúsdóttir 2001: 130.

²⁶² DN 4 nr.79.

²⁶³ Magnúsdóttir 2001: 130.

²⁶⁴ Korpiola 2009: 178.

²⁶⁵ Korpiola 2009: 237.

²⁶⁶ Vogt 2017: 140.

her for at selv om idealpresten var ektefødt og adlød sølibatkravet, var dette langt fra det som faktisk var realiteten. Ifølge McDougall bidro det faktum at tusenvis av prester ikke fulgte sølibatkravet til at man fikk presteviet enda flere mennesker enn det man hadde klart dersom disse prestene ikke hadde fått barn. Hun argumenterer også her for at det stigmaet uekte fødsel medbrakte ikke hindret uektefødte i å tre inn i kirken.²⁶⁷ Laura Wertheimer har også forsket på dette, og hun tar opp uektefødte i den engelske kirken. Hun argumenterer for at den store majoriteten av uektefødte prester var barn av verdslige, ikke av geistlige. I tillegg til dette hevder hun at å gi dispens til disse uektefødte, enten de var født av geistlige foreldre eller verdslige, ble mer og mer rutinemessig gjort.²⁶⁸

Uektefødte barn, både av geistlige og av verdslige hadde en rolle i middelalderkirken. Kirken må ha hatt en viss forståelse for disse menneskene, da mange av de var en del av kirken, og fikk dispens fra paven for sin fødsel.²⁶⁹ I middelalderkirken hadde de en tanke om at barna ikke skulle straffes for sine foreldres synder, dermed kunne de uektefødte heller ikke noe for den statusen de hadde blitt født med. Til tross for at uektefødte ikke skulle ordineres, var kirken villig til å gi spesielle dispensjoner til disse slik at de kunne gå inn i kirken. Både klosterordener og presteskaper var tilsynelatende viktige karriereveier for mange uektefødte, og noen av disse fikk til og med stillinger samme sted som sine fedre. Disse uektefødte prestene kan dermed ha utgjort en betydelig del av alle geistlige.²⁷⁰

Det var altså mulig å tøyne reglene og forhandle med kirken når det kom til å ordinere de uektefødte som ønsket seg inn i kirken. Dette gjaldt både sønnene til menn av høy status, men også de av de uektefødte som var av god moral og som hadde høy utdanning.²⁷¹ Noe av motstanden mot at geistlige skulle få barn bunnset i at folk ikke ønsket at kirkelige embeter skulle gå i arv, og de var bekymret for at kirken kom til å miste deler av sin eiendom om barna til rike geistlige skulle arve dem. I noen tilfeller var det muligheter for at dette kunne skje, for eksempel da Richard Poore nesten ble biskop i Winchester, en stilling hans far, og navnebror hadde hatt tidligere. Han arvet da ikke dette bispedømmet etter sin far, men det kan ha mer med hans forhold til paven å gjøre enn det at han var av uekte fødsel.²⁷²

Også i England måtte disse mennene være av god moral, og i en sak fra 1307 ble en mann som var uektefødt godt god for av en av de andre mennene i sognet. Han trengte fortsatt dispens

---

²⁶⁷ McDougall 2019.

²⁶⁸ Wertheimer 2005.

²⁶⁹ McDougall 2019: 139.

²⁷⁰ McDougall 2019: 142.

²⁷¹ McDougall 2019: 165.

²⁷² McDougall 2019: 164.

fra paven, men dette var et skritt på veien for å vise at han var skikket til embetet til tross for sine fødselsfeil.²⁷³ I de engelske kildene kommer det frem at pavemakten gjorde det lettere for uektefødte å få dispens ved at de ga dispensjonsfullmakter til biskoper og abbeder. Dette gjorde det lettere for uektefødte som hadde verdslige foreldre å få dispens for sine fødefeil. Det ble altså ikke nødvendigvis lettere for de som var prestesønner, eller som hadde foreldre som var gift fra før. Vi kan kjenne dette igjen fra de norske kildene, der biskopene ofte fikk dispensjonstillatelse for et visst antall menn, som de kunne velge selv.²⁷⁴ I perioden 1198-1348 ble det gitt dispens til flere hundre uektefødte i England. Mange av disse dispensjonstillatelsene, som ga biskopene makt til å velge de personene som skulle få dispens selv, spesifiserte at disse uektefødte personene ikke skulle være født som følge av incest, at en av foreldrene var gift, eller at foreldrene var geistlige. Dispensjonstillatelsene kunne også spesifisere det motsatte, og gi biskopene eksplisitt lov til å dispensere disse fra sine fødefeil. I 1317 og i 1337 fikk den engelske kirken dispensere 100 personer med denne bakgrunnen. Før 1350 hadde det blitt gitt dispens til over 500 menn som var uektefødt.²⁷⁵ Mellom 1198 og 1348 ble minimum 900 menn dispensert fra sine fødefeil i England.²⁷⁶

5.5 Sammenfatting

I dette kapittelet har oppgaven vært å belyse kirkens forhold til uektefødte som spesiell case i norsk middelalder. Det var vanlig at de norske prestene fikk barn, og de tok seg også av disse barna økonomisk, og sosialt. Etter gjentatte pestutbrudd på 1300-tallet fikk den norske kirken større behov for disse uektefødte barna, da det var mange geistlige som døde. Disse barna kunne få dispensjonstillatelser fra paven, slik at de også kunne bli presteviet. Biskopene i Norge måtte flere ganger sende supplikker til paven om å få dispensjonstillatelser for uektefødte, slik at de kunne fylle de stillingene som sto tomme rundt om i sognene. Dermed er det tydelig at ren nødvendighet kan ha presset kirken til å godta uektefødte som prester.

På Island, som i Norge var det mange geistlige som fikk barn, men de islandske biskopene var ikke like strenge i sine krav om sølibat som de norske, noe som kan komme av at det islandske samfunnet var mindre, og mer isolert. Dermed var det større behov for disse uektefødte barna, da de kunne fylle høye verdslige og geistlige embeter.²⁷⁷ På Island ble de barna som hadde geistlige foreldre gjerne tolerert i større grad enn de norske, men denne

---

²⁷³ Wertheimer 2005: 212.

²⁷⁴ Wertheimer 2005: 217.

²⁷⁵ Wertheimer 2005: 218.

²⁷⁶ Wertheimer 2005: 219.

²⁷⁷ Magnúsdóttir 2001: 145.

toleransen kunne variere ut fra hvor de befant seg, og den betydde ikke at prestene fritt kunne gjøre som de ville. Både norske²⁷⁸ og islandske prester og geistlige kunne ættlede sine barn, slik at de hadde arverett etter dem, og slik at de ble en del av deres ætt.²⁷⁹ Slik kunne prestene ta seg av sine uektefødte barn, og sikre dem arv. Både i Sverige, Norge og Island fikk geistlige uektefødte barn, og på 1200-tallet var dette et problem for kirken. I Danmark fikk prestene forbud mot å gifte seg så tidlig som på 1100-tallet, mye tidligere enn i resten av norden. Også her slet kirken med å kontrollere de utenomekteskapelige forholdene prestene hadde, frem mot 1300-tallet.²⁸⁰ Dette skiller seg fra Norge og Island, der prestene fikk barn, og dette var vanlig gjennom hele 1300-tallet.²⁸¹ Kirkens rolle og innflytelse ble tilsynelatende tidligere sterkere i Danmark enn i de andre nordiske landene.

England er en av landene med mest kilder om kirkens forhold til uektefødte, og deres rolle i kirkeorganisasjonen. Den engelske kirken innførte sølibatkrav lenge før de nordiske landene, og innfasingen av dette kravet startet i England så tidlig som 1076. Dette ble i den engelske kirken innført gradvis, etter motstand mot sølibat fra de geistlige. I England, som i de nordiske landene, var det vanskelig for de geistlige å etterkomme disse sølibatkravene, da mange av dem allerede var gift og hadde barn.²⁸² I England, som i Norge, fikk uektefødte barn dispens for sine fødefeil fra paven, og kunne tre inn i kirken.²⁸³ Her kan man se mange likheter mellom Norge og England, som er det landet der det har blitt mest forsket på praksisen. Disse likhetene forteller oss at de norske forholdene var en del av en felleseuropeisk tradisjon. England er på mange måter det landet som var mest ulikt Norge med tanke på lovgivning og holdning til uektefødte. Kirken var et overnasjonalt fellesskap, og dette kan være med på å forklare hvorfor det var såpass store likheter. Det finnes mindre forskning på akkurat denne delen av dette temaet fra de andre nordiske landene, men det er mulig man kan se de samme trendene her som i Norge og England. Det var altså både forskjeller og likheter mellom de norske forholdene, de andre nordiske landene, og England. Styrkingen av kirkemakten er et gjennomgående tema som var viktig for hele Europa i perioden, og som også påvirket alle de landene som har blitt gjennomgått over.

I starten av denne oppgaven stilte jeg spørsmål om hvorvidt de uektefødte prestebarna kun var et problem for kirken, eller om de også kunne være en ressurs. Svaret på dette synes

---

²⁷⁸ DN 4 nr.123.

²⁷⁹ Magnúsdóttir 2001: 156.

²⁸⁰ Magnúsdóttir 2001: 130.

²⁸¹ Korpiola 2009: 178.

²⁸² Frazee 1972: 166.

²⁸³ McDougall 2019: 139.

helt tydelig å være at de var en ressurs for kirken. I Norge fikk disse personene en ekstra viktig rolle etter svartedauden, der store deler av befolkningen døde, inkludert store deler av presteskapet. Dette kommer klart frem i kildene, der det blir gitt mange dispensjonstillatelser til uektefødte på bakgrunn av at det hadde vært stort mannefall i kirken som følge av pesten. De uektefødte var et praktisk problem som kirken trengte å løse, og den løsningen kunne være at disse personene bidro når kirken trengte dem. Når prestebarn ble ættledet var dette i direkte motsetning til kirkens ønsker om at prester ikke skulle ha barn som kunne arve dem, eller viktigst, kirkens eiendommer. Allikevel kan vi se at mange uektefødte arvet og fikk gaver av sine foreldre som om de skulle ha vært ektefødte. Det er vanskelig å se hvordan dette vil ha gagnet foreldrene i noen stor grad, så dette er nok også et tegn på at foreldre var glade i sine barn, og ønsket dem vel.

6 Konklusjon

Målet for denne oppgaven har vært å undersøke hvordan norske uektefødte ble behandlet i middelalderssamfunnet, med særlig fokus på hvordan foreldre kunne sikre sine uektefødte barn økonomisk og sosialt. Jeg har også i denne oppgaven forsøkt å si noe om hvilken status og rolle uektefødte hadde i det samfunnet de levde i.

Dette har jeg gjort gjennom å forsøke å svare på den overordnede problemstillingen: Hvordan var forholdet mellom teori og praksis i behandlingen av uektefødte i Norge i perioden fra 1274 til tidlig 1400-tall? For å svare på dette har jeg gått gjennom lovene som omhandlet uektefødte, med hovedvekt på Landsloven, og jeg har gått gjennom de tilgjengelige kildene for å finne informasjon om hva som ble gjort i praksis. Jeg gikk i kapittel 2 gjennom disse lovene. Hvert kapittel om norsk praksis har også hatt sine egne underproblemstillinger, og har vært delt inn i ulike kategorier, slik som ættledning, gaver og arv, og uektefødte og kirken.

I kapittel 3 om ættledning var underproblemstillingen min: Var det kun de fra de øverste samfunnslag som kunne ættlede sine barn? Jeg kom i dette kapitlet frem til at noen av ættledningene ble gjort av mektige mennesker, som for eksempel ættledningen av sønnen til Margreta Filippusdatter. I flere av ættledningene som ble diskutert i dette kapitlet var likevel ikke de som ættledet særlig mektige mennesker. Det er blant annet mange lavgeistlige som ættledet sine barn, og eksempler der personer i allmuen får andre til å ættlede sine barn, muligens fordi disse hadde en sterkere økonomisk eller sosial posisjon enn dem selv. Selv om mange av eksemplene jeg la fram tok for seg ættledninger der barna kunne arve gårder, betydde ikke dette at alle disse menneskene var en del av makteliten. Ættledning var altså en mulighet alle kunne benytte seg av, selv om ikke alle gjorde dette. Jeg kom også frem til at selv om noen barn fortsatt ble ættledet i Norge mot starten av 1400-tallet, var det langt fra så vanlig som det hadde vært bare 50 år tidligere. Dette kan man se gjennom at det finnes mange færre brev om ættledninger fra starten av 1400-tallet, en periode vi generelt har flere bevarte brev fra, noe som gir oss større kildegrunnlag enn fra 1300-tallet. Den viktigste grunnen foreldre hadde for å ættlede sine barn må ha vært å få dem inn i arverekken, slik at de hadde krav på arv. Det skal også ha vært vanlig at den som ble ættledet fikk en gave av den som ættledet. Dette var som regel jordeiendommer, men kunne også være diverse løsøre. Disse gavene kunne regnes som et forskudd på arven, og det kan tenkes at dette var den eneste arven som ble gitt til noen av de ættledede. Det kan tenkes at dette kan være en av grunnene til at mange arvinger gikk med på ættledningene. For å svare på hovedproblemstillingen er det tydelig at det var samsvar mellom teori og praksis for ættledningene jeg har sett på, og det virker som at disse personene var

opptatt av at de skulle gjøres på riktig måte. Mange av kildene beskriver detaljer fra ættledningene som stemmer overens med lovtekstene. Ved å følge loven kunne man forsikre seg om at de ættledede barna fikk det de hadde rett på, selv om det ikke var uvanlig at disse ættledningene ble protestert mot i ettertid av andre arvinger.

I kapittel 4 om gaver og arv var underproblemstillingen min: Hvordan løste man arv til barn som ikke hadde arverett? Jeg kom i dette kapitlet frem til at man kunne løse arv til barn utenfor arverekken på flere ulike måter. Både gaver og arv gjennom testamenter var en løsning på det samme problemet. Foreldre kunne gi gaver som forskudd på arv, eller inkludere disse barna i testamentene sine, slik at de ikke endte opp uten noen ting. I Norge hadde man da mange måter man kunne løse problemet med uektefødte barns arv på. Ikke bare kunne man ættlede dem, men man kunne også gi dem gaver mens man fortsatt var i live, samt at man kunne gi dem testamentariske gaver som arv etter man hadde gått bort. Jeg kom også frem til at fellestrekkene for den norske praksisen var at foreldre ønsket det beste for sine barn, og selv om det var ulike summer som ble gitt viser det helt tydelig at de ikke ønsket at deres barn skulle ende opp uten noe. Gaver og arv kan da sees på som to sider av samme sak i den norske praksisen. For å svare på hovedproblemstillingen min fant jeg i dette kapitlet ut at siden uektefødte som ikke hadde blitt ættledet hadde liten eller ingen mulighet for å arve etter sine foreldre, kunne foreldrene omgå arvelovene ved å bruke andre strategier. Disse strategiene var likevel fullt lovlige. Lovene fungerte derimot ikke alltid i praksis, og det kunne skje at andre arvinger krevde tilbake de gavene som hadde blitt gitt. Dette er et godt eksempel på hvordan lovene ble skrevet som normative idealer, og at de ikke alltid reflekterte praksis.

I kapittel 5 om uektefødte og kirken var underproblemstillingen min: Kunne de uektefødte barna være en ressurs i det samfunnet de levde i? Jeg kom i dette kapitlet frem til at svaret på dette helt tydelig pekte mot at de var en ressurs for kirken. I Norge fikk disse personene en ekstra viktig rolle etter svartedauden, der store deler av befolkningen døde, inkludert deler av presteskapet. Dette kommer klart frem i kildene, der det ble gitt mange dispensjonstillatelser til uektefødte på bakgrunn av at det hadde vært stort mannefall i kirken som følge av pesten. Jeg fant også ut at det virker som at det er snakk om flere hundre personer som var av uekte fødsel som fikk dispensjonstillatelser og som fikk bli geistlige. På denne måten, ved å sende uektefødte inn i det religiøse livet kunne man også sørge for dem sosialt og økonomisk. Ved å være en del av kirken fikk de status, og de hadde sikker inntekt hvis de fikk en egen kirke, eller var en del av klostervesenet. For å svare på hovedproblemstillingen min er det denne gruppen som hadde flest kontraster mellom teori og praksis. De norske geistlige var nok den gruppen som brøt sine egne normer og regler i størst grad, da det var ulovlig for dem

å få barn, og de kunne heller ikke leve sammen med kvinner. Det var ikke ulovlig for verdslige menn å få barn utenfor ekteskapet, men det var det for de geistlige. De fulgte altså ikke sine egne lover. Prestebarna var da et problem for kirken, fordi de var et bevis på at kirkens påbud ikke fungerte i praksis. Selv om de var et problem for kirken var de også en ressurs, særlig etter gjentatte pestutbrudd på 1300-tallet.

Jeg har i alle disse kapitlene forsøkt å svare på spørsmålet: Hvorfor ønsket man å ivareta sine barn? Gjennom arbeidet med disse kapitlene kommer det tydelig frem at å ivareta sine barn, enten gjennom ættledning eller gjennom gaver og arv, ikke bare har vært økonomisk motivert. Foreldre hadde ingen forpliktelser til sine barn, og de trengte ikke å ta seg av dem økonomisk. Det må dermed ligge noe annet bak. Siden foreldre ikke trengte å ta vare på sine barn økonomisk etter sin død, må dette ha vært fordi de var glade i sine barn, og ønsket at de skulle ha det bra etter at de selv hadde gått bort. Ættledningen er et godt eksempel på dette. Ættledningene kan ikke ha vært kun politisk eller økonomisk motivert. Dersom dette var tilfelle kunne man ha brukt andre strategier enn ættledning for å sikre sine barn. Å ta dem i ætt ga dem ikke bare arv når foreldrene døde, men det ga dem en plass i familien. Ættledningene må i stor grad ha hatt et element av kjærlighet i seg. Også når det kommer til gaver og arv ser vi det samme mønsteret. Disse barna fikk ofte summer som var for små til at de trengte å bli godkjent av ektefødte arvinger, men store nok til at de som mottok denne testamentariske arven ble sørget for. Dermed må disse foreldrene ha brydd seg om, og vært glad i sine uektefødte barn. Også prestebarna ble både ættledet og fikk gaver av sine foreldre, noe som igjen forteller oss at foreldre må ha vært glade i sine barn.

Det varierer dermed om det var overenstemmelse mellom teori og praksis i Norge i denne perioden. Den norske befolkningen var stort sett opptatt av å gjøre ting etter loven, og mye av den norske praksisen fulgte loven til punkt og prikke. Mange av beskrivelsene av ættledninger går inn på detaljer som stemmer overens med loven, og det finnes også flere eksempler på at ættledningsbrev senere ble brukt for å forsvare den arven man hadde fått etter sine foreldre. Det finnes også arvestrider der det vitnes om ættledninger, og dermed fikk de uektefødte beholde sin arv. Det viser at lovene også kunne fungere i praksis, og at befolkningen var opptatt av å følge den. Det var ikke alltid tilfelle, og man ser at det ofte dukker opp arvestrider der loven ikke var tilstrekkelig, eller der en som hadde fått gaver av sine foreldre ikke fikk beholde disse. Den gruppen som viker mest fra loven er prestene, som ikke skulle få barn. Vi ser likevel at det fantes mange prestebarn i denne perioden. Det er interessant at prestene som hadde ulovlige barn senere var nøye opptatt av å følge loven i for eksempel ættledningssaker.

Som vi har sett var ikke det å ta seg av sine uektefødte barn noe som kun var knyttet til de øverste samfunnslagene, men noe flere deler av samfunnet gjorde. Flere av eksemplene vi har sett på i denne oppgaven har dreid seg om mektige mennesker, men på langt nær alle. Det var også fullt mulig for lavgeistlige og bønder som ikke var en del av eliten å både ættlede sine barn, og å gi disse gaver før, og etter sin død gjennom testamenter.

Etter endringene i loven i 1318 da kong Håkon Magnusson fastslo at ættledede barn skulle ha samme arverett som ektefødte, fikk de norske uektefødte barna en sterkere posisjon og økonomisk stilling i middelaldersamfunnet. Ættledningene kunne naturligvis møte motstand i ettertid, men det betydde at man i utgangspunktet skulle ha samme arverett som sine ektefødte søsken. Her kan man se en stor kontrast fra det norske systemet til det nordiske og engelske. Man hadde ikke arverett i første arveklasse på Island dersom man ble ættledet, og i Danmark kunne også de uektefødte få arverett dersom foreldrene lyste det på tinget. I Sverige kunne man ikke ættlede sine barn, og det kunne man heller ikke i England. De norske uektefødte hadde dermed full arverett dersom de ble ættledet, og dette gjorde det lettere for foreldre å sikre sine barn økonomisk og rettferdig. Det gjorde de uektefødtes økonomiske stilling sikrere i Norge enn i andre land. Man kan derfor argumentere for at de norske uektefødte hadde en sterkere stilling i samfunnet enn det de hadde i disse andre landene.

Det ble færre ættledninger på slutten av 1300-tallet. Dette kan ha kommet av at svenske og danske skikker fikk fotfeste i Norge, og gjorde at ættledningstradisjonen ikke var like aktuell for foreldrene lenger. Dette var en periode der man hadde både kongefellesskap og unioner, og det kan være rimelig å anta at svenske og danske tradisjoner ble sterkere i Norge i denne perioden. Det ble oftere gitt gaver istedenfor ættledning, noe som også var vanlig i Sverige og Danmark.

Dette kan også ha blitt påvirket av kirkens styrkede rolle, og at kirkens moralfilosofi fikk sterkere fotfeste blant den norske befolkningen. Kirkens forhold til uektefødte var komplekst. På den ene siden var uektefødte et problem for kirken. Kun barn som ble født som et resultat av gyldige ekteskap var ektefødte i kirkens øyne. Slik kunne de styrke ekteskapets rolle, og da ekteskap var under kirkens jurisdiksjon fikk også kirken en sterkere rolle i folks privatliv. Barn som ble født utenfor ekteskap, særlig prestebarn, ble da et problem, men som vi har sett kunne de også være en ressurs.

Det var også knyttet praktiske problemer til disse uektefødte barna. Disse problemene dreide seg i stor grad om hva man skulle gjøre med disse personene, og hvordan man skulle sørge for dem selv om de ikke hadde arverett. Her kommer ulike strategier som ættledning eller gaver og testamentarisk arv inn. Som tidligere nevnt måtte foreldrene og familien til disse barna

ha brydd seg om dem, og man kan se i kildene at kjærligheten til sine barn må ha vært en faktor som spilte inn i dette.

Det var både likheter og forskjeller mellom Norge og de andre nordiske landene og England. Ættledning var et vestnordisk fenomen, og bruken av dette i Norge og på Island langs hele 1300-tallet trekker et skille mellom vest og øst-norden. Denne praksisen er også en stor kontrast til den engelske praksisen, der det ikke fantes noen måter å legitimere sine barn på. Å gi gaver og arv var vanlig i alle landene jeg har undersøkt, men forskningslitteraturen fra England gir det mest detaljerte bildet på hvordan man kunne ivareta sine barn gjennom testamentariske gaver. Lovene i norden hadde små variasjoner, men i alle landene var det mulig å gi vekk deler sin formue. Dette var nok den mest universelle måten man kunne ivareta sine barn på. Det har ikke blitt forsket like mye på uektefødte i kirken i norden som det har blitt i England. Den norske og engelske situasjonen er slående lik, og denne likheten understøtter virkelig kirkens rolle som overnasjonalt fellesskap. Hvordan prestene kunne ivareta sine barn varierte naturligvis. Mange av de norske prestesønnene ble for eksempel ættledet, men man kan også se eksempler fra England der prestesønner som selv har gått inn i kirken har arvet sin fars posisjon. Dermed var selve utfallet likt, i begge landene tok man vare på sine barn, gjennom ulike strategier.

Jeg har i denne undersøkelsen forsøkt å gi et klarere bilde på hvordan uektefødte ble behandlet i det norske samfunnet i middelalderen. Dette er et tema det finnes lite forskning om fra før, og jeg har her bare gått gjennom en liten bit av hva dette temaet dekker. Mitt hovedfokus har i denne oppgaven vært på forholdet mellom teori og praksis, for å kunne se om det var samsvar mellom disse, for å forsøke å forstå hvordan de uektefødte faktisk ble behandlet, og for å se hvilken rolle disse kunne ha i samfunnet. Jeg har ønsket å bidra med et mer nyansert bilde av de norske uektefødte enn det Erik Gunnes presenterer i en av de eneste andre undersøkelsene om temaet. Dette er som sagt et stort tema, der mye enda ikke er utforsket. Det kunne vært interessant å se mer på det norske frillevesenet, og se på hvilken politisk og økonomisk rolle frillene og deres barn hadde, særlig med tanke på den viktige rollen disse hadde på Island på 1200-tallet. En annen interessant undersøkelse kunne vært å se mer på hvilken rolle de uektefødte, særlig med mektige foreldre, hadde i sine lokalsamfunn. Selv om denne undersøkelsen kun har dekt en liten bit av temaet, håper jeg den kan øke forståelsen for hvordan de uektefødte i Norge sto i forhold til loven, og i praksis.

7 Bibliografi

7.1 Trykte kilder

Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Redigert av Christian Christoph, Andreas Lange, Carl Richard Unger, Henrik Jørgen Huitfeldt-Kaas, Gustav Storm, Alexander Bugge, Christoffer Brinchmann, Oluf Kolsrud, Hallvard Magerøy. Bd 1-7, 10, 15, 17 og 21. Christiania/Oslo: Norsk historisk Kjeldeskrift-institutt, 1847-1976.

Johnsen, Oscar Albert, Oluf Kolsrud, and Norsk Historisk Kjeldeskrift-institutt. Den Rettshistoriske Kommissjon. *Norges Gamle Love: Anden Række B. 2: 1388-1604 1448-1482.* Vol. Anden Række B. 2. Oslo: Den Rettshistoriske Kommissjon, Norsk Historisk Kjeldeskrift-institutt, 1914.

Magnus Lagabøtes landslov, Absalon Taranger (overs.), Oslo 1962.

Munch, P.A., Rudolf Keyser, og Grøndahl, Christopher Andersen. *Norges Gamle Love Indtil 1387: Tredie Bind: Lovgivningen Efter Kong Magnus Haakonssøns Død 1280 Indtil 1387.* Vol. Tredie Bind. Christiania: Trykt Hos Chr. Grøndahl, 1849.

Robberstad, Knut. *Gulatingsslovi.* Vol. 33. Norrøne Bokverk. Oslo: Samlaget, 1937.

Sandnes, Jørn, Jan Ragnar Hagland, and Frosta Historielag. *Frostatingslova.* Norrøne Bokverk. Oslo: Samlaget I Samarbeid Med Frosta Historielag, 1994.

7.2 Register

Regesta Norvegica [1264-1430]. Redigert av Narve Bjørge, Sverre Bagge, Erik Gunnes, Anne-Marit Hamre, Halvor Kjellberg, Gunnar I. Pettersen og Knut Sprauten. Bind 2-10. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. Oslo 1978-2015.

Regesten der Lübecker Bürgertestamente des Mittelalters. Band II: 1351-1363.

7.3 Oppslagsverk

Helle, Knut. *Konge Og Gode Menn I Norsk Riksstyring Ca. 1150-1319.* Scandinavian University Books. Bergen: Universitetsforlaget, 1972.

Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid : 5 : Frälsebrev-gästgiveri.* Vol. 5. Oslo: Gyldendal, 1960.

- Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid: 11: Luft-motstandsrett. Vol. 11.* Oslo: Gyldendal, 1966.
- Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid: 20: Vidjer-øre. Vol. 20.* Oslo: Gyldendal, 1976.
- Hødnebo, Finn. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder Fra Vikingtid Til Reformasjonstid: 22: Register. Vol. 22.* Oslo: Gyldendal, 1978.
- Imsen, Steinar, og Winge, Harald. *Norsk Historisk Leksikon: Kultur Og Samfunn Ca. 1500-ca. 1800.* 2. Utg. ed. Oslo: Cappelen Akademisk Forl, 1999.

7.4 Litteratur

- Arnórsdóttir, Agnes S. *Property and Virginité : The Christianization of Marriage in Medieval Iceland, 1200-1600.* Århus: Aarhus University Press, 2010.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=515586&site=ehost-live>.
- Blom, Ida(red). Sogner, Sølvi(red). Hagemann, Gro. Melby, Kari. Sandvik, Hilde. Øye, Ingvild. *Med kjønnspektiv på norsk historie fra vikingtid til 2000-årsskiftet.* Oslo 2005.
- Bruns, Friedrich. *Die Lübecker Bergenfahrer Und Ihre Chronistik. Vol. 2.* Hansische Geschichtsquellen. Berlin: Pass & Garleb, 1900.
- Carlton, Katharine, Thornton, Tim. "Illegitimacy and Authority in the North of England, c.1450-1640." *Northern History* 48, no. 1 (March 2011): 23-40.
- Erickson, Amy Louise. *Women and Property: In Early Modern England.* Routledge, 2002.
- Ersland, Geir Atle, Hilde Sandvik, and Una Thoresen Dimola. *Norsk Historie 1300-1625 : Eit Rike Tek Form. Vol. B. 2.* Oslo: Samlaget, 1999.
- Frazee, Charles A. "The Origins of Clerical Celibacy in the Western Church." *Church History* 41, no. 2 (1972): 149-167. <http://www.jstor.org/stable/3164156>
- Gunnes, Erik: Prester og deier – sølibatet i norsk middelalder. I *Hamarspor. Eit festskrift til Lars Hamre. Red. Steinar Imsen og Gudmund Sandvik.* Universitetsforlaget 1982, ss. 20-44.
- Hansen, Lars Ivar I. "The Field of Property Devolution in Norway during the Late Middle Ages: Inheritance Settlements, Marriage Contracts and Legal Disputes." *Medieval Law and Its Practice* 16 (2013): 247-77.
- Helle, Knut. *Kongssete Og Kjøpstad : Fra Opphavet Til 1536.* Vol. 1. Bergen: Universitetsforl, 1982.

- Helmholz, R. H. "Bastardy Litigation in Medieval England." *The American Journal of Legal History* 13, no. 4 (1969): 360-83. doi:10.2307/844184.
- Holt, J. C. "Politics and Property in Early Medieval England." *Past & Present*, no. 57 (1972): 3-52.
- Ingesman, Per. *Kirkens historie*, bind 1, København 2012.
- Korpiola, Mia. *Between Betrothal and Bedding: Marriage Formation in Sweden 1200-1600*. Vol. V. 43. Northern World; Leiden: Brill, 2009.
- Korpiola, Mia, and Anu Lahtinen. *Planning for Death: Wills and Death-Related Property Arrangements in Europe, 1200-1600. Medieval Law and Its Practice*. Leiden: Brill, 2013. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1845114&site=ehost-live>.
- Magnúsdóttir, Auður. *Frillar och Fruar, Politik och samlevnad på Island 1120-1400*. Göteborg 2001.
- McDougall, Sara. *Royal Bastards: The Birth of Illegitimacy, 800-1230*. First ed. Oxford Studies in Medieval European History. Oxford, 2017.
- McDougall, Sara. "Bastard Priests: Illegitimacy and Ordination in Medieval Europe," *Speculum* 94, no. 1 (January 2019): 138-172. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/700982>
- Nors, Thyra. "Illegitimate children and their high-born mothers", *Scandinavian Journal of History*, 21 no 1 (1996): 17-37 DOI: 10.1080/03468759608579313
- Orme, Nicholas. *Medieval Children*. New Haven: Yale University Press, 2001.
- Pernler, Sven-Erik, and Lennart Tegborg. *Hög- Och Senmedeltid*. Vol. 2. Stockholm: Verbum, 1999.
- Rønning, Ole-Albert, Helle I.M. Sigh, and Helle Vogt. *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today*. Routledge Studies in Cultural History. London, 2017.
- Seip, Jens Arup, and Det Norske Videnskaps-akademi. *Sættargjerden I Tunsberg Og Kirkens Jurisdiksjon*. Oslo: I Kommissjon Hos Jacob Dybwad, 1942.
- Sigurðsson, Jón Viðar. *Det Norrøne Samfunnet: Vikingen, Kongen, Erkebiskopen Og Bonden*. Oslo: Pax, 2008.
- Sigurðsson, Jón Viðar og Riisøy, Anne Irene. *Norsk historie 800-1536 Frå krigerske bønder til lydige undersåttar*. Oslo 2011.
- Sjöholm, Elsa. *Sveriges Medeltidslagar : Europeisk Rättstradition I Politisk Omvandling*. Vol. 41. Skrifter (Institutet För Rättshistorisk Forskning). Lund, 1988.

Wertheimer, Laura. "Illegitimate Birth and the English Clergy, 1198-1348." *Journal of Medieval History* 31, no. 2 (2005): 211-29.

Wertheimer, Laura. «Children of Disorder: Clerical Parentage, illegitimacy, and Reform in the middle ages.» *Journal of the History of sexuality* 15, no. 3 (2006): 382-407.
<http://www.jstor.org/stable/4629669>

Wærdahl, Randi Bjørshol. *The Incorporation and Integration of the King's Tributary Lands into the Norwegian Realm, C. 1195-1397*. Vol. Vol. 53. The Northern World. Leiden: Brill, 2011.

7.4 Nettressurser

Bjørkvik, Halvard. (2009, 13. februar). Erlend Filippusson. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 17. april 2019 fra https://nbl.snl.no/Erlend_Filippusson

Dispensasjon. (2018, 7. mai). I Store norske leksikon. Hentet 24. april 2019 fra <https://snl.no/dispensasjon>

Frille. I norsk akademisk ordbok. Hentet 24. april 2019 fra <https://www.naob.no/ordbok/frille>

Vidkunn Erlingsson. (2009, 28. oktober). I Store norske leksikon. Hentet 19. april 2019 fra https://snl.no/Vidkunn_Erlingsson

